

Міхась Скобла

**АКНО ДЛЯ
МАТЫІЛЬКОЎ**

Паэзія і проза

УДК 821.161.3
ББК 84 (4Бел)
С 44

На вокладцы і тытуле –
Графічныя працы Ігара Гардзіёнкі

ISBN 978-985-6825-31-9

© Скобла М., 2009

**З кнігі “Вечны Зніч”
(1990)**

*Снягі навокал.
Я дыхаю на зоры,
Спадзеючыся,
Што калісьці далёкай-далёкай
Жнівеньскай ноччу
З чорных халодных лапаў космасу
Вызваліцца хоць адна зорачка,
Адагрэтая маім дыханнем.*

* * *

Бацька прыйшоў.
На парозе прысеў,
Быццам з работы вярнуўся дахаты.
– Што ж ты адрокся, сыноч, як і ўсе?
Што ж не адведаеш таты?

– Помніш,
Маленькім хапаўся за руль,
Сынку,
Бялявы, як сонейка...
І не схапіцца за
«Тата, даруй!..»,
Як за саломінку...

Дзе ж тваё поле
І жаўранкі дзе?
Крыж, ды півоні, ды месячык...
Выйсці на волю
Хацеў да людзей –
Дротам завязаны веснічкі.

Скрып калаўрота ў калодзеж упаў.
Кружаць над возерам чайкі.
Вецер з веранды выдзьмухае пах
Бацькавай
Чорнай
Фуфайкі...

1988

* * *

Я прамаўляю слова БОГ...
Пакіну свет, такі маленькі,
І не пушчу вас на парог
Свае прасторнае малельні.

Там больш спагады і святла,
Там вокны – шыбінамі ў неба,
Там ёсць алтар і ёсць святар,
Там ёсць званар і ўсё, што трэба.

О вы, хто ўбегчы не паспеў,
Хто пакідаў паўсюль руіны,
Пачуйце – гэта ж херувімы!
Пакіньце мне іх боскі спеў.

Пакіньце мне, – я не манах,
Што зачынiўся ў змрочнай келі, –
Зашклёны сонцам поўны дах
Блакітнай хмельнае купелі!

Каханы трыццаць тры разы
І трыццаць тры разы пракляты,
Я ўкленчу там пад абразы...

Мне страшна будзе йсці дахаты.

1990

* * *

На пласе знямелай рабіны
Заторгаўся сонечны чуб...
А людзі ўсё нешта рабілі,
І страты ніхто не пачуў.

І доўга крывавіўся захад,
Дзе промень апошні патух,
А воблакі вецер наўзахап
Сушыў, як пакошаны луг.

І скінуўшы маску ў катойні,
Сабе, непазнаны, наўме,
Пустэльнай самотнае поўні
Прытомлены цень прамільгне

І выйдзе да родных ускраін,
І, больш не жадаючы страт,
Аднойчы пахваліцца Каін,
Што Сонцу
быў родны ён брат.

1989

ЗА ІМГНЕННЕ ДА ВЯРТАННЯ
Ў ГЭТЫ СВЕТ

Я пакінуў каханую.
Магілы родных.
Забіў дошкамі храм сваёй веры.

Адпусціў на волю ўсе вятры,
Даверыўшы ім родныя песні,
Баёвыя гімны,
Старадаўнія замовы
Ды заповітныя пацеры,
Якія калісьці ведаў.

Кінуў у багну похвы ды меч,
Аддаў на забаву малым дзедаву сявеньку
І пайшоў.
...У апраметную, – здагадаліся адныя,
...Да пана Бога, – мовілі іншыя,

Каб ніколі не вярнуцца,
Бо заўсёды
За імгненне да вяртання ў гэты свет
Я абавязкова згадваў,
Што ў ім
Мяне чакае толькі Радзіма,
Адчуваючы з жахам,
Што нават гэтага
Для мяне недастаткова...

1990

* * *

Я хацеў бы памерці у сне.
Каб не ведалі родныя ўсе.

Наказаўшы світальным вятрам
Развітацца з радзінаю,
І з абдымкаў заплаканых траў
Над радзімаю

Узяцець, пралунаць, нібы птах,
Каб не бачылі нават начніцы,
Так высока, нязмушана так,
Як магло да сканання прысніцца...

Па шашы пракрадзецца аўто...
Хай вас Бог, мае родныя, крые!
Не завесіць люстэрка ніхто
Тут, дзе жыў я, – у гэтай краіне.

І драмацьмуць і рэчка, і сад,
Толькі вецер абдыме, як брата.
Не вярнуся ніколі назад,
Адчыняйся, паднебная Брама!

Не прагнуся за сонца раней,
І душа мая цела пакіне,
І ўздыхнецца ў нябёсах вальней,
Чымся ў роднай зямлі
ў дамавіне.

1990

* * *

Зорных шаляў, віхор, не вагай,
Час і ім са спакоем звыкацца.
Знерухомеў бярозавы гай,
Ашчаджаючы рэха вакацый.

Над бяздоннем рухавых крыніц,
Бы ў святым прыгашчальным маленні,
І ядаўцы схіляюцца ніц,
І алені ўстаюць на калені.

На парэпаных лапах ялін
Выпаўз ельнік на мокрае ўзлессе,
І глядзела вада з каляін,
І ляцела “кур-лы” з паднябесся.

Нехта ціха па сцежцы ступаў.
Ці не ўчора і мы там хадзілі?..
Пад нагамі гарэў лістапад,
Апякаючы
 грудзі
 радзіме...

1990

* * *

Сузор'і замярзалі.
Рыба, губляючы срэбную луску,
Выпаўзла на чорны лёд, знеоухомела.
Рахманы Леў драмаў,
Бачыў цёплую Афрыку.
Вялікая Мядзведзіца
Пагаджалася ўсё жьщцё
Танчэць на гарачай падлозе,
Як некалі ў Смаргонскай акадэміі.

Вам таксама холадна,
Валасы Веранікі?..

Снягі навокал.
Я дыхаю на зоры,
Спадзеючыся,
Што калісьці далёкай-далёкай
Жнівеньскай ноччу
З чорных халодных лапаў космасу
Вызваліцца хоць адна зорачка,
Адагрэтая
Маім дыханнем.

У МУЗЕІ

“Страчана...”
“Страчана...”
“Страчана...” –
Надпіс на кожным цэтліку.
З памяццю
Спячаю
Спадчыну
Не збераглі мы цэлаю.

Комін над зрубам з пластыку
Тоіць цяпло няшчырае.
З пластыку нават ластаўкі –
Вымерлі недзе ў выраі.

Гмахі да хмар будуючы,
Не збераглі мы цэркаўку...
Скемім, маўляў, у будучым
І па музейным цэтліку.

Праўды святой супольніцы –
Кнігі Скарыны, Буднага,
Крыж Ефрасінні Полацкай...
“Страчана...”
“Знікла...”
“Згублена...”

Быццам драбнютка маячына,
Бы каласок апошні,
Згублена песня матчына
Разам з сярпом на пожны.

Страчаны продкаў звычаі.
Пнецца мяшчанства, хоць трэсні:
“Жыцьмем, маўляў, пазычаньм,
Казкай чужой і песняй!”

А па-над штучным прадзівам
Магнітафоннай стужкі
Мова далёкіх прадзедаў

Просіцца ў нашы душы!

Толькі душы ні каліва
Тут, дзе пад шклом распяты
Ордэн і нож Купалавы –
Страшныя экспанаты.

Гід муляжы нахвальвае,
І фотаўспышка бліскае.
Музыкай пахавальнаю
Тут паланез Агінскага.

1988

МАНАЛОГ КАРУСЯ КАГАНЦА

Я прысвячаюся табе.
Свой лёс, Айчына, даручаю
Тваёй нязведанай журбе,
Тваім надзеям і адчаю.

Ні ў час самотнае начы,
Ні ў шчырай – хай сабе! – сябрыне
З тваіх шляхоў мне не ўцячы,
А шлях чужы мяне адрыве

І на адхоне ўсе грахі
Прыпомніць шараю гадзінай...
У Рым вядуць усе шляхі,
Адзін – вяртае на радзіму.

Той шлях між пушчаў і вазёр
Пульсуе ў барвах небакраю,
І люд, не злазячы з вазоў,
Сабе ўяўляе шлях да раю.

Калёсьмі зрэзаны сляды
Людзей і – босыя – Хрыстовы.
«...А хто цябе прыслаў сюды?..» –
І ў каляінах глухнуць словы...

*І на гэтай нашай зямлі спрадвеку
нашы дзяды-прадзеды жылі, каторыя
не раз грэкамі, немцамі ды рымлянамі траслі.
А мы?.. Мы не знаем, хто мы такія...*

...Ды смоляць спраўныя чаўны
І аглядаюць нашы рэкі,
слязьмі паўнютокія – чыймі? –
Варагі тыя ж, тыя ж грэкі.

Ім не адплаціцца стакроць.
Дарогу звязаным дубровам!..
Душа гукне калеку-плоць
І пойдзе берагам дняпровым.

Прайшоўшы доўгую вярсту,
Што брод шукае, нібы плаху,
Я ў дол айчынны урасту,
Як той валун, на бітым шляху.

1987

* * *

Валіку Дубатоўку

«Пі кроў», – над Айчынаю меч
Навіс, нібы д'яблавы шаты.
І Нёман з натомленых плеч
Не скіне лядовыя латы.

Гараць вартавыя кастры,
На вежах пакрэктаваюць сходні.
Пакінулі працу майстры
У гордай
гаротнай
Гародні.

У белым плашчы, як прывід,
Крыжацкае ходзіць нашэсце.
І ўжо Гарадзенскі Давыд
Дружыну сабраў на прадмесці.

Ды здрада з чужога мяшка
Рассыпала ў полі дукаты.
У спіну удар, спадцішка...
Не вернецца рыцар дахаты.

Над ім між чужое травы
Не вырасце мята ці рута.
Чакаў яго Нёман сівы,
Чакала Давыда Бірута.

Масцілі, застаўшыся ўдвох,
На беразе мяккае ложа.
Са свечкай жальбы ў галавах,
Як плачка, стаяла Каложя.

Туман давідна дабрыдзе,
Як стомлены конь, да пагоста.
Рассыплецца поўня ў вадзе
Кальчугай,
што скінуў староста...

1987

ВЯРТАННЕ ВЕТРУ

Здзічэлы на кінутым хутары сад
Забрыў па калені ў возера,
Шукаў паратунку.
Старая пахіленая яблыня
Не паспела дабегчы да вады,
Трапіла пад нож сталёвай пачвары.
Крушню патрушчанай цэглы
Абізваюць шурпатых хвалі.
Зааралі стары калодзеж.
І толькі высачэзная дзедава таполя
Засталася стаяць на збураным пасадзе,
Самотна аглядаючыся навокал.

І калі спілавалі яе,
Доўга не хацела падаць.
А падаючы,
Адчайна ўзмахнула
Непаслухмянай кронай,
І – спыніліся хвалі,
Ад раптоўнага ветру,
І па ўсёй Беларусі
Адгукнуліся гаі ды пушчы.

І вецер мацнеў,
І тады па ўсім свеце
На захад і ўсход
Паўсталі на ягоньм шляху
Вышчарбленыя сонечнымі дзідамі
Шклянныя хмарачосы,
Гарачыя каміны заводаў,
Вострыя пікі тэлевежаў,
Трывожна загулі
Лініі высокага напружання.

Штоночы
Вяртаецца зноўку
Да майго акна
Паранены вецер,
А я,

Што таксама
Вырас пад дзедавай гаполяй,
Не ведаю,
Як аблегчыць яго пакуты,
Як загаіць апёкі...

1989

КАМЯНІ

Паўзлі па зямлі камяні,
На полі адпачывалі,
Падсочвалі карані,
Куляліся поначы ў твані.

Трывожна гулі званы,
На Спаса як ці на Ўшэсце,
Нібы пераможцы з вайны,
Ішло

камянёў
нашэсце.

Паўзлі камяні дамоў,
Шукалі назад дарогу,
Тутэйшых не знаючы моў,
Маўчалі пра дапамогу.

А нехта, набіўшы гуз,
Упоцемках, без газніцы,
Драбніць загадаў на друз
І выкладаць гасцінцы.

Людзі перамаглі.
Толькі ніколі, ніколі
Па вязнях сваёй зямлі
Ім не прыйсці да волі.

1990

МОСТ

Стомленая мурзатая дарога
З-пад гумовых колаў,
З-пад бязлітасных вострых капытоў
Бясконцых калгасных статкаў,
Што кожнага дня
Брылі па яе шырокай спіне
Да небакраю,
З-пад нядрэмнай аховы
Тэлеграфных слупоў,
Якія трывожна гулі,
Калі яна спрабавала
Выбегчы на зялёнае поле,
З-пад зоркападу,
Які штоночы
Дагараў на яе шэрым прысаку,
Варушачы старыя ўспаміны,
Хацела ціха апусціцца ва ўлонне ракі,
Пяшчотнае і чыстае;
Але
Пад яе змучанья бакі
Падлезлі магутныя бетонныя стаўбуры,
Адпыхваючы ўверх,
Далей ад светлае журлівае плыні,
А лева-
І праваруч
Паўсталі ўзорныя,
Аблямаваныя пафарбаванымі балясінамі,
Ды ўсё-такі
Краты.

Недасягальная
Кліча
Рака.

1989

ДУША

Дакуль пакутаваць ад смагі,
П'ючы з пустога гладыша,
І жыць з жабрацкае сярмягі
Ты будзеш, родная душа?

Па крыжавых брыдзеш дарогах,
Самотнай зоркаю гарыш.
А ўслед – дурны і дзікі рогат
Тых, хто паслаў цябе на крыж.

1989

ВЕЧАР

Ссівелая над Свіслаччу альтанка
Прымружвае прастуджання вочы
І пазірае стомлена ды сумна
Туды, дзе у бяззубай пашчы моста
Варушыцца качыная чародка
І прэч бягуць паскубанья хвалі.

Чаўны ўначы
Не вынырнуць.
Маўчацьме
Каменны бераг,
Шэры мур альтанкі
Ніколі не пачуе слоў пяшчоты.

А над ракой мурзатыя аблогі
Абмылкам поўні...

1990

* * *

Я верыў надзейным сябрам
І шчырасці ў іхнім паглядзе.
Казаў: аднадумцаў сабраў,
Ды кожны
аднойчы
мне здрадзіў.

Радзімай паўсвету назваў,
Абрыдлі тамтамы і чумы –
З вандровак вяртаўся назад –
Ды роднага
вушы
не чулі.

У мроях найшчырых сваіх
(А ўсім падалося – грашмыма...)
Узвёў цябе ў пачат святых,
А ты
саграшыла...

1990

ДЗЯЎЧЫНА

Вуснамі адпыхвала душу –
Воблачка цнатлівае пяшчоты
Не хацела ў слоту ды імжу
Адлятаць на чорныя балоты.

На пустой нярадаснай зямлі
Чуліся, як пацеры, літанні.
Замярзалі слёзы. А калі
Ў неба поўня вылезла з ліхтарні,

Да дзвярэй дзяўчына падышла,
Пастаяла стомлена на ганку.
Толькі не вярнулася душа
Ні ўначы,
Ні потым на світанку.

1990

ПАГАНІНІ

Наглуха зачынены дзверы.
Прагнаўшы вячэрні спакой,
Мелодыя скрыпкі Гварнеры
Напоўніла смуткам пакой.

І біўся аб цесныя сцены
Струны растрывожанай плач,
Як граў ён, прагнаны са сцэны,
Пракляты царквою скрыпач.

З учэпістых рук адзіноты
Не вырвацца болей назад...
Са свечкі на свежыя ноты
Гарачая ўпала сляза.

Залез маладзік па галіне
У чорную раму акна...
А хто ён такі – Паганіні,
У чым яго грэх і віна?

Асуджаны ў свеце навекі,
Дзе праўды няма і на грам,
За што ён адданы на здзекі
Царкоўнікам і плеткарам?

Ды смелая мара не гіне
У цемры задушлівай, не!
Бунтарным смычком Паганіні
Распятыя струны кране –

І музыка, душы сагрэўшы,
Пакліча у свет мілаты.

Ніяк не забудзецца,
грэшнік,
На свой абавязак святы.

КАСЦЁЛ У ДЗЯРЭЧЫНЕ

На ўскрайку сяло хаатычна
Ва ўсе распаўзлося бакі,
А ён з нецярпеннем гатычным
Стартуе ў высокі блакіт.

Памкнёны да сонца, узнёслы,
Відзён з навакольных дарог,
Нібыта, сабраўшыся ў космас,
З зямлёй развітацца не змог.

А можа, таму не ляціцца,
Што столькі ўжо вёснаў, з вайны
Дзіравая стрэха свіціцца,
Маўчаць анямела званы.

Што рэха малітваў і крокаў
Чуваць з-пад скляпенняў і тла...
Праз рэбры прастрэленых крокваў
Струменяцца промні святла.

Залечвае ранаў барозны
І цвіль атрасае наніз,
І туліць да вежы бярозку,
На свой падсадзіўшы карніз.

Здавалася б: мур, і высокі,
Зямлі ані грама, ды не! –
Знайшліся жыццёвыя сокі
Для дрэўца на голай сцяне!

Бурчаць галубы пад страхою.
Ён кожнаму рады лісту...
А людзі сцяжынкай глухою
Абходзяць яго за вярсту.

НАЧНЫ ДЭСАНТ

Жаўнер па аблоках тупае,
Свае там лагчыны ды ўзгоркі.
А ў пацяжэлым купале,
Бы ў невадзе,
Плешчуцца зоркі.

1986

* * *

Самыя п'яшчотныя рукі – матчыны.
Самыя лепшыя песні – матчыны.
Самыя мудрыя словы – матчыны.
Самае страшнае на свеце – праклён Маці.

1989

КАДАЎБЕШКІ

Рабіў мой продак з ліпы кадаўбы,
Каб жыта жыць прыходзіла ў застрэшкі.
А сённяя сухастойныя дубы
Спатрэбіліся, бач, на КаДаўБешкі.

Нячутна йдуць наўслед, як цені – ша!
Цішком праз плот віжуюць расахаты.
Мая ж

ад нараджэння ўжо

душа

Завербавана вербамі ля хаты.

1988

ЛЯ ДОМА КІНО. 1990

Э. Тарлецкаму

На Чырвоным касцёле Маці Боская,
Як самотная, беспрытульная птушка,
Аб дахоўку ранячы ногі босыя,
Моліцца па аблудных душах.

Па самым краёчку сцежку намацвае,
На рукі скалелыя хукае – золка.
Адно і засталася – у акторкі наймацца.
Мо і атрымалася б кіназорка.

Ходзіць гэтак і шэпча пацеры
На нязвыклай тутэйшай мове,
Ўсю-усенькую ноч не спаціме
З ветрам вольным адзіна ў змове.

А з зямлёю слабеюць повязі.
Дзе святар, пазбаўлены сана?
Мо Купала прыйдзе да споведзі,
Ці нябожчыку нельга таксама?

А як вельмі спатрэбіцца раптам –
То бязбожнік адкажа рапартам:
– Не ўзарвалі, не аплявалі і
не зрабілі, маўляў, кацельні,
не раскідалі нат плябаніі.
Хоць сягоння – у звон касцельны!

А ўвечары прыйдуць бабулькі старыя
І храм без Бога абыдуць тройчы.
А слёзы і тыя – адно стэарынавыя,
А жыць, як і плакаць – прывыклі моўчкі.

1990

ВОЧЫ САВЫ

Я таксама люблю ноч, Вочы Савы.
Днём сонечныя пратуберанцы
Выплюхваюцца на белыя аблокі,
І пырскі трапляюць
У мае безабаронныя вочы.
Збоку гэта выглядае даволі бяскрыўдна,
Як быццам мне проста
Закапваюць вочы;
І доўга потым
Вандруюць па зямлі салёныя туманы.

Я не люблю глядзець на сонца,
Я не разумею Ікара,
Я люблю глядзець панацы ў Вочы Савы.

Яны і ў цемры бачаць правідловы шлях.
Яны не выпраменьваюць святла і не саграваюць,
Але толькі паміж імі і Поўняй
Вечна трапятацца матыльку маёй надзеі.

1990

З кнігі “Вочы Савы”(1994)

*Шлях, раўней,
І, палетак, руней,
І над кветкай няхай пчала ўеца...
А паэты старэюць раней,
Чым астатняе ўсё чалавецтва*

* * *

У прыполе роднай хаты –
На старэнькай парэпанай прызбе –
Застаўся мой бурштынавы плач.
Да яго прыслухоўваецца студня,
але далёка – не чуе.
Косяцца з-за фіранак вокны,
Але занадта блізка – не бачаць.
Нейкія людзі сядзяць на прызбе,
смяюцца;
І маленькія бурштынінкі,
Зняважаныя гэтым дарослым смехам,
Хаваюцца надвячоркам у шчыліны на сцяне.

Слухае хата мой бурштынавы плач
Сваім спарахнелым нутром,
Спадзяецца: мо хоць немаўлячыя слёзы
Выратуюць яе ад шашалю;
Збірае ў прыпол вянкi пахучай цыбулі,
Каб узімку пачаставаць мяне,
Каб я як некалі заплакаў.

І хата яшчэ доўга жыцьме верачы,
Што гэтыя слёзы хоць і не бурштынавыя,
Але таксама шчырыя.

1990

* * *

Паслухайце, чалавекі,
З чаго зроблены вашыя чаравікі,
У падэшвах якіх яшчэ цепліцца жыццё?

Як доўга не памірае мора ў ракавіне,
малітва ў разбуранай царкве,
рэха на стадыёне.

І таму не здзіўляйцеся,
Калі звычайная падушка
Раптам вылятае ў адчыненае акно,
Абезгалоўленыя селядцы ў бляшанцы
Варушаць спаленымі расолам плаўнікамі,
А човен прырастае да берага.

І калі польімя вырастае,
Яно пакідае зямлю –
Вяртаецца на сонца.

І калі могілкі стануць паркам
Імя якога-небудзь Смеху Варта,
То ўсё роўна яшчэ тысячу гадоў
Па начных аляях блукацьме смерць.

І калі заварушыцца брук –
Мы спахопімся,
Што хадзілі па чарапах...

1990

ПАЭТЫ

Пімену Панчанку

Шчыры пост
Ці сцяжынка наўпрост
На гульбу, да Абрама на піва...
У паэтаў біблейскі узрост
На вякі.
А камусьці на дзіва.

Сапраўды,
Ці падлічым гады,
Мы, што звыклі, шануючы меру,
Мераць век даўжынёй барады,
Ці падлічым, а колькі ж Гамеру?

А мо не ў галаве,
У пустым рукаве
Загаіўшы няўгойныя болькі,
Ведаць, колькі Купала жыве
І Мікола, што з Гусава, колькі?..

Мусім
Не разгубіцца зусім
І засведчыць, прыспешыўшы крокі,
Што вядзе нас за рукі Максім,
Каб на свет паказаць на шырокі.

Шлях, раўней,
І, палетак, руней,
І над кветкай няхай пчала ўецца...
А паэты старэюць раней,
Чым астатняе ўсё чалавецтва.

Барані
Ад ліхой бараны,
Божа, душы іх – парасткі ў росах.
Ні калыскі у іх, ні труны,
Толькі верш
На зямлі і ў нябёсах.

І адна
У паэтаў віна:
Не ўміраюць і ў вечныя векі.
Ім гарэць ад цямна да відна,
Ім пятак не закрые павекі.

На сыгнэт
Не мяняйце санет –
Ён чужы залатым пацярухам.
Слова з вечнасці скажа паэт –
І ўмацуюцца кволья духам.

1992

СТОЛ АЛЯКСЕЯ ПЫСІНА

Стаіць у Барэйкаўшчыне, як стод,
Уросшы ў зямлю па пахі,
Стары Сыракомлеў пісьмовы стол,
Падобны здалёк да плахі.

Ды не было ў ім нічога звыш,
А ліпла да рук жывіца.
Прыходзіў з суседняе вёскі віж,
Каб вершамі пажывіца.

На самы высокі Парнас ганцоў
Заслаўшы,
Пегаса – ў яслі,
Святы і грэшны Міхась Стральцоў
Дамройваў свой свеце ясны.

Нібы на печы ў старым хусці,
Адтайвалі зябкія словы.
І быў
як з белай слановай касці
Ягоны стол адмысловы.

Астатнія – мусілі хто на чым,
Часцей – на дзяржаўных, з глянцам.
Хто ўдзень пісаў, а хто і ўначы,
Хто ціха йшоў, хто – ў хамут б'ючы,
Хто – класікам-самазванцам.

У Пысіна быў мармуровы стол!
Калі раскапалі ў спешцы
На магілёўскіх могілках дол
За некалькі дзён да смерці...

На сценах нябожчыцкай ледзяшы
І ў летні дзень, і ў зімовы.
А навакол – ні жывой душы!
Лякарня, дзякуй за ўмовы.

Глядзеў паэт на сляпую столь

І бачыў у жыцце пожні...
Ты не забудзь, калі ласка, стол,
Той пысінскі верш апошні.

Высвечвалі вочы, як іван-чай,
І тахкала сэрца нядрэмна,
А ў санітара і ў бывача
Пытацца было дарэмна.

А стол, жыццё сваё кленучы,
Прысесці прасіў галантна,
Калі ў нябожчыцкую ўначы
Прыходзіла муза Дантэ.

Яе заморскія пасталы
Трывожылі сон паэта...
Расыплюцца пылам усе сталы –
Не забывайма пра гэты!

1992

УЗНЯСЕННЕ, ШАГАЛА

Марк Шагал паміраў у ліфце.
Без радзімы на старасць год.
Фарбавала ліфцёрша кіпці
І гартала часопіс мод.

Без радзімы. З кавалкам хлеба.
З клеткаптушкай. Без жаўрука.
Кнопку з надпісам простым «неба»
Націскала яго рука.

Маляваў ён
Не ў вазе лотаць
І не вулічную любоў,
Ён вучыў чалавецтва лётаць,
З рук пускаючы, як галубоў!

На зямлі – адны каранціны,
Мытні ўсюды, і не прасі,
Каб вярнулі яго карціны.
І карціны – на небясі.

Там з апосталамі, паважна,
Расхінаючы бель аблок,
Млечным шляхам, як Эрмітажам,
Задуменна праходзіць Бог.

Марк Шагал адчуваў, жывы шчэ,
Калі ліфт набіраў разгон,
З шахты вырваўся на гарышча,
Тросам сцэбнуты наўздагон!

Захлынаючыся вятрамі,
У бязважкасці ліфт павіс.
Яго столькі разоў вярталі
З паднябесся на самы ніз!

Расчыніліся самі дзверцы,
Целу боязна ўслед ступіць –
Не паспелі анёлы смерці

Душу грэшную падхапіць.

Марк Шагал не паспеў памерці.
Бог агледзеў усё як след
І сказаў, нібы запавет,
Каб на віцебскім
На мальберце
Марк змастачыў яго партрэт!

1992

* * *

Як патухне агонь купальскі
І сава закрычыць у голлі,
Ведзьма, скінуўшы строй нянаскі,
Таньчыць пусціцца па вуголі.

Іскры ў цела ўвап'юцца роем,
І агонь не ўваскрэсне ледзьве.
Ах, нарэшце у першай ролі,
Ах, якая раскоша ведзьме!

І на беразе зноўку людна.
Як на жэглішчы, пахне паленым...
Кветкі польныя, як марудна
Вы паўсталі, дзе ўчора ўпалі мы...

Пачуваемся, нібы госці
Ў незлічонай чужой сябрыне,
Ты засмучана, што кагосьці
Ведзьма ў свой карагод не прыме.

І туманным Птушыным торам
Ты адлётваеш, як Маргарыта...
Аддаешся вятрам – каторым?
Што прыносяць рэха малітваў?

...Ў інтэрнацкім пустым пакоі
Нам адное з табой прысніцца.
...І ў купальскі вянок ляўкоі
Ў галавах пачынаюць віцца.

Ты ускрыкнеш, святло запаліш,
Саслізнеш на халодны ходнік.
А ў парозе стаіць Купаліш,
Свечку ўзняўшы заміж паходні...

1990

КУПАЛІНКА

Н. М.

Ногі ў купальскай расе пакупаеш –
Далей ад вогнішча, дзе карагод.
– Выйдзі з туману, вясьлы Купаліш,
Любы, чаканы мной столькі ўжо год.

Хочаш, цыганскага сонца пазычу –
Не пашкадуе мне матухна-ноч –
І запалю незгасальныя знічы,
Толькі з адзінага шляху не збоч.

Зоркі світальнае свечка растане –
Папараць-кветка завяне ў бары.
Гэтулькі доўжыцца наша расстанне!
Не пакідай жа, з сабой забяры.

Голас плыве над ракой непачуты...
– Вернемся, любы, у сонечны лес,
Дзе перагукваўся смех Пераплута
З рэхам, што пасвіў зычлівы Вялес.

Дзе заляцаецца Жыцень да Лады,
А пад карэннем спрадвечных дубоў
Жыжаль свае раскладае прылады...
Чуеш, вяртаймася, родны, дамоў.

Дыхае рэчка, віруе, паруе,
Голас стамлёны ў тумане сівым:
...Гневацца будзе наш бацька Пяруне,
Як да світання не вернемся мы...

Гэдак гукаеш, сыходзіш, знікаеш...
А над люстэркам крывым старыка,
Каб не вярнуўся ніколі Купаліш,
Чорнай паходняй
варожыць рака.

* * *

Душы дрэваў глыбока ў зямлі.
Плоць, што марыла жыць у нябёсах,
На закланне агню аддалі
або скрыпку зрабілі ці посах...

Што ты граеш, шляхотны скрыпач?
Дзе, бязродны, ідзеш, падарожны?
Скамянелы бурштынавы плач
У руках адагрэе не кожны.

І вясло, што трымае Харон,
І стырно, што пад пахай у Ноя...
Чарадою ссівельх варон
Попел стукае ў сэрца зямное.

Варухнуцца збуцвелья пні.
Душы дрэваў шукацьмуць не выйсця, –
У пудлівай начной цішыні
Да чужога прытуляцца лісця...

1991

ВАЙДЭЛОТКА

У заповітай дуброве ты
Прыслужваеш свайму богу,
І за асвечаны сонцам тын
У прымерках не ўцячы.
А памаліцца лепш уначы
Не стогу – духмянаму стогу,
І развязаць перавясла касы...

Пахнуць дымам твае валасы,
Агонь адганяе цені.
Пярэшапты і галасы
Над капішчам зноў чутны,
І адпльваюць, нібы чаўны,
Здоўжаныя летуценні
У таямнічы морак начы.

Спяць супляменнікі-крывічы,
І насцярожана дрэмлюць лукі,
І захмялелыя ў похвах мячы –
Накаштаваліся хмель-віна.
Спяць супляменнікі давідна,
Толькі не маюць спачыну рукі,
Што з далані частуюць Агонь.

А ён цалуе ўдзячна далонь
І туліцца да маленькай жрыцы,
І злыя духі ляцяць далоў...
А ноч мінецца, затрубіць рог,
Калі працнецца каменны бог.
І песня будзе ў вяках журыцца:

*Па дуброве дубцы рэжуць,
На каменні агонь кладуць...*

ВАЎКАЛАК

Сонны сад зашумеў і змоўк,
Высах плюшч на агні пыпшыны.
Ваўкалак, чалавекавоўк
Прытуліўся да чорнай шыбы.

Ён адседжвацца ў пушчы мог,
Меў і нораў амаль ваўчыны,
Ды, пакінуўшы свой бярлог,
Ён прыйшоў да сваёй Айчыны.

Харчаваўся, бы ўсе звяры,
І прывык да сырой дзічыны.
А цяпер на пустым двары
Ён прынік да акна Айчыны.

Скрозь па вёсках на ўсіх сабак
Агрызаўся зусім па-воўчы,
І жагнаўся люд: – Ваўкалак!
Хто ж ваўку заглядае ў вочы...

А ў вачах – чалавечы жах,
А ў вачах тых няма жадання
Папрасіцца пад цёплы дах.
Гэй, выходзьце на паляванні!

Гаспадар і замежны гоць,
Ён чакацьме ў зялёнай пушчы,
На загрыўку, як срэбра, поўсьць,
Асцярожны, як смерць, відушчы.

Ён заблытае ўсе сляды,
Ад любое ўцячэ пагоні,
Знойдзе вершнік сабе клады,
І патопяцца ў багне коні.

А пасля, бегучы ў бярлог,
Ён успомніць замову ўночы,
І кульнецца ў блакітны мох,
І кажух закапае воўчы.

1990

ДРЭВЫ

Зямлю,
Каб не рассыпалася
На выбоінах Млечнага шляху,
як старое рыпучае кола,

Не рассохлася
Ад пякучых пацалункаў сонца,
як збан, што з ганчарнага круга
трапіў адразу ў печ,

Не размякла пад зорнымі ліўнямі,
ад якіх не ратуе
і парасон захмаранага неба;

Каб не раскідала па жмені
Касмічным вятрам на забаўку
Свайго жыццядайнага мліва –

Утрымлівае не збуцвеляя зямная вось,
Не міфічная сетка мерыдыянаў,
Не частыя пазваночнікі чыгунак
І нават не сінія паясы рэкаў,

а Дрэвы,
Карэнні якіх апялі Зямлю
І не адпускаюць,
Нават калі на месцы пушчы
Застаюцца заплаканыя пні.

1992

БУРШТЫНІНКА

У Ноеў каўчэг
Перад сусветным патопам
Шмат хто не трапіў
І не ўратаваўся,
Хоць і благаў:
– Да чыстых мяне залічыце!

Разбегаліся ўпрочкі дарогі,
За іх чапляліся хаты,
Пакінутыя дымамі і вятрамі,
Што гадаваліся на гарышчах;
Як спалоханыя страўсы,
Асверы нырнулі галовамі ў студні.

Не могучы вырваць карэнне з зямлі,
Чакалі пагібелі пушчы;
Бярозы, як ерэтычкі на вогнішчах,
Ускідвалі ўгору збялелыя кроны;
Плакалі моўчкі дубы
Недаспелымі жалудамі;
Па-качынаму заграбалі няўклюдна
Зялёнымі лапамі елкі;
Сцякалі жывіцаю сосны-падранкі,
І цвердзь
прыбывала смалой.

Пра ўсё гэта распавяла нам
Гаманкая бурштынінка
З тваіх улюбёных караляў –
Сухая сляза дапатопных тых соснаў –
І – перашкодзіла нам мілавацца.

1992

НА ХУТАРЫ

У пелюсцях сонцазаходу
Зялёная пушча згарае,
І рэкі, – зірніце на мапу, –
Яны адпаўзаюць з айчыны.

Памоліцца студні, як стоду,
Вядро начапіўшы, старая,
Абвеяцца вынясе капу,
Што ткала яшчэ пры лучыне.

Яна не чакае нікога
І ў куфры дабро не хавае,
А з кубка вазоны напоіць –
Укленчыць і доўга не ўстане.

Апошняй даверніцай Бога
На гэтай зямлі дажывае,
Пашэпчацца з ім, супакоіць,
Сама ж не засне да світання.

І месяц, і ясныя зоры,
І сонца, і ў квецені вішні,
І сонны асвер па-над студняй,
І белых капусніцаў рой –

Схіляюцца ў светлай пакоры,
Дазволіў якую ўсявышні,
Да гэтай святой, непадсуднай,
Да гэтай звычайнай старой.

БАЛАДА ПРА СТАЙНЮ

Сказаў камісар: «Не патрэбен храм,
Вось-вось камунізм настане.
Мы ў храмах наробім складоў і крам,
А ў гэтым хай будзе стайня!»

Сказаў – і забігаў рабочы люд,
Пасеклі алтар, іконы.
Заміж Хрыста на сцяне – хамут.
Прыгналі затым і коней.

А конюх хадзіў – ну нібы святар,
Паводзіў сябе прыстойна –
Маўляў, каб хапала ўсім святла,
Каб кожнаму было стойла!

А конюх быў пралетарскі, наш.
Вароты зрання рыпелі,
Ён рызай коням насіў фураж,
Паіў па чарзе з купелі.

А конюх часам у яслях спаў,
Бо піў, як Пане Каханку.
Аўса пад бок з мяшкоў насыпаў –
І маеш бярлог да ранку!

Гарэлка грэе – не мерз зімой.
Ды толькі аднойчы ўночы
Прачнуўся конюх і – Божа мой! –
На лоб аж палезлі вочы.

– Ці мала плуга і баразны?
Ці я ў Сатаны ў палоне?!
Пад разламанья абразы
Выходзяць і кленчаць коні!

І конюх запоўз пад парожні воз,
Нібыта ўцякаў ад згубы,
І падалося між п'яных кроз –
Вялікія вочы у іх – ад слёз,

ад цугляў – такія зубы.

Моляцца коні?! Хто даў дазвол?

Дзе? У якім законе?!

І конюх выхапіў звыкла кол.

І ўсталі з каленяў коні.

Нібы ашалелі усім гуртом,

І ведалі, што рабілі,

І ў трэскі – яслі пад капытом,

І ў трэскі пад ім драбіны.

У конскіх зрэнках палаў агонь.

Стыў жах у людскім паглядзе.

Ды дараваў яму кожны конь,

І кожны грывай пагладзіў.

1990

ГОТЫКА РЫГІ

Сяргею Шапрану

Хмары, нібы крыгі ў час паводкі,
Крышацца аб вострыя шпілі.
І пасіплі пеўні, як падлёткі,
Што з халоднай лужы папілі.

Высака

ў грабенчыках-уборах,
З сонцам у саборніцтве нібы,
Залатыя пеўні на саборах
Воблакам прычэсваюць чубы.

З небам пеўні ладзяць перамовы,
Як паслы у годнасных чынах,
І дабрэюць стрэлы перуновы
У хвастах,
нібыта ў калчанах!

Але ж ёсць найпільная патрэба, –
служба ў пеўняў
пэўна што не мёд,
Напінаць расхрыстанае неба
Над начною Рыгай, як намёт!

1991

КРУГЛАЯ ПЛОШЧА

Святкуючы перамогу,
Ордэн паднеслі і Богу.

Стараліся рабацягі –
А Бог не звяртае ўвагі.

Святар адслужыў малебен –
А ордэн, бач, не патрэбен.

Натоўп вірыў ля падножжа:
– Прымі, не пагрэбуй, Божа!

Глядзелі ў неба ўсе разам –
Маўчанне было адказам.

Вакол тае ўзнагароды
Снуюць галубоў чароды.

У іх кожны дзень любошчы
На ордэнаноснай плошчы.

1991

ДЫПЦІХ МОРА

I

Мора – вялізнае немаўля.
З калыскі вылазіць боязна,
А маці адлучылася недзе,
Няма каму пагайдаць калыску.

I малое спачатку дурэючы,
Хапаецца за берагі, хітаецца,
Выпручваецца –
А калыска ні з месца.

I гэта таксама нядобра –
Крыўдзіць мора.

II

Мора – як цеста ў дзяжы,
Дрэмле, выпешчанае кухталямі.
I раптам месячнай ноччу
Крадком ад гаспадыні
Пачынае падыходзіць.

Але запальваецца агонь
У пабеленай печы небасхілу,
I вялізная пашча
Цярпліва чакае ахвяраўскладання.

Спатрэбіўся і жаўток поўні.

1992

STELLA MARIS¹

Неба начнога паўкруглая пашча,
Поўня, як вока
Удава ці цмока –
Хто яго зноў уквяліў?
Мора дрыжыць і ўздыхае прапашча.
Хутка пачнецца прыліў.

Човен чакае паэта Дубоўку
Верным сабакам,
Рады прысмакам,
Косіцца на валацуг.
Човен падобны яшчэ на дамоўку,
Ёй замінае ланцуг.

– Човен, ты з берага вечнае ночы?
Скінуўшы стому,
Пльцьмеш дадому,
Як і мільёны разоў?
Човен маўчыць, і вясляр не ахвочы
Да невясёлых размоў.

Мора пакінулі людзі і горы,
Горы ў дакоры,
Людзі ў гуморы –
Хто яго ў іх адбярэ?
Хай жа не гаснуць астатнія зоры!
Мора у цемры памрэ.

Вам абьякава, весела, горка?
Гора зямнога,
Шчасця замнога.
Поруч амур і мара.
Зьяе над хвалямі Морская Зорка –
ясная Зорка Ютрань.

Покуль ахварнік віжуе – дзе ж трэба
Стодзівам цемры,

¹ *Марская зорка (з лат.)*

Выспы здранцвелі, –
Мору наўме – ці ўцяку?
Вісне на Зорцы ўначэлае неба
Саванам на цвіку!

1992

* * *

Бог пайшоў,
І чаечае пер'е
Забяліла сінюю ваду.
На душы бязмоўе і бязвер'е –
як я следам гэтакі пайду?

Госпадзе, адчайны і далёкі,
Берагі ў тумане не відны.
І нікога – чайкі ды аблокі,
Нібы мы над безданню адны.

Бог ішоў, да неба датыкаўся,
І ці бачыў хто, апроч мяне,
Што і ён аб хвалі спатыкаўся,
Што і ён блукаў у тумане?..

1992

ПАНТЫЙСКИ СТОД

Пошум мора ўначы, бы імша,
Хвалі ў звонніцы звечара білі.

І Валашына

выйшла душа

На сумоўе з душой Чарубіны.

Паднялася з падводных пячор,
Асвятлілася морскае ўлонне,
Варухнуў скамянелым плячом
Шэры сфінкс у дрымучай кароне.

Ён даўно ад прыбою аглух,
Соллю морскаю выеты вочы.
Ды касмічны прылётвае дух
І ўтаймоўвае мора штоночы.

А яно

Раскашуе даўно,
Што не так – на трохзубыя вілы.
Бачна – золатам выслана дно,
І чутно, як гамоняць магілы.

І з чарупіны нават чуцён
Крык адчайны чарговай ахвяры...
Чарубіна, вы чуеце звон
Пакаяльны? – разгойдвае хмары!

Б'юць вяршыні у купал нябёс,
Рэха доўга ў гарах перуніцца.
Не параніцца б, – страшна, нябось, –
Парай раніца ўнізе раіцца...

Мора кленчыцьме тысячы год,
Прышаўзаючы зноў да падножжа,
Ды зашыты маланкаю рот
Даравання
Прамовіць
Не зможа.

1992

ЭКАЛОГІЯ

У кансервовай бляшанцы
На дне рэчкі
Жыве пячкур.
Яму добра і ўтульна;
З-пад іржавае накрыўкі
Ён сочыць свет,
Разважае пра жыццё рыб.
А ягонья сонныя жабры
Чырванеюць,
Адцэджваючы каляровыя сны,
Рапчыненыя на рэштках
Таматнага соусу
І ніяк не рэагуюць
На пах чужое смерці.

1990

КАЗКА ПРА ДОЖДЖ

У стаптаных бацькавых бахілах
Край схадзіўшы ўпоперак і ўдоўж,
Я пасеяў дождж на небасхілах –
Добрага гатунку споры дождж.

Дзе сяўба – там будуць і дажынкi.
Ды рабковай ноччу нехта ў мех
Пазбіраў насенныя дажджынкi,
Як маланкай спалены арэх.

Доўга па пустэльным небасхіле,
Дзе гусцела б дажджавая рунь,
Крумкачы чародамі хадзілі
І качаўся вогненны пярун.

А пад крумкачамі – жыць ганебна!
Хоць увысь ніколі не глядзі...
Як жа так, што вытапталі неба?
Дожджык, ну як-небудзь, узыдзі!

І ўзышоў, і кволья струмені
На вятрах палегліцай ляглі.
Не злавіць ні вуснамі, ні жменяй,
От вазьмі і смагу наталі...

1990

З кнігі “Нашэсце Поўні” (2001)

*І будзе ў борці одумна пчале,
Забудзецца ручай пра шлях няблізкі,
І ў сонечнай дубровы на чале
Распусціцца вянок капіталійскі.*

ЗВОН

Праз вушка званіцы заслаўскай царквы
У неба працягнуты срэбныя звенні.
І выскачыць хоча на злом галавы
Прывязаны звон у завулак завейны.
Ды зболены крык, што сягае да крыжа,
Званар у гірлянды нябесныя ніжа.

Падымуць іх хмары над белай зямлёй,
І вецер падхопіць, вясёлы і звінны,
Іх вежамі зловіць Сафія, за ёй
І Ганна Святая, азваўшыся з Вільні.
Наднёманскай пушчы уплэўшыся ў грыву,
Каложу адцягнуць яны ад абрыву.

Гірлянды, хто ўчуе вас там, угары?
Хто ўбачыць, як шлях вам высвечваюць знічкі?
Ля хаты завозніка п'яны стары
Гарлае, аблаяўшы хвост электрычкі.

У лес неапалы цягнік паўпусты
Заскочыць, заснежаны, і – дай Бог ногі.
Бярозы, як лісы, узняўшы хвасты,
Рыжэюць стажкамі абапал дарогі.

А места маўчыць.
Не стамляйся, званару!
Ды звон, разарваўшы жалезны замок,
Бы ў проламку, кіннуўся ў чорную хмару
І, стаўшы, як люд, без'языкім, замоўк.

* * *

Рыгору Барадуліну

Мова ўдыхнутая ў нас, як душа,
І падгасподніцай жыць не павінна.
Душу дастане лязо палаша –
І застанецца аглухлая гліна.

І застанецца змярцвелая плоць
Рыбінай, выкінутай на сушу,
Марна чакаць – а мо шчодры Гасподзь
Новую мову ўдыхне, нібы душу.

Вытхнецца дух ад віна з гладыша.
З дрэва упаўшы, збуцвее галіна.
Мова ўдыхнутая ў нас, як душа,
І падгасподніцай жыць не павінна.

2000

РЭКВІЕМ СЯБРАВАЙ КНІЗЕ

Эдуарду Акуліну

Не на пляцы, не ў агонь вясёлы
З лапаў інквізіцыі святой,
Не ў сярэднявечны трыццаць сёмы,
Не ў спецсхоў, спавіты павутой,

Не у саван, белую прасціну
Апрануўшы – сцішыся і ляжы...
Кнігу кінулі на гільяціну
Пад сляпяы вострыя нажы.

Верш безабаронны – што ж вы, што ж?!
Пад нож.
Край, дзе ліўні ходзяць басанож –
пад нож.
Бесядзь і зеленавокі Сож –
пад нож.
Маладзік, бяссоння не трывож...
Пад нож.

У паэта свята, як хаўтуры.
Што ёсць слова, вычутае звыш?
Сорак кілаграм макулатуры,
Дзе звіе гняздо рудая мыш.

Ты ж пацешся, янычар паганы,
Што, нібы паўмесяцы з нябёс,
Над айчынным словам ятаганы
Ты рукой асманістай занёс.

Не запоўз у сэрца здрады смоўж –
пад нож.
Не звініць у кайстры юдаў грош –
пад нож.

Служыш Беларусі? Анягож!
Пад нож!

Пакрамсаны ўпоперак і ўдоўж –

у кош.

Неба апрытомнее, заплача,
І сіло дажджу не разарвеш.
Каля д'ябальскай сячкальні скача,
Нібы певень, безгаловы верш.

2000

АБЛОКІ

Аблокам і няўцям,
Што яны таксама – нябёсы,
Што яны,
 паўсталыя з балотнай твані,
 іржавага туману
 і ўчадзелага дыму,
Належаць яго Высокасці Небу.

Аблокі купаюцца ў сонечных ясвах,
Хаваюцца ад маланак
Пад парасонам вяселькі,
Абдымаюцца наўзахапкі
З цёплымі паўднёвымі вятрамі.

Здавалася б –
 узнёслым,
 бялюткім,
 апераным анёламі –
Навошта ім праскавышоная зямля?

Але аблокі
Цягам бясконцага поўдня
Стаяць і стаяць
 над Радзімай.

1997

ТРЫ ІМГНЕННІ СВІЦЯЗІ

I

Вісіць вясёлкі восілка
Над гаем і над лугам.
Пакручваецца возера
Ганчарным кругам.

II

Падданая святла і лесу,
Йдучы няспешнаю хадою,
Бы з гліны боскага замесу
Ты вырастаеш над вадою.

III

Плыве з-пад ног апірышча,
А сонца з хмар апальнае
Цябе спаймала ў прыгаршчы,
Як вазу для абпальвання!

1998

ДОЖДЖ

Дождж, пракраўшыся ў храм па карнізе,
Твар праявіць на белай сцяне.
І царква, нібы вежа у Пізе,
Нахіліўшыся, ў рэчку зірне.

Дождж абмые, напоіць, загоіць –
Лісце, вербы і фрэскавы твар.
Нібы неба пярэстае доіць –
За вяроўкі цягае званар.

Дождж стаіць ля царквы, як прыдзвернік,
Як ля хорама бедны сваяк,
Як ля храма разгублены вернік,
Што малітву не ўспомніць ніяк.

Дождж пусціце ў ладанную прошчу!
Ён стаміўся стаяць, грэшны дождж.
Ён ляцеў, разбіваўся аб плошчу,
Уставаў, прадзіраўся праз хвошч.

Дождж на звонніцу сеецца скупа,
Лёгкі, светлы, амаль што сухі.
Расчыніце не дзверы, а купал –
Дождж жадае замольваць грахі!

Дождж – ён марыў пра райскія кушчы,
Ды спагады людской не сустрэў
І пайшоў у паганскія пушчы,
Дзе ён сам – бог для кветак і дрэў.

Дождж...

1995

* * *

Цягнік адсопся, рушыў да сталіцы,
Нырнуў у цемру, быццам у тунель.
Пакуль ты спиш, чакае на стальніцы
Недапісаны ў поўнач рытурнель.

Чыгунка натамлёная самлее,
На рэйках блісне месяц, як таўро.
Табе ж прысніцца бабка Саламея,
І соннік расшыфруе – на дабро.

А я, на шкле *festina lente*² сцершы,
Бы ваўкалак, імчу па цаліках,
Дапісваю нявыспанья вершы
На ранніх і спіатых цягніках.

На строфы іх прыпынкамі драбніла
Дарога, непадкупная, як лёс –
Драўляна-металёвая драбіна,
Што ўстане і дастане да нябёс.

Прыпол ёй беразняк лісцём услаў – і
Адбегся прэч, спыніўся неспадзеў.
Дасні мой сон у ранішнім Заслаўі!
Я, нібы сон, цябе недаглядзеў.

Цягнік і той, гамуючы, з аглядкай,
Кіўнецца ўбок няўкладнай галавой –
Туды, дзе ў хатцы, нібы уніятка,
Ты спиш паміж касцёлам і царквой.

1995

² *Спяшайся павольна (з лац.).*

* * *

Хай навальніца не прыстане ліцца
І ў вокны б'е маланкаю і градам.
Мне лёсіла пад ранне наталіцца,
Каханая, тваім валасападам.

Ён прахалоду нёс засмяглым вуснам,
Ён целы атуляў салодкім хмелем,
Ён затуляў нас воблакам спакусным,
Ён налятаў дажджом свавольна-смелым.

Злавіўшы зайчык сонечны на твары,
Ён кідаўся на шыбу, бы з адхону.
І ўсе стажары, ўсе валасажары
Яму жадалі ўплесціся ў карону.

Каханая, пад калясніцай Феба
Сінее пазалочанае неба,
А мне, як хлеб штодзённы, ты патрэбна,
А мне, як сон штоночны, ты патрэбна.

Мой вечны ідал, з дальняе даліны,
Як пілігрым, ісці ўвесьчасна мушу.
Цябе Радэн выхукваў з мёртвай гліны,
Паэт нябесную ўдыхае душу.

Пад плюшчам ажывае камяніца,
Пад поўняй вецер прабяжыцца садам...
Мне лёсіла пад ранне наталіцца,
Каханая, тваім валасападам.

1994

* * *

А мне? А мне, як Кажуць, Бог не даў
Спяваць псалмы і танчыць паланезы.

Я воблакам спыніцца загадаў –
Яны з мяне смяяліся, гарэзы.

Я снег стварыў з метафараў і мар,
Я дождж сыпнуў на ружы поўнай жменяй...
Ды снег і дождж, няйначай, Люцыпар
Ператварыў у ліпеньскі прыпар.
А ты? А ты здзіўляешся ўсё меней.

У твой палац я лірнікам прыйду –
Скажы, каб слугі адчынілі брамы.
Я Песню Песняў для цябе складу –
Для гэтага я быў калісь абраны?

Я ў свет дабра спяшаўся. Не паспеў.
І з кубка піў над чараю Грааля.
Гучыць над краем твой чароўны спеў –
Без скрыпкі, без дуды і без раяля!

Хай слухаюць салоўкі у лясах,
Глядзіць багіня маладосці Геба,
Як маладзік з саломкі ў валасах
Тваіх, бы сонцам дадзены ў пасяг,
Заблытаўся й не вернецца на неба!

Ты з крымскіх гор у снах маіх бяжыш
У слупкае вясёлкавае лета.
Кахай мяне, каханая, любі ж –
Адзінае, чаго як ласкі звыш,
Спакон вякоў вымольвае паэта.

1994

* * *

З балкона ў неба
Вядзе лаз такі –
Анёл ці злодзей
Можа ўлезці.
Прышчэпкі за вакном,
Як ластаўкі –
Хвасты тапыраць,
Хочуць есці.

На свежаку прайме дрыготка.
Гасціна сёння, вер, такая –
Абрус ты сцелеш
Вер
ты
каль
на.

Драўляных ластавак чародка,
Як за сталом, да рук звыкае.

1996

СВІЦЯЗЬ

Жнівеньскі купал нябёсаў заспаны
Ў фрэсках пункцірных вышэў над зямлёй –
Аж да відна Вадалівы і Панны
Знічкамі звыклі гуляць між сабой.

З небам радніцца – зайздросная доля.
Бераг наструніўся – не падыходзь.
Возера свеціцца, як жырандоля,
Што апусціў
У дуброву
Гасподзь.

1998

НА БРАСЛАЎСКІМ ЗАМЧЫШЧЫ

Летняя дажджу не дапытацца –
Сцішыцца ці не?
Маўчыць, трапней бючы...
Слізгае па хвалях, як па тарцы,
Лёгкі човен, на вачах драбнеючы.

Сонца долу вызірнае вясёла
І ўсіх дбайна навучае грамаце –
Піша залатым пяром касцёла,
Абмакнуўшы ў хмарах,
Бы ў атраманце.

1999

ПАМ'ЯЦІ ДУБА АДАМА МІЦКЕВІЧА Ў ШЧОРСАХ

Трыста летаў спяліў жалуды,
Дзвесце памятаў голас Адамаў,
Сто ў дупло не пускаў халады –
Свечку ставіў па ім на Дзяды.
Смерць сустрэў у абдымках кайданаў.

Тры стагоддзі – падлеткавы век.
Дык навошта заўчасная трызна?
Надакучыла доля калек.
Знімі шапку, Оjзсузно.

Па-над голаю кронаю чуб
Зелянеўся пад ветрам вясьлым.
Абручамі задушаны дуб,
Бы ў каморы кадушка з расолам!

Не загадана лекаваць.
Дуба даў – пацвяляюцца здані.
Дзе ж мы будзем волю каваць,
Як дубоў на радзіме не стане?

Лес яловы задушна сапе,
Дзе гайсаюць нячысцікі збродняй...
Ён пярун выклікаў на сябе,
Каб успыхнуць адчайнай паходняй!

Абгарэў на ахвярным агні.
Каб да гла, да зялёнага гала,
Хоць грымотнае неба нагні –
У маланак запалу замала!

Як падзьме на світаньні норд-ост,
Беларусь грубкі дубам напаліць.
З кожнай хаты да Бога наўпрост
Дым уздыме паветраны мост, –
Узнялася каб
Вечная памяць.

МІЦКЕВІЧ У КРАКАВЕ

У касцёле – маліся й кленчы.
З цёмнай крышты
Сырой зімою
У малітву прасіўся,
Калеючы,
Шэпт: *O Litwo, Ojczyzno moja.*

Зноў паэты не маюць рацыі.
Зноў скляпенні, нібы ў цагельні.
Прымусовай рэпатрыяцыі
Заслужыў пасля смерці геній.

Сніцца лета з дажджом-залевамі,
Сніцца Свіцязь... а тут ад смагі
З каралямі і каралевамі
Аж парэпаліся саркафагі.

Храм вялікі. Святыя рызамі
Захінуць і насвенцяць булак –
Ён сваім землякам бязвізавым
Палітычны дае прытулак:

“Сам хаваўся. Мой Край няславілі.
Слову ж нашаму – быць пачуту.
Збройны вершнік, на вежы Вавеля
Пажыві, перацерпім смуту,

Пану Богу святое самае
Пра радзіму шапні на вушка.
Глянь – уздыбіў каня над брамаю
Брат-ліцвін генерал Касцюшка.”

Істамбул, Парыж – скрозь аднакава
Па чужыне брысці з сумою...
Скаланаў камяніцы Кракава
Шэпт: *O Litwo, Ojczyzno moja.*
1998

КАСКА АПАЛІНЭРА

Месье Кастравіцкі, вас любіць Парыж.
Хвалу уздае вам бяседа.
А ў небе дзятка – нібы Юраўскі крыж
На фрэнчы вайсковым
У дзеда.

Накідвае лёс трапяткое ласо.
Вайна. Прышпітальная світа.
І сябра, як шэйха, пісаў Пікасо –
Чало, як чалмою, спавіта.

Да ложкаў казённых і мулкіх прывык –
Трымалі надзейна, як прывязь.
А там, у шпіталі, прысніў пухавік,
Што дзед з Наваградчыны вывез.

Над ім сам Гасподзь парасон распасцёр –
Махрыстага неба валокі.
З абліччам смуткім міласэрных сяцёр
Над ім нависалі аблогі.

Прытуліцца плюшч,
Далікатны, як плюш,
Да цямянай музейнае шыбы.
Як ціснуў яму франтавы капялюш!
Над Сенаю лепшы пашыў бы.

Ён ехаў дамоў
І прабіты шалом
Хаваў на гняздзечка галубцы.
А цені таполяў пад колы шыхтом
Кідаліся, як самагубцы.

1996

НОЧ У КУШЛЯНАХ

Алесею Жамойціну

I

Аўтэнтычныя рыпнуць палаці –
І наструняцца скрыпка і смык.
Мы ў музеі начуем, як таці,
Дом да крокаў сцярожкіх прывык.

Загуляў. Як сям і пакажуся?
Каб жа так – пад ваярскі напеў
У шляхотным паўстанцкім кажусе,
Што Францішак знасіць не паспеў.

Па прысадах, бязмоўных і ніцых,
Як пражэктарам, пройдуцца фары.
Зноў паэты сядзяць у вязніцах,
Зноў адпомшчання прагнуць ахвяры.

Пасвіць поле галодны крумкач.
Пасека пажагнана асверам.
Мёд кушлянскі,
Цягучы, як плач,
Нам гарчыць, як гарчэў касінерам.

Мёд з паэтам пасаджаных дрэў
Назапашваў бурштыннага сонца
І паўстанцаў на сіверах грэў,
Як і сябрава
Роднае слоўца.

II

Адчайна крыкні, бы з пяtleй на горле,
Прарваўшы крыкам, як штыхом, туман:
– Не пакідайце мовы, каб не ўмерлі! –
І ў бубен поўні грымні, як шаман.

Ці ўчуе хто? Кат у мяшку не зморгне.
Лёс катафалк паспешліва запрог.
– Не пакідайце мовы, каб не ўмёрлі!
Самазабойцаў не ўваскросіць Бог.

III

Гойсаюць праз могільнік залевы.
Падпірае думнае чало
Зухавата вус убранзавелы –
Быццам птушка стала на крыло.

Дзе ляціш, крылатая магіла?
Дзе шукацьмеш вырай, раскажы?
Падказала лета, ды зманіла.
Паказалі ў два бакі крыжы.

Прыпадняць труніцу не пад сілу.
Ды людскія душы поўніў страх –
Пасадзілі на ланцуг магілу,
Нібы арыштанта ў рудніках.

1996

ЗЭЛЬВЕНСКАЯ КАСА
Ў МУЗЕІ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Беларусы ад касы.

А. Геніюш

Ад родных ніў,
Ад роснае пакошы,
Дзе пад паветкай шчыраваў варштат,
Не ў наймічкі, не служкай, не за грошы
Патрапіла каса ў музейны штат.

Скасіўшы дзялку, грэбавала зморай.
А тут яе, адвыкшую ад рук,
Крый Бог, не залічылі б у меморый,
Павесіўшы на заржавелы крук.

Спатрэбіцца ў Максімавай гасподзе.
Каб не зарос паэта закуток,
Увечары
На чэрвеньскай выгодзе
Паклёпнічацьме з бабкай малаток.

Хай бадылё пачэзне з пераляку,
Калі каса халоднаю шчакоў
Прытуліцца да жвірыстага гаку
У змове з маладзецкаю рукой.

Сялянка, а шляхотныя манеры.
І мроіцца – на ганку сеў Максім
І сам сябе збірае ў касінеры,
Чый покліч:
Беларусь перад усім!

Касі, каса
Ад крэўніцы Ларысы.
Касі, як мора косіць альбатрос
І як назубленья кіпарысы
Кладуць аблогі ў сонечны пракос.
1996

КУПАЛАЎСКІ МУЗЕЙ

Здымкі класіка. Профіль. Анфас.
Лёс, выходзіць, вас песціў і лёсціў.
Выдавалі штомесячна вас –
Нават гіпсавы Пушкін зайздросціў.

Хай фатограф пратрэ акуляр –
З-над Арэсы гамонка даносіцца.
Касавурыцца моўчкі шкаляр
На Купалу-ордэнаносца.

Вось Купалу машына вязе,
Вось Купала заняты гаворкаю.
Вось Купала стаіць у чарзе –
Не па хлеб, па аўтограф да Горкага.

Вось Купала ў прэзідыўме зноў ж
Разам з іншымі дбае аб міры...
Пакладзіце ля ордэна нож,
Што зрабіў песняру харакіры!

Шырачэзны паставілі стол,
Абابتы зычліўцамі ўдала –
Уначы каб сукно заглушала
Немы крык прадсмяротных лістоў...

Попыт быў? Допыт, намысел быў
І егіпецкі морак абставін,
І паэт непрытомна бубніў:
«Волю й шчасце гадуе нам Сталін».³

На парэнчах запёклася кроў.
І аблок, як бінтоў, не хапала
Пад нажніцамі пражэктароў...

І валяўся ля ног дактароў
Ордэн, сэрца прабіўшы Купалу.
1997

³ Радок Янкі Купалы.

БОРТНІКІ

М. А.

Суцішыцца чорнае птаства.
На могілках вецер прысне,
Дзе – госцем з Вялікага Княства –
Пчаліны дамок на сасне.

Усе, каго ў сумным эскорце
Радзіна сюды правяла,
Дзівуюцца радасна – ў борці
Над імі шчыруе пчала!

У перанаселенай вёсцы,
Дзе вечна гасцюе жальба,
А помнікі-крыжаносцы
Каменна глядзяць з-пад ілба,

Не ўлежыць і стомлены самы,
Калейка прыйшла і – ўваскрэс,
І ўжо рукавы закасаны,
І лашчыць руку медарэз.

Сябруюць, хто пчолаў падгледзеў,
Хто раіў, хто борць выдзяўбаў.
На лазьбіны клічуць суседзяў –
Ёсць месца і там для забаў.

Як збрыдне і духу, і вуху
Знікчэмнелы, пошасны сьвет, –
Пад соснамі на медавуху,
У бортнікі пойдзе паэт...

1998

* * *

Галі Хінцы-Янушкевіч

У воблаку, бы ў белай ссыпцы,
На ветры сох зляжалы пух.
У цалі вязень граў на скрыпцы,
Жывіў нябесным гукам дух.

Пайшоў паўстанцам з роднай хаты
І смык – з гаспадаром у лес.
Скажы – ён падпілае краты!
А вязень грае паланез.

На бітву музыка не звала,
Глушыць яе было – дарма.
Нібыта камерная зала
Была вакол, а не турма.

А на запясцях гнеў вызвоньваў
Сціха ў маністы кайданоў,
Чакаў мелодыі вызвольнай,
Каб бунтаваць пачаць наноў...

На твар, на звязненныя рукі
Упаў бязважкі цень крыла –
І нескаронных гімнаў згукі
На волю, праз катойні й мукі,
Праз краты скрыпка падала.

Маўчаў капеж, нырнуўшы ў жолаб.
Пасланец люду, дрэў і траў,
Матыў вызвольны ў дзюбку голуб,
Нібы галінку пальмы, браў.

1995

ДВА ЛІСТЫ Ў ПАРЫЖ ЯЗЭПУ ЯНУШКЕВІЧУ

I

Поўня, як абветраны рамонак,
Туліцца пад пахай мажнай хмары.
У пляцак на стомленых рамёнах
Ты чые збіраеш думкі-мары?

З ракаўскіх пенатаў рыпне шафа
Форткавым завесам ва ўнісон.
Эйфелева вежа, як жырафа,
Зазірне ў твой беларускі сон.

Непрытульна на чужых майданах –
Ведаеш, як ведаў, пэўна, й той,
Хто валок Айчыну ў чамаданах
За мяжу на здоўжаны пастой.

Перашлі з аблокамі па небе,
Што з архіваў вызваліць здалеў.
Колькі жыць нам на ласкавым хлебе?
І яго галодны люд даеў.

Дух вандроўны дзе б цябе ні клікаў,
Веру – ты пад аўраю бяроз
Родны пыл з падэшваў чаравікаў
На чужых кілімах не атрос.

II

Свой пляцак адмысловы бяры ж
Ды – гайда ў беларускую восень!
Ці Парыж
Патрабуе барыш,
Ці чакае у госці запросін?

Што ў шуканнях душа здабыла?
Развініцеся вырайна, крылы.
Ці на Сэнт-Жэнеўеў дэ Буа
Чапануў за крысо крыж Ярылы?

Ці ў бажніцы (хай літуе Рох)
Спавядальна прыпаў на калена,
Ці ў кавярні, дзе столік на трох,
Ты частуеш Рэмбо і Верлена?

Паспяшай, хоць багаж не ўвязаў.
Менск звярае гадзіннік нядрэмны,
І прыўстаў даўганогі вакзал,
Каб пайсці цягніку напярэймы.

P.S. Каб уведаў жа пільны француз:
Знойдзенае ў архіўным раскопе
На шляхецкі намотана вус,
Што надзейней любых ксеракопій.

1994

ВЫШЫНЯ

Памяці

Ф. Аляхновіча, Ядвігіна Ш.,

К. Сваяка, У. Сыракомлі.

Між руляй і цецivой,
Што звыклі смерцю плявацца,
Трэба паспець акапацца.
Мы вынеслі трыццаць войн
І дваццаць пяць акупацый.

Ну што ж ты, мой люд, прыціх,
Жывеш, як трава, безгалоса?..
Вышэй беларусы за ўсіх!
У Вільні.
На могілках Роса.

1999

* * *

Антаніне Хатэнцы

Ні сязой, ні абрыдлай звягой
Не дражніце душу на адлёце.
Правязіце мяне праз агонь,
Не зачэпіць ён грэшнае плоці.

Каб займала у фурмана дых,
Каб ірваліся восі на ўздыме,
Пара хуткіх гарачых гнядых,
Праімчыцеся ў іскрах і дыме!

Дым задумаўся, воблакам стаў,
Іскры космасу ў космы ўпляліся...
Першы косю, чаго ж ты прыстаў,
І другі, нібы ўскочыў у стаў –
Не вязуць, хоць прасі, хоць маліся.

Дай ім волю, вялікі Вялес!
Каб, як польмя, грывы віліся.
Ці, святарны карчуючы лес,
Коні тья на стайнях звяліся?

Ці ў пагонях пайшлі наўздагон
За крыжамі на бельх сутанах?
Разгаўляйся, высокі Агонь!
Ваўкалакам аббегшы вакол,
Перакінецца ноч у світанак.

Я на бельм пламенні згару.
Ты ж замой мне выкажы-вырай,
Як не схібіць, узняцца ўгару
І ў дзядоўскі прынебіцца вырай.

А задумає свару Сварог
І лампадкі сузор'яў аберне,
Зніч айчынных крыжовых дарог
Зноў з-за свету душу маю верне.

1994

ПРЫЦЯГНЕННЕ АГНЁЎ

На Куццю

у набожным куце,
Скуль павук перабраўся ў запечкі,
Запалілі дзяды ў немаце
Тры агні, тры відушчыя свечкі.

Нібы лёгкі, трохкрылы матыль,
Што наважыўся злётаць у вырай,
Лашчыў
лавы някшчоны гарбыль,
Аж трымцеў у трывозе трыкірый.

Стол да свечак працягваў далонь,
Бы на старасць выпрошваў пламеняў,
Да агню прытуляўся агонь,
І запал іх жарлівы не менеў.

Як гарэлі, вышэлі яны
Над законамі ўсіх гравітацый!
Ім былі далячыні відны,
Да іх зоркі ляцелі вітацца.

Млечны шлях не рыпеў на вазах.
Прыціскалася пуга да тронца.
На суровых святых абразах
Сарамліва ўсмікалася Тройца.

І сачыў, шанаваны шматкроць,
Уздыхнуўшы па-людску прапашча,
Трыццацітрохгадовы Гасподзь,
Сам сабе памаліўшыся нашча,

Праз

у дым ператвораны кнот,
Паўзверх воску,
Што як цела, вяне,
Свечак трох палымяны палёт,
Апантаных агнёў цалаванне.

1995

ЧАТЫРЫ ПАКЛОНЫ ЛЕСУ

I

У сасновым лесе маліцца...

Неба развіхурана вятрамі,
Выстудзіць ім рупіць белы свет.
Бог жыве ў нерукатворным храме,
Як сцвярджае Новы Завет.

Кінуўшы на ўзлесці злосці прашчы,
Кленчыў продак, мяккі мох мясіў,
З прашчы гушчароў на лёс прапашчы
Наракаў і літасці прасіў.

На сасну са сну глядзеў зайздросна
Росным ранкам граб, малы, як грыб:
– Ой ты сосна, гонкая вырасла...–
І на ветры, прышлы, сіп і хрып.

А сасна, а векавыя сосны,
Нацягнуўшы промні, як ніты,
Красна сонца ўсаджвалі за кросны,
Каб саткала пояс залаты.

Смольным мёдам поўны, нібы соты,
Бор знянацку учыняў спалох
І ў заходу, можа, ў раз двухсоты
Адбіраў бурштынавы пылок.

Дзяцел у жаўны пытаў: чыя ты?
Шэпты шыфраваў і галасы.
Вылезшы з дупла, ваверчаняты
Церабілі соснам кутасы.

З яру, як з-пад накрывкі кадзіла,
Поўз туман сівушны на разбой –
Пад нагамі ў дрэў зямля хадзіла,
І хістаўся вершалінаў збой.

Кленчыў продак.
Ветру сумны найгрыш
Бурай адгукаўся навакол.
Сосны моўчкі падалі крыж-накрыж
На ахвярна ўсланы гліцай дол.

II

...у бярозавым любіцца...

Мы высокай хваробай хварэлі.
Лекар наш – гай бярозавы – вось ён.
Атуляе свае акварэлі
Чорна-белымі рамамі восень.

Паспрабуй, дождж, на іх пасягні –
Хмары зрынуцца з неба, гайня як.
А ўжо ў іх на баках пісягі,
Іх бізун перуна даганяе.

Бліскавіцы разгневаны бівень
Прамахнуўся ў курган каля гаю.
Як праз марлю адцэджаны лівень
Пад бярозамі ў мох залягае.

З халадком незямным ён – няхай.
Страх прастыгнуць хіба ў галаве мне?
Ваша светласць бярозавы гай,
Мы ў чаканні твайго блаславення.

На каханне нас, гай, блаславі,
Запрасі ў церам свой, у святліцу,
Ў хорам свой, што як Спас на крыві,
На любові паўстаў і свяціцца.

Сонцапад з залатых дыядэм
Распачне раптам восень-гандлярка.
Гэта наш доўгажданы эдэм,
Трыумфальная нашая арка...

Потым, як на прачыстым стале,
Бы ў альбом захмялелыя госці,
На бярозавым белым ствале
Мы напішам пісьмо на бяросце.

Пройдзе доўгіх дзве тысячы год,
І, разгрэбшы сатлелае лісце,
Прачытае наш вечны народ,
Як жылі і кахалі калісьці.

III

...у дубовым волю каваць...

Нібы ў аблозе крымскае арды
Стаіць сярэднявечная фартэца –
Дуброва дрэмле, выслаўшы вятры
У поле з непряцелем сустрэцца.

Высока, куды вораг не дагне,
Чакаючы сігналу для атакі,
За пазухаю ў дуба, у дупле
Хаваюцца маланкі, як вужакі.

І прэч чужак паверне, сам не свой,
Пра свой намер забудзецца адразу,
Як поўня аднавокаю савой
Яму з-за хмараў крыкне пра паразу...

Чароды шэрых пёрыстых аблок
Прыціхлі ў шатах, нібы мышы ў стогу;
Адно на дол вялікі хтось звалок
І зацягнуў у сонную бярогу.

Дзень

цені, нібы парабкаў, найме,
Яны ж прылягуць – кіем не падперці.
І кожнай былцы вечнае наўме,
І мурашу прымроіцца бяссмерце.

І будзе ў борці одумна пчалe,
Забудзецца ручай пра шлях няблізкі,
І ў сонечнай дубровы на чале
Распусціцца вянок капіталійскі.

IV

...у яловым душу д'яблу прадаваць.

Яліны сочаць змену квадры
Пад месяцам, стаіўшы выдых.
Як пірамідам, з гэтай варты
Ім не сысці ў цяжкіх хламідах.

Дапільнаваўшы,
нібы магі,
Пачнуць над возерам гаданне.
Яно сплытчэе, як ад смагі,
Яго люстэрка чорным стане.

І з'явіцца маленькі чоўнік
На ўзбоччы месячнай дарожкі,
А ў чоўне скурчаны карчоўнік
Вадзяніку пакажа рожкі.

І лес заплача, зарагоча,
Заскача, задрыжыць, заенчыць,
Прадацца д'яблу не захоча
І ў немым сполаху закленчыць.

Не скінуць ноч, як той запlechнік.
Лес так занудзіцца па сонцы! –
Ды знікне сонечны сланечнік
Паміж аблок, нібы ў палонцы.

Яліны прыйдуць да палянкі,
Сумовяцца з жальбой у зрэнках,
Як местачковыя шляхціянікі
Ў даўгіх шмат'ярусных сукенках.
1994

У ЖЫРОВАЧАХ

Алегу Бембелю

Сонца і высокі купал храма
Сьдуцца праз неба нацянькі
Пад пярэкліч велікодны: “Ато!”
Ўсіх званоў

і у зеніце прама
Пацалуюцца, як мацакі.

З ніцалоззя не звіеш вяроўкі.
Слова дух трываліць крывічу.
Вершы, нібы божыя кароўкі –
Ад шматкроп’яў ройна уваччу.

Узятае вырай знічакрылы
З-пад прытульных манастырскіх стрэх.
Ці ж папраўдзе свет такі пастылы,
Брат Алег?

Верш няўзнак становіцца маленнем.
Верш, нібы ружанец, не парвеш.
Верш – тастамант прышлым пакаленням.
Верш – як галаснік у проймах веж.

Слоў дажынкi, ісціны дакопкі
Адсвяткуе хай душа і плоць.
Як радыст, паэт пачне ад кропкі
Тэлеграму-верш.

Пачуй, Гасподзь.

1999

ВЕЖА

Пасярод Еўропы горад Ніш,
Ты з бядой славянскі люд радніш.

Белай Вежы
Шматвяковы мур,
У жалобе бойніцы прыжмур.

Эйфеля
Ажурны ў неба мост,
Пачакай да зор сягаць наўпрост.

Вежа ў Пізе,
Пахілі чало,
Як бы там хістаць ні пачало.

Сціпся, Вавілонскі даўгабуд,
Хоць і ты паўстаў з людскіх пакут...

Над зямлёй хеопсаў і рабоў
Вышай вежаў, атамных грыбоў,
Вышай храмаў, саляных слупоў –
Вежа з чалавечых чарапоў.

Найвідушча
Навакол глядзіш
Са сляпых вачніцаў,
Горад Ніш.

Турак з ятагана кроў саскроб.
Вежа са шляхоў людскіх не збочыць,
Нібы з таго свету перыскоп –
Царства мёртвых
За жывымі сочыць.

НАЗІРКАМ

Неба, нібы трамвай, пагрымае.
Дахі вусацяцца ад капяжоў.
Дождж з настойліvasцю пілігрымавай
Моўчкі ў нямераны шлях пайшоў.

Ліст апошні, як мара, лётае.
Парк нагола бароды згаліў.
І дрыжаць ліхтары жаўтаротыя
Ў гнёздах, сплеценых з мокрых галін.

1995

* * *

Кастрычнік. Дажджоў аблога.
Горад антэнарогі
Наставіў ад ветру злога
Каўнер кружное дарогі.

Прыселі на ржышча гуртом шпакі –
Пасаймікавацца трэба.
Таполі, як венікі-галякі,
Размашыста драпаюць неба.

2000

СЛУЦКАЯ ШАША

Дарогі выгінастае ласо
Зашморгнута на шэрым небакраі.
Хаваецца таполі пад крысо
Дым ад кастра, што ў полі дагарае.

Пагрымвае парожняе вядро –
Зноў дождж грыбны пайшоў убок, на Грозаў.
І поўні залачнае ядро
Ляціць паўзверх спалоханых бярозаў.

2000

ЗЭЛЬВЕНСКИ КАПЕЖ

Кот схавацца паспеў пад павець.
Дождж па вуліцы крочыць. Бязлюдна.
На веранду залазіць няўкладна
Вінаград, як зялёны мядзвездзь.

Пад страхой павуціна трымціць.
Між зямлёю і небам – ратуйце! –
Скача кропля, нібы на батуце,
Ёй хутчэй прызямліцца карціць.

Сонца цягне з падхмарнай імжы
Круг вясёлкавы, пругкі, як пяльцы.
Ды ўцякаюць свавольнікі-пальцы
На зямлю – заплятаць капяжы.

Праз падворак, панылы і коўзкі,
Промні – скок і давай навісу
Заплятаць у тугую касу
Незлічоныя тонкія коскі.

1996

КАПЕЖ У КАРАЛЯЎЦЫ

Надзьмуўся купал, як голуб шызы.
Ярыла шаты на дрэвы ўсцёг.
Паўзе па сценах Святой Луізы
Удавам стомленым
Вадасцёк.

Хлябтаў ваду ён
З паднебных высяў.
Наскрозь
За дзень сакавіцкі змок.
Марознай поўначчу
Падавіўся,
Капеж глытаючы,
І замоўк.

Нутро бляшанае ўледзянела,
Грымі ці гыркай – не пракаўтнуць.
Царква прысела на дол здранцвела,
Плячом не могучы варухнуць.

Маўчаў і парк, нібы пушча, дзікі.
Ярыла завідна ў горад бег –
А кірхі ўсцяж настаўлялі пікі,
І з хмараў сыпаўся позні снег

ГОРАД

Ізноў вяльможны ягамосць
Мяне пільнуе ў хворым парку.
Ён мой, ён мой каменны госць,
Ён госць, з якім не вып'еш чарку.

У белым прадзіве бяроз,
У шэрай павуціне клёнаў
Трапечацца сузор'е Воз
Без нараканняў і праклёнаў.

Я крыкну, выклічу цябе.
Сяброў каменных мне не трэба!
Па вадасцёкавай трубе
Мой голас выльецца у неба.

Ды й там, падслуханы віжом,
Заплача ён аб зямным шчасці.
Вяртацца будзе капяжом,
Каб да каменных ног упасці.

1996

РАНИЦАЙ

Печ – на хату прыполам белым,
Бы пацвельвае – чухані.
Б'юць вагнішчу чалом спатнелым
Кучаравыя чыгуны.

А на печы трыбух авечы –
Футра княская на плячы.
Казыталі
 пад пахай печы
Ў качарэжніку рагачы.

Дым вылётваў на пацягушкі
І за ветрам імчаў – чуйдух.
Зачыняліся раптам юшкі –
Ажно засланкай бразгаў дух.

Мулка ў кроквах было лясінам.
Кот учадзелы пхаўся прэч.
Прыпек змёўшы крылом гусіным,
Млела з жаркасці пані-печ.

1994

* * *

Вулицы места маўчаць без'языка.
Цягнуцца цугам праз парк ліхтары.
Грае ў тунелі на скрыпцы музыка –
Холадна музыцы жыць на двары.

Вецер-байчак з-над Татарскіх гародаў
Плошчу ў абдымках гуллівых крутне,
На ўкамянелым гармоніку сходаў
Выгне напеў, што расчуліць мяне.

Не паланез, не ваярскія гімны,
Нешта – каб слухалі дрэвы і гмах,
Каб разгавеўся, пануры і схімны,
Смехам гірляндавым вечар-манах...

Нібы вяртаючы сябру пазыку,
Што меркаваў быў – вазьму ў падарож,
Кіну я сумнаму ветру-музыку
Ў шапку апошні заношаны грош.

1996

КУДЗЕЛЯ ЗІМЫ

У сумётах двары сядзелі.
Вырасталі дымы ўвачавідкі –
Быццам хаты пралі кудзелю,
З бельх хмараў цягнучы ніткі.

1996

НАЎЗДАГОН СНЕГАПАДУ

Калі апаноўваюць чорныя думкі,
Калі аджыўляемся чорным хлебам,
Калі купальскую песню
адразу ж заглытвае чорная дзірка,
што пасецца ўвесь час над Айчынай,
і пануе маўчанне;

Калі смакуем чарніцы не языком, а прыборам,
Калі нават магічны выгук Уладзіміра Дубоўкі
“чарнобылем не зарасцеш!”
не дапамагае –

Ты вяртаеш маёй Радзіме
сапраўднасць
Яе беллага імя.

1996

ПАЛЁТ

Хрысціне Лялько

Купалы царквы – як паветраныя шары,
Надзьмутыя лёгкім дыханнем ладану,
Прывязаныя да зямлі
Тонкімі срэбнымі ланцужкамі
Дзіцячых галасоў на хорах.
Пад нязмірглівым позіркам свечак
Купалы летуценяць
Пра вольны завоблачны свет.
Гатычныя вежы касцёлаў
Нецярпліва ўздрыгваюць
У прадчуванні імклівага старту,
Прыкінуўшыся міжзорнымі караблямі.
І ў гэтым замёрлым чаканні
Уся Заходняя Беларусь
Нагадвае вялізны касмадром.
Але прыгажэй за ўсіх
Узлятаюць кітайскія пагады,
Глядзіце – яны ўжо прыселі
І ўзмахнулі павольнымі крыламі.
Ды як адарвацца ад зямлі
Касцёлам і цэрквам,
Пагадам і мячэціям,
Калі столькі грахоў
Пакідаюць людзі ў спавядальнях?

І раптам прымроіцца –
Храмы ўзяцелі!
І ўсё чалавецтва
Раз-пораз паглядвае ў неба,
Дзе лётаюць храмы,
Пазвоньваючы ў званы,
Прычашчаючы зоркі,
Прымяраючы месяц
На вострыя спічакі.
І дзіўна – усім даспадобы
Той экуменічны палёт.
1997

ВІРЫ

Рака Беларусь
З двухбаковую плынню –
На захад і ўсход –
Няспынна цячэ.
На ўсход у пірацкіх імклівых пірогах
Вывозяцца скрыні з дабром,
Бясконца плывуць вязанкі пльтоў –
Падсочанья да галавакружжа
Сасновыя бары,
Намоклая воўна аблокаў,
Адбіткі купальскіх вогнішчаў.
Панура сядзяць на лодках
Сцяпан Палубес,
Манах Сімяон,
Шляхціч з Дастоева.
Зваротная плынь прыносіць
Попел Скарынавых кнігаў,
Кроў мсціслаўскіх недасекаў,
Чорныя галавешкі.
На захад –
Сплаўляем слёзы,
Назад –
Прыплывае маўчанне.

Ды пераймаюць ля стромы раку
І таемна глыбіняць,
І адводзяць у ціхія старыцы,
І не спльваюць нікуды
Віры.

1997

КРАСАВІК ПА ДАРОЗЕ Ё ЗАСЛАЎЕ

У бярозах, бы ў бутлях, дабродзіць віно.
Над балотцам пашэрхне туману націна.
Пасажырам відно – электрычкі акно
Верхавіны сцінае, нібы гільяціна.

Спалатнелы, не можа адбегчыся гай
Ад чыгункі, чый гулкі пароль – паскарэнне,
Як за клейкія кроны сябе ні цягай,
Як угору ні рвіся – трымае карэнне.

Як русалкі зімой валасамі у лёд,
Так бярозы адчайна уліплі ў нябёсы!
І стаіць, як ляціць у апошні палёт,
На разрыў прыкайданены гай светлакосы.

Гай мой, гаю, акраса вясновай зямлі,
Ваша светласць, ахвяраў дарэмных не трэба...

А пацешнае, як на яго ні зірні,
Выглядае ў налlepках бярозавых неба.

1995

* * *

Варожыць ноч на месячным акрайцы,
Мярэжам цемры прагнецца ахвяр.
Бярозы даўтавухія, як зайцы,
З апошніх сіл бягуць у промнях фар.

Чырвонае вуголле выграбае
З начы, як з печы, слуцкая шаша.
І поўня хваравітая, рабая
Хаваецца між хмар ад скавыша.

Маўчыць зямля на пракаветнай мове,
Маўчаць нябёсы над бязмоўем рэк,
Лясы замоўклі – горасна-раптове,
Замоўклі птушкі – скрушна, бы навек.

Ты, чалавек, не шыйся ў чарнабожжа,
Адпрэч бяседу з духамі начы.
З таго маўчання выбавіць не зможа
Цябе ніхто. Ты ноч перамаўчы.

Перачакай у сутаргах і свербе,
Стрымайся ля апошняе мяжы.
Як Чэхаў перад смерцю: *ich sterbe*⁴
На мове на чужацкай не кажы.

Як да маўчання цяжка прыцярапецца!
Яно – як для гульца манаскі скіт,
Дзе свечкі бласлаўёнае цяпельца
І цені ад агню бягуць наўскід.

Ды прыйдзе дзень, як сын святога зніча,
І ў галасе патануць долы й гаць,
Ячмень вусаты сонца загазыча,
Каб жаўранку на забаўку аддаць.

1996

⁴ Я паміраю (з ням.).

НАШЭСЦЕ ПОЎНІ

Чарнагрывым лясам за каршэнь,
Як на пільні апілки з мяха,
Як паўзлоткі ў кашэль ці ў кішэнь,
Залатая ляціць церуха.

Каб заспаны пачухаўся лес,
Ажыла ніцавокая ноч,
З вышыні – мае свой інтарэс –
Пані Поўня глядзіць аднавоч.

Не зміргне,
І ў спалоху зямля
Пачынае трымцець і дрыжаць.
Лес здранцвеў ад галін да камля,
І каменням трывожна ляжаць.

Не мячы
Бразгацяць па тарчы,
Не капыціць дарогу арда –
А ніяк, нікуды не ўцячы,
З Поўняй ходзіць па свеце жуда.

Мегаполісны сцішыўся гул.
Павута
У суцьменях камор.
Цэлы край, нібы той самнамбул,
У бязвольным чаканні замёр.

Толькі конік, адчайны скрыпач,
Будзіць поплаў і жытні загон...
Поўня, як вастробокі ківач,
Набірае ў zenіце разгон.

1995

НАЧНЫЯ СТРОЧЫЦЫ

Драўляны храм з Прынямоння
Прывезлі ў новы прыход.
А тут наваколле нямое,
Не йдзе на імшу народ.

Вясковыя вулкі крывыя,
Ні святара, ні людзей.
Нячысцікі клічуць Вія,
Сабраўшыся на грудзе.

Музейны не рыпаўся ганак –
Хто ў хату прайшоў патайка?
Жагнацца спрабуе ранак
Здранцвелым за ноч ветраком.

1999

ПРАГА З АКНА ГАТЭЛЯ

Праменні абмацваюць шыбіны.
Аскепкі гаворкі людской.
Дамы – як вялізныя рыбіны
З чырвонай дахоўкай-лускай.

З-пад моста, дзе рэха трохкратнае,
Упрысядку Влтава пайшла,
Адно перакаты пакратвае –
Каралі з багемскага шкла.

2000

НЕМАЧ

Тысячы рук не даюць ім штодзень спакою,
Тысячы ног марна намацваюць парог –
Няма дзе спатыкнуцца.

Тысячы позіркаў,
Як матылькі ў заваконні,
Б'юцца аб пругкія шыбы –
Як тут пазбегнуць суроку?

Апаўночы
Яны адчайна стуляюць натамлёныя крылы,
Але дарэшты выстуджаную падземную стадолу
Да раніцы праймаюць дрыжыкі.

Рана-раненька выбухне помста,
І сотні людскіх размоваў
Будуць прышчэмленыя на паўслове;
І кожны прасталюдзін думацьме,
Як праслізгнуць незаўважаным.

І зноўку тысячы рук,
Не знайшоўшы прывычнае клямкі,
хапаюць і тузаюць,
тузаюць і хапаюць.

Ды не рыпяць дагледжаныя завесы,
І ніхто не пачуе іх даверлівых скаргаў.

Ды няма аб што бразнуцца,
каб пасыпаўся тынк са сцяны,
каб пахіснуліся вушакі,
каб спыніўся спалоханы запознены цягнік.

У два бакі адчыняюцца дзверы ў метро.

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ ТАЛАКА

Восень мае выгляд незычліўца,
Золата раздаўшы напавер.
З елкі пасівелая ігліца
Церусіцца яру за каўнер.

Валакуць ціхмяна, без пярэкі
Валавяна-цяжкую ваду,
Як валы, натомленыя рэкі,
Паплавы паскубшы на хаду.

Станьце на калені прад ракою!
Што зрабіць не здолеў чалавек,
Робяць без аддыху талакою
Дваццаць тысяч беларускіх рэк.

Ачышчаюць чарназём і гліну,
Хоць пабольвае хрыбціна дна,
Дзень і ноч адбеляюць краіну,
Як даўней сувоі палатна.

Ліхань⁵ і плутонь жывым не трэба.
Каб уратаваць суседні свет,
Упадаюць рэкі нашы ў неба! –
Паглядзіце з моста ім услед.

Там як бач анёлаў пілігрымкі
Вырушаць сярэдначы ў сусвет,
Каб зрабіць рэнтгенаўскія здымкі
Змучаных адышкаю планет.

1998

⁵ Так прапануецца назваць радыі.

MILENIUM

Стагоддзі запавольваюць хаду,
Як воблакі на горным перавале.
Не быць нікому двойчы маладу,
Не ўстояць дубу на лесапавале.

Даводзіцца схіляць чупрыну дню
Перад цыганскім сонцам у паўзмроку.
Як недарэчна Вечнаму агню
Гарэць на плошчы ў чэрвеньскую спёку!

Нас клікалі на Валтасараў пір,
Дзе бубен біў штоноч бесперастанку.
Каго – у змрок зацягвала, бы ў вір,
Хто – трызніў прыйсцем сонечнага ранку.

Пясняр хадзіў па лёзах басанож.
Скрыпач задумна вандраваў па гамах.
Дудар хаваў у кайстру юдаў грош,
Што ўдзячна ўзяў як ласку з рук паганых.

Пякельніку няхай прысніцца рай.
Аглухламу – каленцы пасвісцёла.
Страла дарогі ўпрэцца ў небакрай
І ўзброіцца наверхнікам касцёла.

Вяроўка тарганецца на зване,
Й тут, на зямлі, што з небам у лагодзе,
Нас вольная Айчына назаве
Паэтамі дваццатага стагоддзя.

2000

Вершы новага тысячагоддзя

*Мастакі – падгасподнікі Бога.
На паддашках іх хата і схоў,
Дзе сваячкай вясёлкі – падлога,
Дзе збаўленне ад нізкіх грахоў,
Дзе станицуе прамень на мальберце,
І прыдрэмле мастак, каб сасніць,
Што касой, адабранай у смерці,
Добра ў лузе атаву касіць!*

ХРЫСЦІЯНСТВА

Свет гэткі галавакружны!

У чалавецтва кружыцца галава
Ад эверэстаў, парнасаў, п'эдэсталаў,
Малакроўя, полькі беларускай, каханья,
Ніцшэ, дыму айчыны, С2О...

І чалавецтва збіваецца з тропу,
Губляе арыенціры,
Роспачна азіраецца навокал,
Ловіць у ветразі ружу вятроў,
Хапаецца за звыклія восі x і y ,
Тузаецца ў трохмернай прасторы, –
Дарэмна: свет стае лабірынтам.

І толькі сістэма каардынат Крыжа
Вяртае людзей на сваё месца.

2003

* * *

Аляксею Марачкіну

Мастакі – падгасподнікі Бога.
На паддашках іх хата і schoў,
Дзе сваячкай вясёлкі – падлога,
Дзе збаўленне ад земных грахоў.

У майстэрнях у іх паднябесных,
Дзе тварыліся цуды шматкроць,
Ты пашлі ім высокую бессань
І ў чало пацалуй іх, Гасподзь.

Блаславі і заданне ім вызнач,
Нездарма ж багамазы яны.
Уздыхне жаўтавокая Свіслач
І навяжа чаўны-маўчуны.

І мастак, што не ведаў паклона
На чужой іншамойнай імшы,
Здасца сам у палон Апалона
І вясёлку дастане з душы.

А станцуе прамень на мальберце,
І прыдрэмле мастак, каб сасніць,
Што касой, адабранай у смерці,
Добра ў лузе атаву касіць!

2002

* * *

Алесю Шатэрніку

Бярозаў табун на скаку
Спыніўся на самым адхоне.
На камені пры большаку
Мастак высякае Пагоню.

Ён сорак зубілаў ззубіў,
У кроў намазоліў далоні.
Усходзіла сонца – ён біў,
Заходзіла сонца – ён біў,
Пра клопат астатні забыў –
Ён волі хацеў для Пагоні.

Каменны патрэбен ёй гарт,
Гарачыя конскія ноздры,
І рыцар-кавалергард,
І меч у руках яго востры,
Нібы чараціна ляза,
І – лёт, не чаканне ў засадзе...

Што болей ганебнае за
Палон на дзяржаўным фасадзе!

Ад шоламу і да падкоў
Той камень Пагоню трымае.
Расплюшчыўшы сем малаткоў,
Мастак адпачынку не мае.

Вакол на вярсту – ні душы,
Дарога, як неба, пустая.
А вершнік імкне да шапшы,
А камень у дол урастае.

2004

* * *

Нябёсаў выпераны шэры ток
У лістападнай стыне пазалоце.
Сабака рыжы,
як электраток,
Ахвочы сноўдаць па напятым дроце.

Час развітання і спакою час.
Глядзіш навокал і вачэй не зводзіш.
Плот. Агарод. На падваконні прас.
І як тунель у ЗША – калодзеж.

Вісяць начоўкі чоўнам без вясла,
Паточанья на сцяне іржою,
І дзічка, што ў падмурак урасла,
Усё – як патойбочнае, чужое.

І ўсё ж вяртацца хочацца сюды
І доўга слухаць на падворку хаты
Далёкі ўсплёск калодзежнай вады
І рэха, што не эмігруе ў Штаты.

2003

ДЗВЕ КАСЫ

Касіў дзед канюшыну.
Упаў на пракос і памёр.
Меўся ехаць да млына.
Там і застаўся памол.

На прыволлі-раздоллі
Дацвітаў дзівасіл...
Быў пан волі і долі –
Стаў раб божы Васіль.

Лезлі ў вочы рамонкі,
Казытаўся чабор,
Не змаўкалі жаўронкі...
Дзед не чуў, ён памёр.

Касінерам пры зброі, –
Дзед з касой, смерць з касой, –
Згінуў ён у двубоі
І умыўся расой.

А конь бегаў па крузе
І глядзеў праз аўсы,
Як схапіліся ў лузе
Між сабой дзве касы.

2004

ДОЖДЖ, АДАЖЫО.
ДРУЗГЕНІКІ

I

Мне гэты дождж нябачны даспадобы
І мокры плюшч, і павуцінне дрэў,
Фантанаў мармуровыя аздобы
І храм, што самаўспыхнуў ад жалобы
І Янам Гусам на кастры гарэў.

Легкавікі, залатаныя лісцем,
Схаваліся у прыцемак двароў
Ад шаравых маланак ліхтароў,
І дождж ім бачыўся адзіным выйсцем.

Нячутна падымалася трава
Над старадаўнім заімшэлым тынам.
Старая распанелая Літва
Дзяўчатаў закальцоўвала бурштынам.

II

Ноч наплывала, як сляза.
Усё было з прыстаўкай аква –
Дамы, каштаны, дзераза,
Што восеньскім дажджом набракла.

Аквачаўны. Аквалісты.
Аквасцяжына. Акваклумбы.
Аквапаветра. Акваты.
Чурлёніс, нам абодвум любы.

А там, дзе растварыўся свет
Між берагамі левым-правым,
Аквапаэзію паэт
Чытае над сцішэлым ставам.

Паэт чытае, рэй вядзе,
За чоўнам – аркушы паперы.
Карціць прайсціся па вадзе,
Ды не хапае трошкі веры.
2003

* * *

Два дыханні: у суме – душа.
Сум таксама вазьму падсумую.
Мы пілі з аднаго гладыша,
А з бяссоннем сам-насам сумую.

Як сумёт, як саман, як самум –
З галавой накрывае самота.
Па пылок залаты (о, аум!)
Паляціць – пабірацца – мой сум,
Бы ўначы светлячок самалёта.

І бедлам у душы й тарарам.
Грэх з малітваю як палагодзіш?
Ты сама – як двухкупальны храм,
Калі з возера светла выходзіш.

Ты ля белай царквы пастаіш,
Вас нямогліць намоклая глеба,
Ды царкву
 срэбнай ластаўкай крыж
Доўга цягне й выцягвае ў неба.

2004

ХРЫШЧЭННЕ

Па-над язычніцкай дуброваю
Навісла сонца булава.
Я ўсё, я ўсё табе дароўваю
За сузіранне хараства.

У доўгі дзень, імгненні, звіцеся!
Раскінеш рукі на вадзе –
І ўсё паганства прападзе:
Ты – як нацельны крыжык Свіцязі!

2004

* * *

Гатэль раённы. З рыпам дзверы.
Пярэкліч п'яных галасоў.
Мурзата-жоўтыя шпалеры
З бээсэсэраўскіх часоў.

З кляймом увесь рыштунак спальны.
Трохногі стол упёрся ў кут.
Пакінуў жываліс наскальны
Мастак, што жыў аднойчы тут.

А за вакном пейзаж някідкі
Дождж абьякавы крапіў.
Графін. Дзве шклянкі-прастальткі –
З іх кожны пастаялец піў...

І ў тым гатэліку заспаным,
Стамлёным частаю гульбой,
Я быў на небе. Сёмым самым.
На самым сёмым быў з табой.

Стараліся спазніцца ранкі,
І вецер сцішваў свой парыў.
І Бог бязгучныя маланкі
Нам абярэмкамі дарыў.

2004

* * *

У Жоўкве кветкі не пажоўклі.
Бязлюднеў каралеўскі двор.
Блакітам купалоў у *жовтні*
Нас вабіў велічны сабор.

Дрыжаў на вежы сцяг азяблы.
Гід не стамляўся гаваркі.
Нас разлучыць хацелі д'яблы,
Развесці ў розныя бакі.

Ды ў найвышэйшае Гасподзе
Кагосьці іх намер гнявіў.
Я звёз цябе сюды, як злодзей.
Ён мой крадзёж дабраславіў.

Шпакі напружаным клавірам –
На правадах у сотні ват...
Над вёскай Буськ каханьня вырай
Вяртаўся ў родны рэзерват.

2004

РУЖАНСКИ ДЫВЕРТЫСМЕНТ

Пры балотцы гусі чарадой
Усчалі прадвырайную зваду.
Кваканне з халодных чаратоў
Гойдае мембрану далягляду.

Брама. І калонаў клінч нямы.
Гербы мокнуць, сохнуць і пыляцца.
Веліч Рэнесансная і мы –
У абдымках княскага палаца.

Ён засумаваў за сто гадоў,
Ён нас не пакіне у спакоі,
Ён пяшчотна зноў і зноў гатоў
Нас кранаць шурпатаю шчакою.

Над мястэчкам светлая туга,
А палацу пацалункаў мала,
Быццам аніводная нага
Закаханых тут ані ступала.

А палац гулівеў і смялеў,
Паланяў, як Новы Свет апачаў,
Быццам ні княгінь, ні каралеў
У апачывальнях тут не бачыў.

Польмя павінна адпалаць,
Конь – ірваць залочаную зброю...
Неахвотна на сцішэлы пляц
Нас з абдымкаў выпусціць палац,
Як кароль каханку маладую.

2004

* * *

Зноў мы ў лясах над Ясельдай і Шчарай.
Багдадскі злодзеі лета наша ўкраў.
А восень пачала збіраць гербарый –
Гербоўнік пушчаў і садоў, і траў.

Музей лясны – каўчэг, дзе ўсе папарна:
Звяры і птушкі, матылі і мы,
І хай бы ён натрапіўся нямарна,
А перавёз нас на той бок зімы.

Ішлі б сумёты ў белую атаку,
Гулі б шалёнагрывыя вятры,
А мы з табой прыселі б на атаўку,
Дзе пасвяцца лагодныя зубры.

Дзе лебедзі ў лілеях ловаць зоркі,
Нібы на дыванах Алены Кіш,
І хлебны мякіш з рук бяруць вавёркі,
І мілата й спакой сыходзяць звыш...

Няўзнак прайшлі б каляды і грамніцы,
А я згадзіўся б сто начэй не спаць
І вушка з дзірачкай ад завушніцы
Пяшчотна, як пялёстак, цалаваць.

2004, Камянюкі

ПАКУЛЬ

Пакуль у мясяцовай пазалоце
Над белым светам – сіняя фата,
Я буду граць на залатым фагоце
Твайго ажурна-лёгкага хрыбта.

Пакуль з гасцей не адыду дахаты
І не ступлю на вечнасці парог,
Я буду граць бяссонныя санаты
Па нотных гамах рук тваіх і ног.

Пакуль душа стамлёна-невяёла,
Як жоўты ліст, не ляжа на зямлю,
Няхай гучыць пранізлівае сола,
Калі цябе, як скрыпку, прытулю.

Пакуль язмін ляціць на падваконнік,
І хіліцца да шыбаў белы май,
Мая кіфара, мой губны гармонік,
Мая ты акарына, не змаўкай.

Пакуль ад нас дарога прыхавана
У сад эдэмскі ці пякельны лёх,
Мы – клавiшы нябеснага аргана,
А на аргане тым іграе Бог.

2004

БАКУНЫ

Блішчаць сузор’і, як вуголлі.
Над вёскай готыкі размах –
Пірамідальныя таполі
Казычуць блізкі Млечны шлях.

Да мусульманаў не належу,
А ўдалеч глянуў – Божа збаў –
Паўмесяц сіласную вежу,
Нібы мячэць, каранаваў.

А ты, турчанка-крывічанка,
З прыжмурам хітрым скажаш мне:
“Абрыдлі бульба і мачанка,
Ех oriente lux⁶, ці ж не?”

Ех oriente... Добра. Згода.
Усход – заходу пабрацім.
Як будуць крылы і пагода,
І мы да зорак паляцім.

І будзе ясьень невідучы
Пытацца ў ветру да відна:
“Ён таць, украў яе у пушчы,
Скажы, а можа – таць яна?”

Ляцім. Няўпэўненныя рухі.
А Млечны шлях, як кавалер,
Насыпаў зорнай пацярухі
Табе са смехам за каўнер.

2004

⁶ Святло з усходу (з лат.).

ПЕРАД СВІТАННЕМ

Лунный выкормыш – соловей.

А. Таркоўскі

Прачынаўся і я калісці
На сунічным тваім плячы.
Поўня ў фортцы, нібы ў калысцы,
Пакалыхвалася ўначы.

Да канцэртаў начных ахвочы,
Салавей сваё сола вёў,
І яго пад нашэпты ночы
Поўня клікала ў свой алькоў.

Салавей мой месяцавокі
Салавеў і суцішваў спеў.
Знерваваны і адзінокі,
Па-над студняй асвер рыпеў.

Не абжыўшы да ранку свіран,
Дзе гусцеў беспрасветны змрок,
Кажаны адляталі ў вырай –
У палескі Кажан-Гарадок.

Ноч хавалася, дзень сустрэўшы.
Хіба й гэта ім сыдзе з рук? –
Не заснула сава ў падстрэшы,
А мне ў сенцы ляціць жаўрук!

2004

* * *

Дождж да мора бег наўскасы,
Выдма бегчы наўпрост не давала.
Мора шаблю Куршскай касы
Ў хвалях пеністых гартавала.

Вецер выцерся аб туман.
Блякнуў свет. Разышліся двое.
Наўздагон ім стары каштан
Трос калючаю булавою.

2001

* * *

Ларысе

Зіма. Галчынскі на сталае.
Цень ад заснежанага вяза.
Пакой у месячным святле –
Як парцалянавая ваза.

Прасцінаў бель і столі бель,
І белы снег ідзе у гасці.
І ложкак – белая купель,
Дзе мы купаемся ў міласці.

Нястрымных стрэлак страказа,
Табе мы, як сапраўднай рады.
Твой час звiніць, як драбязя,
Над намі ён не мае ўлады.

На ўскрайку светлае начы,
Над безданню, што кліча ўпасці,
Два залатыя ківачы
Адлічваюць хвіліны шчасця.

2009

НАЧНЫ НЕСПАКОЙ

Гляджу ў зорны прасьцяг,
І цёплае неба здаецца
Прыцьмельым прысакам,
Які раздзімае раз-пораз вецер
І папярхаецца дымам.

Трывожна чамусьці.
Няўжо й на нябёсах
У выраях вечнасці
Чыняцца чорныя справы,
Выскаляюцца жаўтазубыя вогнішчы
І брат забівае брата?

Учэпіста вісне
Пад стрэшкай душы
Кажан трывогі.
І поўня нязрушна мігціцца,
Як пень спілаванага
Дрэва Сусвету.

2000

БІЛЬЯРД

Штовечар шар сонца
Пасля ўдару нябачнага кія
Коціцца па небе й цікуе:

Ці паспее наставіць зямля
Лузу вулкана.

2003

У ДОЖДЖ

На ветравым шкле –
Разбягаюцца рэкі,
Павуціна вады.
Іх хуткасць
Прапарцыянальная
Хуткасці аўтамабіля:
100 на спідометры –
І рэкі пульсуюць,
Таймуючы шал ніягары,
І нават імкліваць угору.
Прыгармозіш – і рэчышчы
Ірвуцца і блытаюцца.

20 800 беларускіх рэк
І два мільёны астатніх
Просьяць Зямлю не спыняцца.

2004

ПАЛЕТАК ЛЕТА

Па ярах і далах пошум ніцы.
Поўдзень сцішыўся многагалосы.
Промні сонца і промні пшаніцы
Запляліся ў супольныя косы.

Пры дарозе забытае прасла
Выгравае на сонцы сукі.
А між тых залатых перавяслаў
Песні Богу пяюць жаўрукі.

2007

ВОСЕНЬ СВЕТАЯ

Віктару Вабішчэвічу

За Давыд-Гарадком у возеры
Лес адмочвае чуб іржавы.
Дождж сабралі і павывозілі
Хмары – сонныя дырыжаблі.

На балоце, дзе спее ягада,
Дзе таемная дрэмле сіла,
Журавель узлятаў, як пагада, –
Лёгка-плаўна-шырокакрыла.

2008

ВЕЧАР ПЕРАД КАЛЯДАМІ

Ціха, як на бязлюднай планеце.
Мароз без разбору
Лезе да ўсіх цалавацца.
У хатах вясковых
У грубках і печач
Развітваюцца з жыццём дрэвы:
Як васковая, растае сасна,
Сіпяць спалоханья асіны,
Адстрэльваецца елка,
Бяроза пацвельваецца з агнём,
Паспяваючы пакінуць тастамант
На скручанай закуранай бяросце...

Дымы падымаюцца з комінаў
І стаяць над сцішэлаю вёскай:
Цэлы лес цёпльх
Прывідна-хісткіх дрэваў.

У высокай кроне
Мосціцца нанач
Нябачны пугач,
Прыплюшчыўшы
адно вока.

2007

ТРЫ СЛАЗЫ

Ах, якія слаўныя маразы!
Прымярзлі да месяца тры слязы.

Тры бяды, тры распачы, тры душы,
Тры на смак салёныя ледзяшы.

Сонца промень кінула раз і два –
Не сагрэла мясячнага сяйва.

Зоркі неба крэслілі давідна –
Ды не стала крэсівам ні адна.

Быццам цацкі з елачкі ў дзень Каляд,
Тры слязы ўпрыгожвалі далягляд.

Пахісніся, мясячык, тры разы
І страсі на дол тья тры слязы.

Ім аддасць зямля свой вясновы ўздых –
І памкне рака са слязінаў тых.

Панясе чаўны і залё шляхі,
І апошні крык кіне ў вір ліхі,

Невады парве і кашы з лазы...
А было ўсяго толькі тры слязы.

Гэй, каго паром праз раку вязе?
Як плывецца вам па маёй слязе?..

2007

У ДУБКУ

Тацяне Матафонавай

Плыты мінаюць выспу астраўка,
Дзе плынь ірве пастронкі між каменняў.
Як захаплёны піяніст, рака
Перабірае клавішы бяргвенняў.

Касцёл у лесе сніць свой доўгі сон.
Дарогаю лясной ніхто не едзе.
Бывае, ранкам у бяссонны звон
Пазвоньваюць набожныя мядзведзі.

Касцёлы адгускаюцца здаля,
І маладзее лес парою гожай.
І пілігрымам стомленым Вяля
Прыціхла ля падножжа Маці Божай.

2009

СЭРЦЫ

I

Загадкавы польскі звычай:
Вялікіх палякаў
Хаваюць у розных месцах –
Па частках.
І насабрэч,
Каму ён паскардзіцца,
Бессардэчны нябожчык?

І пульс у сэрца Шапэна
У варшаўскім касцёле
Святога Крыжа,
Ажно ўздрыгваюць
Мармуровыя скляпенні.

І марнее ў каменным мяшку
У крыпце касцельнай
Сэрца прафесара Лелявеля.
А ён у сэрцы тым самым
Выношваў дэвіз:
“За нашу і вашу свабоду!”

І б’ецца сэрца Пілсудзкага
На віленскіх могілках Роса.
Іх насельнікі без піетэту
Паводзяць сябе,
Бо тут Polska zginela.

II

З Мікашэвічаў ён ці з Карары –
Мармур
дасупакоіць імша.
Ружа сэрца не хоча ў гербарый!
Матыльком над ёй кружыць душа.

Скрыпка. Смык. Мілажальнае скерца.
Цвердзь зямную пранізвае крык.

Пан Шапэн
быў схапіўся за сэрца, –
Але сэрца няма, Фрэдэрык.

2007

Г

АРАДОК НАД ГАРЫННЮ

Леаніду Дранько-Майсюку

I

Гэта бачыў хіба Адысей,
Калі карабель ягоны
Урос у пясчаны бераг
Празмерна гасціннай выспы.

Ільсніцца на сонцы Гарынь.
Што сніцца вам, лодкі старыя?
З вас, нібы з вазаў, дрэвы растуць.
Вярба ўкаранілася на карме –
Самы надзейны якар.

Створаны з гліны – і станеш зямлёй.
Зроблены з дрэва – і вернешся ў дрэва.
Агонь імкнецца да сонца.
І толькі вада, як першаматэрыя,
Плыве і плыве бясконца.

II

Як ты блешню памяці ні кідай,
Летапісны ловіцца радок:
Смуткаваў Давыдаў Гарадок,
Калі тут памёр паэт Авідый.

Не палохаў пойменны разліў,
Вецер не раздзьмухваў папялішчы –
Тыя ж вербы над ракой раслі,
І чаўны на сонцы грэлі днішчы.

Чула сонцавокая Гарынь
Цётка галасы, што сена грэблі.
Verba – адгукаецца латынь,
Вербамі не грэбуе ля грэблі.

Дзень ідзе ў надрэчны халадок,

А дзятва – на замчышча ў атаку.
І відно – Авідый-Гарадок
Прапісаўся на дарожным знаку.

2007

ХОР СЛЯПЫХ У СТРОЧЫЦКАЙ ЦАРКВЕ

Драўляная царква. Рыпіць падлога.
Капеж заплесці косы не паспеў,
А ўжо схіліўся купал
вухам Бога,
Каб слухаць спеў.

І сум анёлаў на высокім нефе,
І свечак плач, і ваяўнічы шал
Святога Юр'я, што ў заўсёдным гневе
Пранізваў цмока дзідай напавал,

І шашаль, што пашаткаваў паўшула,
І вецер, што за вокнамі пашумваў,
І павукі, што ткалі ад Каляд
Сістэму ўласную каардынат, –

Усё ўвасобілася ў слых, і шар да лузы
Не дакаціўся ў блізкае карчме,
Вушастае нашэсце кукурузы
Стаяла за царквой сабе наўме.

Нябачная айчына, прытаіся,
Нябачных слухачоў прымі, парог,
Нячутна з высяў горніх апусціся
Паслухаць хор сляпых, нябачны Бог.

Вы ценямі, Забэйда і Каруза,
Прыйдзіце ў цішыні нязвыклай схоў,
Дзе залатыя зубы кукурузы
Блішчаць з-пад асяледцаў кіяхоў.

А потым... потым за пагоркам рыжым
Застаўшыся адна, і раз, і два
ім памахае на расстанне крыжам,
на дыбачкі прыўзняўшыся, царква.

У СЫНКАВІЧАХ

Сяргею Чыгрыну

Да самоты храм за стагоддзі звык.
На муроўцы відзён лапiк свежы.
Ці засiлiўся, ці праглынуў язык –
Звон маўчыць на прыгорбленай вежы.

Да якое ён маўчацьме пары?
Долу хоча дахоўка звалiцца.
Неўзабаве вырастуць шчыпяры
На цыбулепадобнай званiцы.

Па цвiнтарнай маларослай траве
Малачай неабачлiва скача.
Праз дарогу ў загоне статак раве –
На ўсяночную хоча, нiяначай.

І такую паству ўчуе Гасподзь,
Не насварыцца, што натаптаi,
Што рагатыя i з капытамі...
У царкву з аблiччам любiм заходзь.

2007

ЦШЫНЯ

На вежы касцельнай –
Звон анямелы без біла.
І касцёл праз шырокае поле
Доўга цягнуўся
І ўрэшце дасяг сваёй мэты –
Хоць крыжам адным
Адлюстравацца ў возе ры.

Стаю і слухаю,
Як ціха шапаціць
У рэзгінах бярозы
Сена дажджу.

2007

МЕЧ

Грахі зямныя цяжкія, як гіры.
Калі ж імя зняславіў і свой род,
Японец учыняе харакіры –
Мячом кароткім б'е сябе ў живот.

З Краіны Узыходзячага Сонца
Па ўласнае ахвоце самурай
Без роздумаў трапляе сам у рай.
Я разумею мужа нага японца.

А тут не проста выквацаў гербоўнік,
А сам у брудзе з галавы да ног,
Васпасіяна верны паслядоўнік,
І не перажывае – бачыць Бог.

А тут накрэслена на лобе: Каін,
І сквіца асліная ў руцэ.
А мы з хлуснёй дакучлівай звыкаем,
Як з мушкай-зеянушкаю цэцэ.

Ды прыйдзе час, і кемлівага дзеда
Унук падсадзіць выспяткам на печ,
Падаўшы з міскай-льжжай да абеда
І абасечны самурайскі меч!

2007

* * *

Край стаіўся ў пятлі насцярожаных межаў.
Поўня вызірне з хмар і зашморгне пятлю.
Серабрыстыя фаласы сіласных вежаў,
Закаханыя ў неба, бяссіляць зямлю.

Край, дзе човен сумуе, да выспы прыпаўшы,
Дзе дажджы, нібы ў жорны, цярусяцца ў вір,
Дзе каровы ступаюць, рыкаючы, з пашы,
А паэты ідуць спадцішка ў манастыр.

Там людское жьщцё – рэпетыцыя смерці.
Край, у венах якога блакітная кроў, –
Арытмічнай Еўропы старой перадсэрдзе, –
Удыхнуў наркату азіяцкіх вятроў.

Край, дзе люд паспаліты хаўтуры, як свята,
Адзначае, дарма, што ў душы – тарарам.
Дзе не можа ніяк – увесьчасна занята –
Дазваніцца да Бога адноўлены храм...

Не зялёны валун, што бакі паадлежаў,
І не бусел, што ў Афрыцы вынайшаў рай,
Серабрыстыя фаласы сіласных вежаў –
Вось твой сімвал, заціснуты зашмаргай межаў,
Закаханы у неба свабоднае Край!

2002

NOTA BENE

Не забыцца падаіць парэчкі;
Калодзежным вочапам
Пагрукаць у падлог
Дзесьці ў Кліўлендзе ці ля Атавы:
Sorry, спадары антыподы,
Давайце знаёміцца;
Папрасіць гладыёлусы:
Не падпальвайце хату;
З выспы нявыспанай птаха
Узняць нападўголосу;
Завастрыць касцёл, як аловак,
Нашча
Прымружаным позіткам;
Вярнуцца і ў кошык бульбіны-яйкі сабраць
З-пад клубняў-квактухаў,
Каб не заседзелі;
А пад вечар
Выстругаць такое стырно
Для Харонавага чоўна,
Каб ён пльыў бумерангам
І трапіць не мог у Аід!

Не забыцца...

2003

НА АД'ЕЗД З ЛУНІНЦА

Таццяне Канапацкай

У імя Святога Духа,
Сына і Айца,
Пройдзе хай бяда і скруха
Міма Лунінца!

Неба ластаўкаю сшыта,
Пад нагамі – цвердзь.
Несмяротна спее жыта
Над рачулкай Смердзь.

Галілея разумею,
Ды сярод раўнін
Болей веру Пталемею,
Што зямля – як блін.

Бачыць вока, чуе вуха
Ўсіх, хто з Лунінца.
Там і чарка-расхадуха
П'ецца без канца.

– Хто ты будзеш? – Акавіта.
– А з чаго ты будзеш? – З жыта.
– Пашпарт пакажы. – Няма.
– Раз няма, табе – турма!

Не гудзе ў таполях гонкіх,
Спіць даўно шаша.
І трымціць, уся ў жаўронках,
І пье душа.

2007

ОДА ЛАЗНІ

Як вярнуся здалёк дамоў –
Пыл дарог абтрасу далоў,
Ці пясок, аці сапрапель
З мора Чорнага ці саванны...
Не завабіць мяне ў купель
Дамавіна чыгуннай ванны.

Далікатным дажджом не руш
Маё цела, бяздушны душ!
Дробных таксападобных ножак
Ёй бракуе, і ўвесь кураж,
Ванна – гэта пракрустаў ложка:
Не ўмяшчаешся, як ні ляж.

Лазня ж – як біблейскі чысцец.
Трэба ў лазні бываць часцей.
У парыльні – вароты ў рай,
Нібы выйшлі на волю вязні...
Хвошча венікаў цэлы гай.
Я люблю лістапад, што ў лазні!

Толькі ў лазні мы ўсе – адно.
Толькі ў лазні усё відно.
Лазня – свята ў будзённым дзень.
Лазня ў дружбе – асноў аснова.
Толькі ў лазні сквірчыць камень.
Толькі ў лазні – свабода слова.

Скажам шчыра: усе мы з хат,
Дзе часамі – матрыяхат...
А ты ведай сабе цану
І сваіх не губляй амбіцый.
Захінуўшыся ў прасціну,
У прымыльніку ты – патрыцый!

Ёсць і ў лазні пан-гаспадар –
Чуб бялявы, чырвоны твар.
Ён агню і вадзіцы брат,
Ён палка й камінка уласнік,

Ён папарыцца з вамі рад –
Дабрадушны, вясёлы Лазнік.

Ён нячысцікам не радня.
Лазнік мьѣцца сам – штодня.
На Люцыпаравым пайку
Лазня век не была, паверце.
Хто пяклуецца на палку –
Таго ў пекла не возьмуць чэрці!

2007

ОДА БАРАЗНЕ

О баразна – беларускі акуп!
Хай дыктатура ці мор у краіне,
Хай землятрус ці сусветны патоп –
А беларус баразны не пакіне.

Хай сабе скогат зубоўны ці плач
Зранку да вечара ў роднай старонцы –
Зброя адна ў беларуса – капач,
Поза – паклон паясны і бясконцы.

Пнецца ў сваю баразну маладзён.
Пхнецца дзядок, хоць і ўспёрся на кульбу.
Хоць над ляском ужо месяц відзён,
Людзі шукаюць, як золата, бульбу.

Не зачапай, не цвялі, не трывож.
Не дакучай на цымбалах ці лірах.
Глянь, як ляцяць самародкі у кош –
Будуць і клёцкі, і бульба ў мундзірах.

О баразна, наш прытулак і схоў!
Дзе, як свярэпка, раслі пакаленні.
Не вызнаваў аніякіх багоў
Дзядзька, а ў полі дык стаў на калені!

О баразна, эратычны пейзаж!
Ты нам штовосень – і пеклам, і раем.
Поле – штодзень, навакол і наўсцяж,
Дзе мы кахаем, жывем, паміраем.

Рукі ў парэпінах, зморшчаны лоб,
Іншых памкненняў няма ані знаку.
О баразна – беларускі акуп,
Скуль нам аднойчы ісці у атаку.

ГАЛАСЫ 3-ЗА НЕБАКРАЮ

*Ты заснеш анёлам срэбнатварым.
Ноч спрыяе срэбным снам і марам*

*А памру – не плач, маё каханне,
Я вярнуся да цябе пад ранне,*

*Вытру слёзы, зазірну ў вочы:
- Гэта я. Твой месяц. Сэрца ночы*

Канстанты Ільдэфонс Галчыньскі

З АДАМА МІЦКЕВІЧА

ТРЫ БУДРЫСЫ

Ганарыцца сынамі, як і сам – ліцвінамі,
Будрыс: гожыя хлопцы з аблічча,
А бясстрашныя ў бойцы, а ўдалыя малойцы;
Да гасподы бацькоўскай іх кліча.

“Маю клопат я пільны – наказалі мне з Вільні,
Што ідуць ваяваць неўзабаве
Кейстут-князь – з крыжакамі, а Альгерд – з маскалямі,
А Скіргайла на ляхаў зуб мае.

Мелі поцяг здаўна вы да ваяцкае славы,
Як было ў нашым родзе адвеку.
Час прыйшоў сядлаць коні для вялікай пагоні,
Хай багі возьмуць вас у апеку.

Я наказ вам цяпер дам: ты ідзі за Альгердам,
Ён на Ноўгарад сілу абрыне.
Там запасы пушніны, срэбра, зброі, тканіны –
Добры мецьмеш набытак, мой сыне.

Ты ж за Кейстутам мужным бі мячом харалужным
Крыжакоў, каб адвадзіць нашэці.
Там бурштыну – дасхочу, нібы зорак тых ноччу,
Дыяментай – за раз не прывезці.

Ну а ты мне з-за Нёмна, б’ючы ляхаў нястомна,
Не забудзь падаць добрую вестку:
Хай там золатам ляхі вас засыплюць па пахі, –
Прывязі мне з-за Нёмна нявестку.

Бо прывабней, як ляшка, падшукаць жонку цяжка:
Як вярбіначкі – стан іх дзявочы,
Працавітыя вельмі, а вясёлыя, шэльмы,

Як дзве зорачкі, свецяцца вочы.

Маладым быў, згадаю, – з таго самага краю
Я прывёз сабе жонку-красуню.
Пражылі мы паўвека, надмагільнае века –
Па-над ёй, і ніхто не адсуне...”

Развітаўся з сынамі, як і сам – ліцьвінамі,
Бацька й моўчкі вярнуўся ў гасподу.
Лета-восень мінае, Будрыс марна чакае –
Не вяртаюцца хлопцы з паходу.

Ясным сонечным ранкам вершнік стаў перад ганкам.
Затрымцела ў акне занавеска:
“Што пад буркаю, сынку, прывёз бацьку пушнінку?”
“Бацька, не, гэта – ляшка-нявестка.”

Ясным сонечным ранкам вершнік зноў перад ганкам,
А бадзёры – не ў знакі паездка.
“Што пад буркаю, сыну? Няўжо столькі бурштynu?”
“Бацька, не, гэта – ляшка-нявестка.”

Ясным сонечным ранкам – трэці вершнік пад ганкам.
Сціхла дворня каля пералазу.
Будрыс больш не пытае, а радзіну склікае,
Каб гуляць тры вяселлі адразу.

ВАЯВОДА

Затупіўшы ў бітвах зброю,
Цёмнай ночнаю парою
Ваявода нечакана завітаў дамоў.
Што ды як – пытае слугаў,
Ды адказу не даслухаў
І зайшоў да жонкі ў спальню без даўгіх прамоў.

Ціха ў спальні, пуста ў ложку.
Што было тут наапошку?
Ваявода – шаблю кінуй, сам упаў у гнеў.
Хіліць голаў долу дума.
Кліча гайдуга Навума.
Той зайшоў, убачыў пана ды ледзь не самлеў.

“Ты чаму, паганы хаме,
Адвязаў сабак пры браме?
Пачакай жа, разбяруся і з табою, гад.
Падрыхтуй мне наўзгатоўку
Патранташ і дубальтоўку
І наўслед за мной нячутна пакіруйся ў сад.”

Ваявода са слугою
Сцежкай роснай патайною
Моўчкі крадуцца між дрэваў, прыцішаюць крок.
Раптам бачаць з-за шыпшыны –
Пані і пры ёй мужчына,
Перад ёю кленчыць, месяц рассявае змрок.

Спахмурнелы пан са сховы
Чуе распачныя словы:
“О каханая, цябе, павер, я не забыў.
Мроіў зь вечара да рання –
З кім цяпер маё каханне?
Ваявода за дукаты жарсць тваю купіў.

Я ж кахаў цябе, бы кветку,
Ясны месяц быў за сведку.

Меркаваў, шчаслівай долі буду выбранец.
Не кахаў ён, ані сватаў –
Кінуў прыгаршчы дукатаў,
І пайшла ты паслухмяна з панам пад вянец.

Ён штоночы ласа будзе
Белья пяшчоціць грудзі,
І ў пярынах будзе лётаць лебядзіны пух.
Давядуць мяне да згубы
Тыя рукі, тыя губы,
Што аднолькава ласкавымі былі для двух.

Ледзь скакаў мой конь стамлёны,
Уставаў я на страмёны,
Каб паспець сказаць табе апошняе “бывай”,
Каб абняць апошнім разам
У альтанцы, што пад вязам,
І ад’ехаць назаўсёды у чужацкі край.”

Пані ўсхліпнула й прапала,
У абдымкі пані ўпала:
“Мой каханы, мы яшчэ сустрэнемся з табой!”
А ля брамкі ля ўвахода
Ашалелы ваявода
Нарыхтоўваў смерцяносны для яе набой.

Гайдуку даў дубальтоўку:
“Як пацэліш, дам гатоўку”, –
Гаманец пад поўняй бліснуў з-пад крыса.
Тут гайдук заенчыў ціха:
“Ці ж я стрэлю? Як на ліха,
Пэўна, порах падмачыла, пане мой, раса”.

“Ах ты, хамскае выролдзе,
Мусіш стрэліць, плакаць годзе!
Як не стрэліш – падстаўляй пад кулю ўласны лоб.
Бачу, ты як быццам рады
З мае ганьбы, яе здрады?
Каб не здрада, то й адпомсты, хаме, не было б.”

Грымнуў стрэл. Раптоўна, сходу

Пахіснула ваяводу,
Ён няўцямна азірнуўся, гоцнуўся ў траву.
Стрэльба панская дыміцца,
Куля, ведама, дурніца,
Што патрапіла знянацку пану ў галаву.

КАНСТАНТЫ ІЛЬДЭФАНС ГАЛЧЫНСКІ (Польшча)

У ЛЕСНІЧОЎЦЫ

Там, дзе лясныя шаты
слухаюць спевы зорак,
з цэглы чырвонай хата
выбегла на пагорак:
у леснічоўцы Пране
наша з табой спатканне.

Хмель на рагах ласіных
высах, зрабіўся сыпкі.
Восені атрасіны
граюць лясныя скрыпкі;
скрыпку кранеш любую –
плача яна й жальбуе.

Бор за акном сасновы
цягне да шыбаў лапы.
Прыцемак вечаровы
перапужаўся лямпы –
свеціць яна праменна,
як на сталe Шапэна.

Слухаюць сосны, клёны
сцішаны спеў да рання,
месяц, як Бах натхнёны,
грае нам на аргане,
гукі лятуць па ветры,
будзяць лясныя нетры.
У леснічоўцы Пране –
музыкі цараванне.

Ходзіць нячутна вецер
лесам па мяккай гліцы,
зноўку аддана свеціць
нам язычок газніцы.
Над леснічоўкай Пране –
пошум і калыханне,
месяц звысоку гляне

і не супыніць гранне.

Едзе фурманка ночы,
коціцца ўніз бяшумна,
фурман заплюшчыў вочы,
конік ступае сумна.
Месяц з валізы зрэбнай
скрозь парасыпаў срэбра –
і леснічоўка Пране
срэбным палацам стане!

Зоркі, як пілігрымы,
селі на дах сялібы,
не пралятаюць міма –
зоркі цалуюць шыбы.
Ноч адчыніла дзверцы –
зорка заззяла ў сэрцы!

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

Спадар рэдактар, памагай вам Божа!
Паэзія – як той куслівы шэршань:
утне, і зразу пішуцца нам вершы.
Наогул, кожны піша так, як можа.
Спадар рэдактар, памагай вам Божа.

У Кракаў восень завітала ў госці,
зямля ў лісці – як чарапахі панцыр.
Зірнеш – займае дух ад прыгажосці,
і не ўтрываеш, і ідзеш на шпацыр.
А кожны шпацыруе так, як можа.
Спадар рэдактар, памагай вам Божа.

А ці бывае ў сэрцы смутак горкі?
Хіба маленькі, як на небе зоркі.
А што турбуе, што вярэдзіць раны?
Занадта я ў свет гэты закаханы.
А чалавек кахае так, як можа.
Спадар рэдактар, памагай вам Божа.

Калі ж раптоўна здарацца памінкі,
і ўтопіць пані смерць у чорным трунку
мае ўсе вершы, скрыпкі і катрынкі,
букеты кветак, любых пацалункі, –
па мне не плачце, плач не дапаможа.
Спадар рэдактар, памагай вам Божа.

І ўсё ж шкада. Душа не хоча ў неба.
Верш дапісаў я са слязою ў воку.
А можа, спрытнякі й на небе трэба –
і я анёлам палячу ў аблокі?
Што ж, чалавек лягае так, як можа.
Спадар рэдактар, памагай вам Божа.

ВЯРТАННЕ ДА ЭЎРЫДЫКІ

Калі мне варажылі, выйшлі пікі –
піковы туз прадказваў падарожжы.
Зманілі карты. І да Эўрыдыкі
вярнуцца мушу я, Арфей здарожаны.

Выходзіла на картах дужа проста:
стары бландзін, жанаты на ўдаве,
мяне ў шынку пад назвай “У апосталаў”
прыстукне бутляю па галаве.

А тут наадварот, жыццё – як песня,
як мілажальны гук цыганскай скрыпкі,
як белья аблокі напрадвесні,
паўсталыя гарэзліва на дыбкі.

І зноў са мной Яна на ўзмежку лета,
як яблык найкаштоўны ў райскім садзе,
як Наталі ў смуглявага паэта,
але – не звінавачаная ў здрадзе!

Мінаюць тыдні ў недармовай працы.
На рукапісе – пёрка ў пазалоце.
Прызнацца, дык меў рацыю Гарацый:
“Nos erat in votis”⁷.

⁷ Так і жадалася (лац.).

ВЯСЁЛЫ МОСТ

Пад мостам згорбленым Вялейка
струменіла жывое срэбра.
Хадзіў на службу пан Дамейка,
а восень зграбна лісце грэбла.

Па мосце сунуліся брычкі,
стаяў на ім жабрак бязносы.
Ад ліхтаровай запальнічкі
прыпальваў вечар папяросы.

І раптам здарылася дзіва –
узнікла ты, анёл смуглявы,
і ліхтары ішлі маўкліва
эскортам важным злева-справа.

І пахла бэзам, і падковай
павесяелы мост здаваўся,
і ўжо над Вільняй вечаровай
спеў мілагучны раздаваўся.

А мост праменіўся пурпурам,
сапфірам, срэбрам у туманах.
Забывшыся, што быў панурым,
стаў залатым для закаханых.

ПРА МАЮ ПАЭЗІЮ

Мая паэзія – як ночка ўлетку,
як сон закалыханы,
калі пад поўняй спеюць неўпрыкметку
сунічныя паляны.

Ні маладзіцы поруч, ні дзяўчыны,
і – ні славечка.
Адзін цвыркун, чутно, без дай прычыны
пяе ў запечку.

Мая паэзія – напраўду дзіва,
край, лепшы ў свеце,
дзе кот стары заснуў і спіць, шчаслівы,
на парапце.

САЛЮТ, МАДОННА

Няхай другія ўмельцы пішуць кнігі,
няхай ім слава бомкае стазвонна,
я страціў інтарэс да той фатыгі –
салют, мадонна.

Не для мяне вясновых дзён раздолле
і сонца найяснейшая карона.
Мне – ноч і дождж, і шклянка алкаголю, –
салют, мадонна.

Усе мы пойдзем у краіну смутку,
і рэчка смерці Стыкс плыве бяздонна.
Жыццё – як сон вар'ята, снёны хутка, –
салют, мадонна.

Расой світаньня ўмьеся, святая,
глядзіш спакойна і безабаронна.
Я з васількоў вянок табе сплятаю, –
салют, мадонна.

Не пагарджай вянком паэта, маці,
я – вісус і лайдак, твой сын законны.
Каханая і муза, сонца ў хаце, –
салют, мадонна.

УВАГА! НОВЫ ЧАСОПІС!

– Што? Вам няма дзе друкавацца?

– Няма.

– І прападае ваша праца
дарма?

Ну што ж, прыміце спачуванні,
а я друкуюся штодня.

– Калега, а ў якім выданні?

Вы што, рэдактару радня?

– Паверыць мусіце ў дзівосы –
мяне друкуюць... (цсс!) нябёсы.

Вы падыміце ўгору голаў,
мае радкі – на ўлонні хмар,
на крылах птушак і анёлаў...

– А чым вам плацяць ганарар?

– Дажджом вясёлым, залатым,
за кожны верш – па дзве хвіліны,
але, калега, толькі тым,
хто мае ўзмах крыла – арліны.

– Шкад-а-а... А дождж сыпне калі?

– Да неба вы не дараслі,
жыццё ў вас на зямлі чаўрэе:

віжы, самотныя габрэі,
газеты,

клазеты,

фашысты,

камуністы,

тыраны,

“Кур’ер поранны”;

на трон дзярэцца мышаня...

Бывайце, клічце пры патрэбе,

у нас рэдакцыя на небе,

там – цішыня.

МЕСЯЦ

Механізмам патайным рухомы,
я пльву ў хаціны і харомы

па дакладна змераным маршруце,
пада мной – будынкi, дрэвы, людзі.

Срэбныя раздзьмухваю пажары,
срэбра сыплю на траву і твары.

Дзіўна – пасля нашае сустрэчы
ажываюць нежывыя рэчы,

іх вага, памер і колер ноччу
меняцца пад поўняй неаднойчы.

Заціхае вецер, моўкнуць совы
ў час таемны, ціхі, месяцовы.

Падаўжаюцца масты і вёслы,
волатам здаецца недарослы.

Горад вымер пад маім паглядом
і абвіўся дзікім вінаграфам.

На балконах, будцы для сабакі
кожны промень крэсліць свае знакі.

Прыхавае цемра шпіль ці комін –
і туды дастане срэбны промень,

бо будынак, што глядзіць панура, –
непатрэбная архітэктура.

Рыхтык з мора, з глыбіні, з прадоння –
штосьці вынырне і зноў патоне.

Кроны дрэваў, вежы, камяніцы
абцінаюць промні, як нажніцы.

Камень енчыць, скардзіцца, звягуе –
не жадае форму мець другую:

помнікам стаяць, ліхтарняй гнуцца,
зноў пераўтварацца і імкнуцца

ветрам па-над цёмнаю шашою,
птушкай за прапашчаю душою.

Срэбнае святло ліецца долу –
свет пераіначвае наўкола,

выкрадае плошчы і дарогі
і кладзе вам лесвіцу пад ногі.

Раптам над канём дуга знікае –
і ў спалоху бома не змаўкае,

прагучыць у цемры двойчы, тройчы
музыкаю мясячнае ночы.

Срэбны промень пранікае ў сховы,
у каморы, спальні і галовы,

у крышталь, у флянсікі канвалій,
у калодзежы й рачныя хвалі,

ў вочы соннай птушкі й маладзіцы,
у ліхтар, што ў лужыну глядзіцца,

у даспелых вінаградзін гронкі,
у спакусы, шэпты і гамонкі.

Я не паляўнічы і не лоўчы,
я жадаю ўсім спакойнай ночы.

Хто ж такі я? Вам адкрыўшы душу,
я па-польску развітацца мушу.

Рэчы мілья, мой свеце ясны,
добрай ночы ўсім, я хутка згасну.

Промень мой, будзь смыкам для музыкаў,
я ж не адгукнуся, хто б ні клікаў.

А каб доўга месяц памяталі,
дам канцэрт апошні ў гэтай залі.

Проста з неба саслізгну і хітра
першай скрыпкай стану ля пюпітра,

і чатыры вальсы ў такт музыкам
я зайграю несмяротным смыкам,
адгукнуцца флейты і кларнеты

аж пад купал, цёмны і высокі,
і закружаць, пусцяцца у скокі
восень і зіма, вясна і лета.

Снег і пальмы, роўнядзі і ўзгоркі,
свет шматлюдны, вогнішчы і зоркі,
і пустэльні, дзе звярам не спіцца,

і дамы, і ў шапках гнёзд таполі –
ўсё кружляе па вялікім коле:
я ў тым коле асвятляю спіцы.

Хоць занятак звыклы і вядомы –
часам ледзь не падаю ад стомы.

Бачыш рожкі ў шыбе? То не чэрці,
гэта я, твой месяц, на канцэрце.

Там завіс я у акне высокім
побач з усёбачным Божым вокам.

Разам з ім лісты твае чытаем,
не самотна нам над небакраем.

Ты мяне прыцягваеш, палоніш,
срэбны дождж мой кудзеркамі ловіш.

Твае вочы – як дзве гронкі бэзу,
два світанні ў гуках паланэзу.

Потым я вярнуся з падарожжа –
скарбы ля твайго рассыплю ложа.

Ты заснеш пад промняў пацалункі,
срэбнай ніткай вышыю карункі,

дзе раскіну зоры Млечным шляхам –
там прасторна хмарам, вежам, птахам.

А ты спіш анёлам срэбратварым.
Ноч спрыяе срэбным снам і марам.

А памру – не плач, маё каханне,
я вярнуся да цябе пад ранне,

вытру слёзы, зазірну у вочы:
– Гэта я. Твой месяц. Сэрца ночы.

ЛІНА КАСТЭНКА (Україна)

* * *

Маё каханне! Я перад табою.
З маіх начэй і дзён маіх не згінь.
Вазьмі – але не ўслужлівай рабою,
не ашукай і крылы мне пакінь.

Крый Бог, каб свет, мой свет сышоўся клінам
і ты забыў, дзеля чаго жыву.
Перахапі над шляхам тапаліным
і падары мне сонца булаву!

Не дазваляй заблытацца ў драбніцах,
не размяняй на паланянку ўздых,
бо косці перавернуцца ў труніцах
шляхотных, мужных прадзедаў маіх.

І іх дамоў прывозіў конь стамлёны,
і ў іх было каханне, бы ў мяне.
І іх хапалі жонкі за страмёны
і кленчылі ў згарчэлым палыне.

А там, а там... Адчайны клёкат бою,
і звон мячоў агучваў далячынь.
Маё каханне! Я перад табою.
З маіх начэй і дзён маіх не згінь.

ВАСІЛЬ СТУС (Україна)

* * *

Хістанне дрэваў. Лісцяў лапатанне.
Цалуе шыбу дождж. Чарнее брук.
Шалёнае, навослеп, чаргаванне:
вулканы вуснаў і арэлі рук.
Працяглы стогн – як адлятанне ў вырай.
Як полымем, я вусны апалю,
калі скаромна, бессаромна, шчыра
граху чароўны келіх прыгублю.
На покуці спакойна датлявае,
згасае свечка. Так і ты згарай.
Яшчэ далонь далоньку сагравае,
і толькі сэрца тахкае й не знае:
а што раней – дабрыдзень ці бывай.

МІХАЛ ЧЭРНІК (Чэхія)

БЫШЫЧКІ

Палабскую вёсачку
лес завязаў,
як вузельчык.

Званіца на плошчы
просіць заступніцтва ў неба.

Хаты сышліся на раду –
як развязаць
пятлю адзінай дарогі,
што пачынаецца й сканчаецца
тут.

ЮЗАФ ШЫМАН (Чэхія)

З ВЕТРАМ

З ветрам цябе мілую,
Прагні майго палону,
Табе – маё алілуя
Ты – вечны мой стод да скону.

З ветрам мы пабрацімы.
Смага мяне даймае.
Птушкамі паляцім мы
За зашмаргу небакраю.

З ветрам мы маем сілы
Ноч перайначыць у ранак
І разняволіць крылы
Між галінастых маілакаў.

ГІНТАРАС ПАТАЦКАС (Літва)

ЖЫЦЦЁ КАХАНКА

Сядзець у шафе, прытаіўшы дых, –
Такі ўжо лёс каханкаў маладых.
У вокны яны скачуць проста з неба!
Красуні усміхнецца кавалер
(Сур'ёзны адчуваецца намер),
І шэпт яе няўпэўнены: не трэба...

Каханак незвычайны мае нюх,
Сабакам тройчы абьяжыць наўкрут,
А знойдзе, што шукаў, і не спудуе.
І сэрца задрыжыць і запяе,
І поўні дзве пад блузкай у яе
Ён мясяцовым позіркам мілуе.

І тут не абысціся без прыгод.
Захочацца сарваць салодкі плод,
Ну, а пасля спакусы пойдучь гужам.
Граху аддацца з галавой, спаўна!
І будзе пагарджаць яе мана
Зацюканым і вартым жалю мужам.

Каханак адвітаецца, і ў ноч
Глядзецьмуць вугалькі жаночых воч,
Застыгнуць цені ў эратычных позах.
Падасць гарбатнік голас ручая,
За стол яна прысядзе, нічыя,
Хаваючы ад дамачадцаў поэях.

Каханняя прагне кожная з істот.
Прырода пазбаўляецца пустот,
І сметнік садам робіцца прыгожым.
Накрэслены закон: не чужалож!
Але і грэх, заманлівы, як грош,
Становіцца нарэшце семем Божым.

Каханак датрымае слова і
Нацье ў бакалы хмельнага аі.

І абыякава глядзецьмуць людзі:
Пагляд паньлы, цяжкая ступа,
І – стане ля ганебнага слупа
Жыцця, што пройдзе ў жарсці і спагудзе.

АНТАНАС А. ЁЊІНАС (Літва)

СОНЦА НА ДАРОЗЕ

Дарога лес як дзідай пранізала.
А сонца ў электрычныя драты
Ублыталася, на падмогу звала;
Цямнеў заход маўклівы і пусты.

Стаялі насцярожаныя дзічкі –
Даўно ўжо ім абрыд уласны гнеў.
Нібы мініятурныя каплічкі,
З адхону лубін радасна сінеў.

Аблокі неба светла падвышалі.
Праехаў воз, і не ўтрымаеш слёз:
Здавалася, што конік стрыг вушамі –
Параненае сонца ў вёску вёз.

ІВАН МАЛКОВІЧ (Україна)

ЛУБОК

Дзесьці ў ціхім бязлюдным закутку
на вуголі намоклым, у смутку
анёлы два:

першы крылы другому васкуе,
а другі сябра ў вочы цалуе –
чакаюць Раства.

Поруч з імі дзіцёнак прыгожы,
і ніхто здагадацца не можа:
хто каго пад ахову узяў? –

ці дзіцёнак іх, а ці іначай –
два анёлы дзіцёнка, што плача,
румза, ручкамі неба абняў.

Белакрылым анёлам дзе дзецца?
Што рабіць ім на чорнай зямельцы?
Вугаль біць сілаў ім не стае.

Кожны з іх мог бы крылы атрэсці,
немаўля на нябёсы аднесці,
ды Гасподзь не дае...

Дзесьці, дзе паскіданы ялінкі,
дзе з заморскіх пладоў шалупінкі,
дзе сняжынак сяйво,

два анёлы, пры іх – немаўлятка
ў кулачку заціскае калядку...
Прамінупа Раство.

ІВАН АНДРУСЯК (Україна)

ЦЭРКАЎКА З ЧАРОТУ

*Яшчэ ў пачатку ХХ ст. на беразе
ракі Ворсклы, у вёсцы Кузьямыні,
была царква, сплеценая з чароту.*

я цябе не чую
цэркаўка з чароту
над вадой начую
сню тваю самоту
над вадой не леты
ворсклы векавое
я не бачу дзе ты
я не знаю хто я

выглядалі шыбы
з лісця маладога
там бабры і рыбы
верылі у Бога
птушкі і балоты
а між імі людзі
цэркаўка з чароту
спавядаць ці будзе

цэркаўка дзве вежы
цэркаўка тры крокі
пах аеру свежы
з чарацінаў кроквы
Ты з крыві і крыку
вымасціў падножжа
о Твой храм вялікі
міласэрны Божа

моцна ў ворсклу неба
ў сцюжу і спякоту
ты ўплялася нема
цэркаўка з чароту
літургія цішы
там гучыць былінна

і чаротам дыша
Бог і Украіна

кволіцца надзея
праганю маркоту
пастаю яшчэ я
ў цэркаўцы з чароту
адагрэю душу
свечачкаю з воску
і старэнькі рушу
да нябеснай ворсклы

БАЛОТНЫ АГОНЬ

БЫЦЬ НАТАТНІКАМ БОГА

Біблейскае апісанне хаосу лаканічнае і вычарпальнае: “А зямля была нябачная і пустая і цемра над безданню...” Як ні напружвай уяўленне – тае зямлі нябачнай не прыроіш. Бо немагчыма ўявіць пустату, не аплодненую Духам Божым. Першаакт тварэння доўжыўся шэсць дзён, але не закончыўся. Свет і па сёння дастворваецца і дарабляецца. Богам і тымі, каго Усявышні абярэ сабе ў памочнікі.

Паэту даручана працаваць з першаматэрыялам, які быў ад пачатку, – са словам. Са словам шматзначным і ўсеахопным: ягоны грэцкі першапродак логас утрымлівае ў сабе ажно дваццаць сем паняткаў!

Словы – як алмазы з сотнямі граняў, кожная з якіх выпраменьвае сваё адценне святла. І якім пільнавокім трэба быць, каб падабраць грань да грані! Не памылішся – і ток паэзіі ажывіць паэтычны ружанец. Схібіш – і слоўны ланцужок бязладна забразгаціць; яго штучныя абдымкі не сагрэюць ні душы, ні запясця.

Бог і Паэт – сутворцы, дэміургі, якія з хаатычнага твораць уладкаванае. Абодва яны паводзе прызвання – ворагі той цемры над безданню, якая неўявімая, бо імя ёй – Нішто.

Не дзіва, што Паэт раней ці пазней адчувае патрэбу перамовіцца з Богам, параіцца, як вучань з майстрам. Каб атрымаць падказку, пачуць ухвальнае слова, альбо – выслухаць нараканні. Бо хто яшчэ мае права на рэвізію Паэтавага даробку? Толькі Той, Хто распачаў работу.

Ці лёгкае яно – сумоўе Паэта з Богам? На гэтае пытанне існуе многа адказаў. Выберам адзін з іх, занатаваны Аляксандрам Пушкіным у апавяданні “Егіпецкія ночы”. (Дарэчы, пушкіністы мяркуюць, што герой апавядання Імправізатар спісаны з Адама Міцкевіча, які сапраўды сваімі паэтычнымі імпрывізацыямі – засталіся сведчанні відавочцаў – пакарыў шматлікія пецябургскія салоны). Вось яно, пушкінскае апісанне: “І тут ён адчуў набліжэнне Бога... Твар яго страшэнна пабяднеў, ён затрымцеў, нібы ў ліхаманцы; вочы яго заблішчалі дзіўным агнём; ён прыўзняў рукою чорныя свае валасы, выцер хусцінкай высокі лоб, што пакрыўся кроплямі поту...”

Не верце тым, хто трактуе паэтычнае рамяство як гульнію словаў. Ад гэтай гульні знемагаюць не раўнуючы як на лесапавале.

два тысячагоддзі. І марудны хронас паводле календара дзівінаў, і імклівы бег часу ад мяжы, пазначанай Anno Domini.

Своеасаблівым злучвом паміж двума стагоддзямі – XX-ым і XXI-ім – стала паэтава кніга “Ксты” (першае выданне выйшла ў 2005 годзе). Сучасны чытач любіць дакладныя словы. Таму, пакруціўшы і так, і гэтак малаўцямныя “Ксты”, з палёгкай прычэпіць да яго прыстаўку тэ-. Тэ-ксты. Але і ў гэткім варыянце слова не адрачэцца ад сваёй боскай семантыкі і перакінецца ў тэ-ксты. Божыя ксты. Бо, як і логас, слова “ксты” шматзначнае. Гэта і крыжы, і складзеныя для хрышчэння пальцы, і сам хрост як абрад. А яшчэ так называецца вёска пад Полацкам, якому Барадулін вызначыў быць цемем Беларусі. Гэта значыць – цяміць, кеміць у тым, у чым другім цяжка разабрацца.

Дэміургавасць Барадуліна праяўляецца не толькі ў пераадоленні хаатычнага. Тут яму працуецца лягчэй, паколькі – на пару з Богам. Але на зямлі тысячы народаў і кожны з іх прагне ўвагі Усявышшняга. Як на ўсіх часу дабраць? І Бог давярае датвараць народы паэтам. У беларускай сітуацыі давяраў Багушэвічу. Давяраў Багдановічу. Цяпер даверыў Барадуліну. Але пад беларускі кампас хцівы сусед падклаў жалезную сякеру, і збіліся ўсе азімуты. Пакуль народ няспешна выходзіць са стану духоўнай анамаліі, паэт ужо засяродзіўся над сваім ганчарным кругам. Затрымка пакуль у адным: “Як асмялець папрасіць у Госпада гліну, Каб вылепіць з яе задуманую Айчыну?..”

Айчына Барадуліна – Мова. Тут ён паўнапраўны гаспадар. Чытаеш барадулінскую паэзію, і рука сама цягнецца да асадкі, каб выпісаць прыдуманых паэтам словы. Дужасі. Шчалугá. Хмарабровасць. Сонцакрылы жаўранак. Прыхмарваць страх. Небаўзносіцца хвалай...

Зайздросчу тым лексікографам, якія калі-небудзь складуць слоўнік Рыгора Барадуліна. Яны спрычыняцца да свята мовы, якога раней мы не ведалі.

Шэкспір у сваіх творах ужыў 20 000 слоў. Леў Талстой у “Вайне і міры” – 19 000. А найпаўнейшыя слоўнікі-тэзаўрусы моваў з тысячагадовай пісьмовай традыцыяй налічваюць да паўмільёна словаў. Што й казаць, ашчадна абыходзіліся са словам англійскі і расійскі класікі. Рыгору Барадуліну не хапае беларускага сучаснага слоўніка з яго статысячнай слоўнай кагортай. У адной “Песні над песнямі Саламонавай”, перастворанай ім па-беларуску, я налічыў 68 наватвораў, не зафіксаваных у айчынных словазборах!

Шкада, але менавіта гэты феномен Барадуліна адпалохвае перакладчыкаў. Уяўляю творчыя пакуты Веры Рыч, якая перастварала яго вершы па-ангельску. Як раз-пораз кансультаваўся з

паэтам Карлас Шэрман, спрабуючы перадаць па-іспанску ягонья арыгінальныя вобразы. Як падшуквалі адпаведнікі барадулінскім неалагізмам балгарын Найдан Вылчаў, чэшка Францішка Сокалава ці варшаўскі беларус Чэслаў Сенюх... Нізкі ім паклон. Але, пацікавіўшыся, як гучыць барадулінскі верш на даступных мне мовах – па-польску, па-расійску, па-украінску – мушу з жалем канстатаваць: Барадулін не перакладны. На другіх мовах знікае чароўны барадулінскі гукапіс, прападаюць арыгінальныя рыфмы, блякнуць вобразы.

Кніга “Ксты” неўзабаве пасля свайго з’яўлення на свет была намінаваная на Нобелеўскую прэмію. І яна яе, магчыма, атрымала б. Пры адной умове – калі б шведскія акадэмікі чыталі па-беларуску...

Усё вышэйсказанае не азначае, што геній Барадуліна – з’ява выключна беларуская, якою не выпадае падзяліцца з усім астатнім чалавецтвам. Дзяліцца якраз неабходна. Бо радасць – не радасць, калі ты радуешся сам-насам на сваім хутары.

Дарэчы, сам Барадулін як перакладчык – яшчэ адзін феномен, які не мае аналагаў у беларускай літаратуры. Сядваючы за гэтыя нататкі, я адмыслова падлічыў – ён перакладаў з 37 (!) моваў. Што цікава, усе без выключэння паэты – і вечнанатхнёныя сярэднеазіяцкія акыны, і лужыцкія будзіцелі, і шматлікія братнія баяны і баснікі – з-пад пяра Барадуліна лёгка ставалі на крыло, шчодро апераныя часам падазрона не ўласцівымі ім метафарамі. Ніводнага паэта перакладчык не пакінуў у бязвобразных рызманах, апануў, як мог.

Збеларушаны Барадуліным-перакладчыкам паэтычны абсяг велічэзны – ад дэтапіснага “Слова пра паход Ігаравы” да гулівых латышскіх дайнаў. Адзін пералік паэтаў заняў бы пару старонак. Але адну акалічнасць не хацелася б пакінуць па-за ўвагай. З асаблівай прыхільнасцю Барадулін перакладае прадстаўнікоў пакрыўджаных народаў, з кім гісторыя абышлася ды й працягвае абыходзіцца не дужа літасціва, – сербалужыцкіх, чачэнскіх, тальшскіх паэтаў (тальшы – народ, які жыве ў Азербайджане). “Няма народаў малых, бываюць малыя паэты.” І ў гэтым таксама шчодрасць душы і грамадзянская пазіцыя Рыгора Барадуліна.

У егіпецкіх пірамідах пры саркафагах стаялі залатыя слязніцы – для слёз жалобы па памерлых фараонах.

Беларуская паэзія да нядаўняга часу нагадвала такую слязніцу – столькі ў ёй чулася песняў жалыбы!.. Дух смерці Танатас гаспадарыў на нашых паэтычных курганах, дзьмуў у нашыя дудкі беларускія ды жалейкі. Дзякаваць Богу, тое мінулася, і мастацтва наша нарэшце дайшло да разумення: нацыя толькі тады жыццёстая, калі ў яе

эрас пераважае над танатасам. Што навідавоку ў паэзіі Рыгора Барадуліна. Яе вітаізм – зарука таго, што беларусы застануцца доўгажыхарамі на планеце Зямля.

Увогуле, я перакананы: Барадулін рана ці позна стане культурным брэндам Беларусі. Як зубр, дзякуючы славутай “Carmen de bisonis” Міколы Гусоўскага, стаў сімвалам беларускай сілы і велічы.

Урэшце, у гэтым мне бачыцца і пэўная гістарычная справядлівасць. Калі на Месяц першымі высадзіліся амерыканцы, калі паперу вынайшлі кітайцы, калі электрычнасць адкрылі французы, калі табліцу хімічных элементаў прыдумалі расійцы... то чаму беларусы не могуць здзівіць свет найадметнейшым паэтычным геніем?! Яшчэ як могуць. Энергетыка барадулінскага верша здольная абудзіць старую анемічную Еўропу, закалыханую верлібрам. Зрэшты, Еўропа і сама спрасоння пацягнулася да сілабятанічнай паэзіі – да прыкладу, у Італіі ізноў уваходзяць у моду санеты ў духу Пятраркі.

Германічнае жыццё народа немагчымае без сацыяльнага прызнання паэзіі. У вагонах пражскага метро на відным месцы развешаныя вершы Яраслава Сайфэрта. Па Вільні ездзяць тралейбусы з партрэтам Крысціёніса Данелайціса. У Варшаве паэтычныя фестывалі праходзяць у колішняй каралеўскай рэзідэнцыі ў Лазенках. Менску пакуль што няма чым пахваліцца. Беларускія паэты часцей выступаюць у дольных залах касцёлаў. Пайшлі ў падземеллі, як першахрысціяне ў каменяломні.

У мудра-празорлівага Алеся Адамовіча ў дзённікавых запісах мне напаткалася нечаканая думка: “Добра быць нататнікам Бога.”

Паэзія Рыгора Барадуліна і ўяўляецца мне тым нататнікам, куды Усявышні час ад часу надыктоўвае народжаныя на нябёсах радкі.

АКНО ДЛЯ МАТЫЛЬКОЎ

У Брылёва Крынічнае хацелася ехаць. Каб пабачыць хуткаплынны, нібы горная рэчка, Нёман, які, выцяўшыся аб абрывісты, умацаваны карэністымі старадрэвінамі бераг, імкліва паварочваў у бок бязлеснай балацявіны. Каб пахадзіць паміж наднёманскіх маладых стагадовых дубоў, якія паўцякалі з мяшанага хвойна-бярозавага лесу да ракі, на адзіноту. А насамперш каб сустрэцца з Гаспадаром, які звычайна выбіраўся летаваць у гэты малалюдны лясны куток.

Прырода ў Крынічным думала пра будучыню: дубы няспешна назапашвалі жыццёвую моц і сілу; Нёман нястрымна ірваўся наперад, каб у панізюі пацячы спакойна і раздольна, як і належыць вялікай рацэ. Здавалася, дубы і Нёман запрашалі з сабой у трэцяе тысячагоддзе і людзей. Ці не таму вядомы брылёўскі выраз “трохі пра вечнае” так і хочацца “прыпісаць” да крынічанскага спрадвечнага ландшафту?..

Усіх сваіх гасцей Янка Брыль вадзіў да прыдарожнай бярозы, што вырасла з дубовага пня. Гадоў дваццаць таму бярозавае семя дзіўным чынам прарасло на тым пні, і падземная, жывая частка дуба не адпрэчыла кволы парастак, а па-бацькоўску аддала яму ўсю пазасталую ў вузлаватых каранях сілу. За два дзесяцігоддзі вымахала станістая бяроза. Яна і сёння стаіць на пні-пастаменце, як дзівосны сымбаль спалучанай красы і сілы, нагадваючы пра несмяротнасць жыцця.

І была ва ўсім гэтым нейкая невьпадковасць, быццам прырода, перш чым вытварыць дрэва-цуд, параілася з Гаспадаром. “І пошум трапяткі бярозы, і дуба роздум векавы.” Нездарма Брыль любіў Міхася Стральцова.

Звычайна, ён хутка вяртаў прачытаныя кнігі. А стральцоўскае выбраннае ў светла-жоўтым пераплёце прытрымаў. І я зразумеў, што гэтая кніга з удумлівай прадмовай Алеся Адамовіча патрэбная яму. І я зманіў. Сказаў, што ў мяне ёсць яшчэ адзін асобнік Стральцова, куплены пра запас. Брыль падзякаваў і, ведаючы пра мае літаратурныя зацікаўленні, падараваў у адказ томік паэзіі Ліны Кастэнкі. Але ж і без Стральцова я жыць не мог. Давялося гады два мэтанакіравана абшукваць букіністычныя кнігарні. І дапільнаваў-такі. Але ні на хвіліну не пашкадаваў, што мой Міхась Стральцоў перабраўся ў брылёўскую шафу Найлепшых.

Пра адносіны Брыля да кнігі трэба пісаць асобна. Другога такога кніжніка хіба і не ведала наша пісьменніцкая сябрына. Не збіральніка кніг, а менавіта чытача.

Лічыцца, што чалавек за сваё жыццё можа прачытаць да 12 000 кніг. А калі чытаць штодзень па кнізе на працягу 70 гадоў, без выходных, то – удвая больш. Колькі ж кніг прайшло праз рукі Брыля-чытача? Калі чытаеш яго самога, ствараецца ўражанне, што жыву Брыль у бібліятэцы – столькі ў яго згадак аб прачытаным, спасылак і цытатаў!

Толькі пры багавейным стаўленні да Кнігі магло прамовіцца: “Калі я чытаю добры твор, не папракайце мяне ў гультайстве. Не хочаце прызнаць, што я працую, дык думайце, што я малюся – Слову”.

І міжволі згадваецца выказванне Святога Аўгустына: “Адзінай прыкметай высакароднасці хутка стане веданне літаратуры”. І стала. Я перакананы: чалавек, які час ад часу перачытвае светланосныя апавяданні Янкі Брыля, мае над сабой ахоўную аўру, пад якой няма месца подасці і хамству.

Аднойчы ацяляльная сіла брылёўскага слова праявілася на маіх вачах. Адно маладую жанчыну пасля нараджэння дзіцяці апанавала цяжкая дэпрэсія. Яна згубіла цікавасць да жыцця. Знаёмыя і сваякі што толькі ні рабілі. Давалі слухаць жыццярадасную музыку Грыга. Падсоўвалі альбомы мастакоў-імпрэсіяністаў. Прымушалі чытаць Біблію. Нічога не дапамагала. Я прынёс маладзіцы кнігу Янкі Брыля. Праз два дні маладая маці ўжо спявала над дзіцячым ложкам калыханку: “Лю-лі, лю-лі, лю-лі-лю, я дачушку прытулю і спяю ёй, лю-лі-лю, як я ўдзячная Брылю...”

Часам можна пачуць, што вялікаму Брылю было зацесна ў абразках і мініяцюрах. Што варта было пісьменніку не забывацца і на больш буйныя жанры. Што жанр лірычнага запісу стары, як свет.

Хай сабе Брыль і не вынаходнік. Але ў зношаных мяхі старых жанраў ён здолеў наліць маладога віна сваёй лірычнай прозы, паспрабаваўшы якога чытач не толькі хмялее ад эстэтычнай асалоды, але і прывучаецца думаць.

Сёння ўжо відавочна, што ў сваіх аповесцях Брыль застанеца непаўторным метапісцам заходнебеларускага жыцця. Да яго падобнай глыбіні ў спасціжэнні народнай душы, на маю думку, змаглі дасягнуць хіба толькі трое: Максім Гарэцкі, Кузьма Чорны ды Іван Мележ.

Гэта многа – знайсці і паказаць усім, urbi et orbi, сваю Беларусь.

Якая гэта раскоша – захапіць з сабою ў вёску трохтомавік Янкi Брыля і чытаць, і перачытваць “Цуды ў хаціне”, “Сёння Дзяды!”, “Пасынак”, “Як маленькі”! Дзівіўся і дзiўлюся той арганічнасцi пачуццям і перажыванню, з якіх вылеплены вобраз майго любімага брылёўскага героя – Даніка Мальца з “Сіročага хлеба”. Здаецца, аўтар прыслухаўся да біблейскага пажадання “бьць, як дзеці”, і яму шчасліва ўдалося вярнуцца ва ўласнае маленства.

І тут iзноў прыгадваецца Крынічнае і амаль неверагодны факт, які меў месца ў гэтым лясным селішчы. Непадалёк ад лецішча Брыля нехта атрымаў кавалак зямлі і распачаў будаўніцтва. Прычым дом узводзіў з перавезенага аднекуль зруба. Вянец да вянца, вушак да вушака са старога смалістага бяргвення...

І якое было здзіўленне Янкi Брыля, калі аднойчы, выйшаўшы на шпацыр, ён апазнаў у новапаўсталай хаціне сваю школу, у якую хадзіў у роднай Загоры! А да яе кіламетраў пятнаццаць. І гэта – калі напраткі цераз лес... Выпадковасць? А мне здаецца – падарунак Бога. Бо якраз загорскае маленства сталася для пісьменніка той бяздоннай студняй, з якой ён чэрпаў і чэрпаў вобразы і тыпажы. Загора яго сілкавала. І вось – часцінка Загоры, прытым адна з самых дарагіх часцінак, дзiвосным чынам апынулася ў Крынічным пад вокнамі брылёўскага лецішча! Памятаю, з якім узрушэннем дзяліўся са мной Брыль гэтай сваёй неспадзяванай радасцю...

Увогуле, і ў стальым веку Янка Брыль не развучыўся па-дзiцячы бачыць і адчуваць паэзію прыроды. Пацвярджэннем гэтаму – нізка “прыродазнаўчых” абразкоў “Перад яе красой”, якая сваім лірызмам нагадвае паэму ў прозе. І Брылю дарагі гэты стан далікатнага судакранання з прыродай. У адным з запісаў ён прызнаўся: “Дайшоў аж да юнацкай радасці – пераклаў і, здаецца, удала, цудоўны верш Буніна “И цветы, и шмели, и трава, и колосья...” Пераклад ні на кроплю не сапсаваў арыгіналу. Вось ён, гэты бунінска-брылёўскі шэдэўр:

Травы, кветкі, чмялі, каласы не гайдаюцца

І ад спёкі блакіт не зміргне...

Прыйдзе час добры Бог у бадзязі спытаецца:

«Знаў ты шчасце зямное, ці не?»

І пра ўсё я забудуся, толькі пабачу

Палявую дарогу, траву, збажыну –

І душу, анямелую ў слодычы плачу,

Да каленяў Яго прыхіну.

Брыль – перакладчык паэзіі? Прызнацца, я таксама вельмі здзіўўся, калі выпадкова напаткаў брылёўскія пераклады ў зборніку “Паэты Ленінграда”. А паколькі выходзіў той зборнік у далёкім 1948 годзе, то і падумалася адпаведна пра ўзроставаы поцяг да паэзіі – хто ж у маладосці вершаў не піша... Але ў Брыля з паэзіяй дружба пазаўроставаая, пажыццёвая. Аказваецца, друкаваўся ён і як паэт – у віленскім часопісе “Шлях моладзі”. І нават хацеў уключыць свае вершы ў першую кнігу, ды адгаварыў рэдактар – Кандрат Крапіва. А перакладаў Брыль не толькі ленінградскіх паэтаў і Буніна, яшчэ і Адама Міцкевіча. Але паэзія жыве не толькі ў рыфмах і рытмах – сваіх ці чужых. У Брыля паэзія рассыпаная па ўсёй прозе, як раса на ранішняй траве.

Камертонам ягонага творчага настрою была прырода. Дакладнасць сказа, слова, гука падказвала яна. “Вецер *вышугай* хату.” “Гразь *сцягнулі* першыя прымаразкі.” “Прыпадняўшы вуха трусінай шапкі, я спакваля настроіўся на калыханку ціхенькага пошуму ў верхняку.” Апошнім сказам захапляўся Міхась Стральцоў, сам ва ўсіх жанрах схільны да паэтычнага пісьма.

У брылёўскім клавiры гучання прыроды няма фальшывых нотаў. Усё суладна. Некаторыя сказы з яго праявічых твораў гучаць як мана-вершы, яны самадастатковыя:

“Спяваюць, грэючыся песняй, жаваранкі.”

“Цымбальныя скокі дажджу па вадзе.”

“Сонца праз хмары падперлася косамі.”

“Маланка хрысціцца, як спалоханая маладзіца.”

Хто з нашых праявікаў *так* паэтызаваў-адухаўляў прыроду?..

Тут успамінаецца малітоўная просьба Святога Францішка з Асізу: “Калі ласка, людцы, будзьце мудрымі, як братка наш дзьмухавец і сястрыца маргарытка. Яны ніколі не дбаюць пра заўтрашні дзень, а ў іх кароны – як у каралёў ці імператараў...”

Францішак Асізскі, парушаючы царкоўныя каноны, служыў “птушыныя месы”.

Янка Брыль голас Натуры ператвараў у гук сакральны. Амбонам служыла яму ўтульная мансарда, вокны якой адчыняліся ў кроны, у аблокі, у шчэбет, цёжканне і курлыканне.

“Краса прыроды клікала да чысціні душы”, – як прызнаўся ён сам.

Аднойчы на пачатку жніўня мы з сябрамі ехалі ў Крынічнае, каб павіншаваць Гаспадара з днём народзінаў. Калі перад Беражным міналі лясную вёсачку Ініца, Анатоль Сідарэвіч згадаў, што там

усталяваны мемарыяльны знак пісьменніку Уладу Ініцкаму. Збочылі да памятнага каменя пасярод вёскі. Пакуль сябры чыталі прымацаваную да каменя шыльду ды захапляліся прыгажосцю наваколя, я прыладзіўся на багажніку легкавіка надпісаць кнігу, якую меўся падараваць Брылю. Напісаў колькі словаў, і раптам проста на верх асадкі прысеў прыгажун-матылёк, бела-чырвоны лятун з двума сінімі пацерчынамі на крыльцах. Паўлінава вока. Я знерухомеў, затаіў дыханне... Сябры прыспешвалі ехаць, няўцямна азіраліся на мяне з салона аўто, а я не мог патрывожыць матылька.

Потым у Крынічным, падносячы Брылю кнігу, я пажартаваў, што аўтограф на ёй напісаны ў суаўтарстве з матыльком.

Іван Антонавіч засмяўся і сказаў, што калі ён працуе пры адчыненым акне, матылькі залятаюць і бязбоязна садзяцца на пісьмовы стол.

Паводле народных уяўленняў матылькі – гэта душы памерлых людзей. Хто ведае, магчыма, да Брыля прыляталі душы ягонных шматлікіх сяброў, якіх ён надоўга перажыў і якіх увесьчасна ўспамінаў у сваіх абразках...

Калі Янку Брыля хавалі на могілках у няблізкіх Калодзішчах, прырода старалася адпавядаць таму бунінскаму вершу, якім калісьці захапляўся Нябожчык. І каласы не хісталіся, і ад спёкі блакіт не міргаў, і палявая дарога патанала ў збажыне. І над свежавыкапанай жоўтай магілай лёталі матылькі. Як перад акном, адчыненым на той свет.

У чэшскай Празе над брамай, што вядзе на Вышаградскія могілкі, дзе знаходзіцца Пантэон вялікіх чэхаў, напісана: “Ať zemřelí, ještě mluví” (“Хоць памерлі – яшчэ прамаўляюць”).

І хочацца папрасіць усё беларускае чалавецтва: чуйма голас Янкі Брыля з-за высокай брамы Вечнасці!

БРАТАНІЧ НЕБА Ў НІМБЕ ГАЛУБІНЫМ

Кітайская мудрасць сцвярджае, што творцу толькі пасля сямідзесяці гадоў адкрываецца Боская таямніца. Няхай ты дзве Сарбоны закончыў, адзін літінстытут і паўшколы Ахрэмчыка з падзячным лістом, але калі не маеш сем дзясяткаў за плячыма, сапраўднае боганатхнёнае тварэнне застаецца для цябе недасягальнай марай. Зусім не зважаць на кітайцаў не выпадае – яны, кажучь, першымі навучыліся вырабляць паперу, чым зрабілі важкі ўнёсак у развіццё чалавечай цывілізацыі.

З гледзішча нашчадкаў Ду Фу ледзь не ўся беларуская літаратура падпадае пад рэвізію. Тых, каму пашчасціла дасягнуць заповітнай мяжы і хто па-ранейшаму чуе (ці нарэшце пачуў) Боскія нашэпты, – зусім няшмат.

Анатоль Вялюгін паспеў адсвяткаваць свой сямідзесяцігадовы юбілей і паспеў на схіле жыцця напісаць сваю найлепшую, на маю думку, кнігу – “Заклён на скрутны вір”.

Неяк у школе настаўніца роднай мовы і літаратуры падаравала мне адзін з выпускаў штогодніка “Дзень паэзіі”, спадзеючыся, відаць, развіць мае здольнасці да рыфмавання. Але, выхаваны ёю ж на “Камсамольскіх білетах” і “Надзях-Надзейках”, я меў у той час стойкі імунітэт да беларускай паэзіі. Да таго ж у галаве круціліся іншыя інтарэсы. Непадалёк ад нашай вёскі летам атайбоўваўся заклёты вораг каларадскіх жукоў “Ан-2”, а зямля ўжо была сходжаная мной удоўж і ўпоперак – аж да мястэчка Дзярэчын уключна. Да яго цераз поле было кіламетраў тры, але ў яснае і ціхае надвор’е мястэчка пагрозліва даставала пікай касцёла да нашага возера. Носячы знішчальнікам жукоў яблыкі з калгаснага саду, я рыхтаваў сябе ў лётчыкі, і настольным чытвом тады ў мяне была знойдзеная ў макулатуры кніга Марселя Міжо пра аднаго адважнага французскага авіятара. Але аднойчы, каторы раз начытаўшыся пра авіякатастрофы ў Альпах ды Сахары, нарэшце запомніўшы поўнае імя героя кнігі – Антуан Мары Ражэ дэ Сэнт-Экзюперы, – я ўзяўся гартаць падарунак настаўніцы. З усіх вершаў у памяці засталіся радкі пра смерць ваеннага лётчыка:

Віры нябёс,
спаліўшы крылы,
цябе, саколе, узялі.
І праўда,
лётчыкаў магілы

спаткаеш рэдка на зямлі.

І ў Экзюперы не было зямнога апошняга прыстанку. Яго таксама паглынулі “віры нябёс”.

Тады я нават і не падазраваў, што мая перажанная прапелерамі душа судакранулася з паэзіяй, роднаснай “Маленькаму прынцу”. На жаль, больш сур’ёзнае знаёмства з творчасцю аўтара верша Анатоля Вялюгіна з-за адсутнасці яго ў школьнай праграме адклалася на доўгія гады.

З самім паэтам выпала пазнаёміцца, на жаль, у дужа праязічных абставінах. Знаёмы літаратар вырашыў звазіць мяне на паказ мэтру. Імкнучыся паўстаць перад ягонымі вачыма разняволеным і самастойным, я, нібы той казачны джын, палез у адпаведны посуд. І, відаць, задоўга не вылазіў, бо праз пэўны час ледзь не ўшчаміў сам сябе ў падвойных дзвярах вялюгінскай кватэры. А яшчэ праз колькі хвілінаў вымушаны быў зрабіць спрынтэрскі кідок па даўжэзным, хоць на ровары ездзі, калідоры ў напрамку магчымага месцазнаходжання ваннай... Мне было дрэнна, як ніколі ў жыцці.

Назаўтра Вялюгін сам патэлефанаваў мне на працу і дыпламатычна распавёў, як ён цалаваўся канём на вяселлі ў Юркі Голуба, а нейкая кабета ў квяцістай шалюўцы казала, што на гэткае здольны толькі паэт. Кабетай аказалася Ларыса Геніюш, ад якой Вялюгін тут жа атрымаў запрашэнне наведаць недалёкую Зэльву.

У свой час, рыхтуючы да публікацыі ў часопісе «Роднае слова» лісты Ларысы Антонаўны да Адама Мальдзіса, я быў прыемна здзіўлены, з якой павагай і даверам адгукалася Геніюш пра Вялюгіна пасля тых некалькіх выпадковых сустрэч: “З вялюгінскай галавы б’е розум, эрудыцыя, вялікія здольнасці сапраўды таленавітага чалавека! Я ім захоплена! Яго твар мне нагадвае крыху Купалаўскі”. Паперажываўшы над авантурнай задумкай маладога Барадуліна ехаць ваяваць у В’етнам, Ларыса Геніюш праз колькі радкоў вярнулася да ранейшай тэмы: “О юнасць і яе ўзлёт! Я зноў пра Вялюгіна, гэта такі цікавы і добры чалавек, што я не магу забыцца аб ім”. Праз два тыдні Ларыса Антонаўна зноў дзеліцца з А. Мальдзісам галоўнай зэльвенскай навіной: “Я вам, здаецца, не пісала, што мы мелі прыемнасць гасціць у сябе Вялюгіных. Не ведаю, але мы адчулі радасць ад іх прабывання ў нас і нейкую шчырую сяброўкасць. Жаль, што яны былі коратка”.

Пасля сканчэння ўніверсітэта мы з жонкай амаль чатыры гады жылі ў Заслаўі, дзе яна працавала ў музеі і дзе наняць кватэру можна было значна танней, чымся ў сталіцы. Почасту мы, пазычыўшы ў

знаёмых равары, ехалі напразткі праз Валоўшчынскі лес на легендарную Лысую Гару, дзе ў Вялюгіна было лецішча. Там, у падсуседзях у спелага бору, ён звычайна жывё ад халадоў да халадоў, наяжджаючы ў Менск толькі пры пільнай патрэбе. Ад тых размоваў, вершаў у альтанцы засталася ў душы светлае рэха. Адданая больш за беларускімі народнымі песнямі, жонка “мурожную і росную” паэзію Вялюгіна прыняла без агавораў, кажучы, што ўжо за адно аблічча – светлае і ўзнёслае – паэта можна было б узвесці ў пачат святых.

Як дарагая памятка пра тых лысагорскія сустрэчы засталіся надпісы на кнігах: “Наталлі і Міхасю Скоблам са шчырым пажаданнем росквіту іх талентаў. І яшчэ: пакуль жывяце ў Заслаўі, запрашаю да сябе ў лясны дамок – Анатоль Вялюгін”.

На фотаздымку ў апошнім выбраным «З беллага камення – сіняе пламенне» ён выглядаў прыгорбленым, натомленым. “Дарагі Міхась, прымі гэту кніжэнцёю як даніну таму, на шчасце перабытаму часу, з каменнай глыбы якога ўсё ж струменіла сіняе пламенне. З абяцаннем напісаць прадмову да тома паэзіі Міхася Скоблы – Анатоль Вялюгін. Валоўшчына, 19 чэрвеня 1993 г.”

Помніцца, я тады сказаў яму, што напісаць том паэзіі наўрад ці здолею. Але калі ён пастараецца перажыць свайго дзеда, стадванаццацігадовага Цярэшку Вялюгу, то я таксама пастараюся і гадоў так праз паўсотні прынясу яму рукапіс.

Уладзімір Набокаў параўнаў паэта з качагарам у труме карабля – ён нават не бачыць, куды плыве карабель, але ведае цвёрда, што агонь у топцы не павінен згаснуць. Не ведаў і Вялюгін, як ягоны верш “Вечар” неаднойчы саслужыў добрую службу, палагодзіўшы ў жыццёвым моры адчайныя чаўны людскіх душаў. Ледзь толькі ў нас з жонкай ад маладой сямейнай неспрактыкаванасці ўсчыналася спрэчка, мы пачыналі, як ратавальную малітву, чытаць “у асобах”:

- Куды ідзеш, Наталачка?
- У агарод, Міхалачка.
- Па што?
- Па цыбулю.
- Пастой,
пацалую.

Вось вам і практычная карысць ад паэзіі. Там жа, на Лысай Гары, пачуў я і большую частку вершаў, што неўзабаве склалі кнігу з таемна-страхотлівай назвай “Заклён на скрутны вір”. Не думаў я ў той

час, што праз нейкі год з прычыны вечнай адсутнасці аўтара рукапіс у выдавецтва дзевядзецца не сці мне.

Янка Брыль назваў “Заклён на скрутны вір” малітоўнікам. І сапраўды, у кнізе няма лішніцы, слова са словам счэплена намёртва, як звенчакі ў ланцугу. Думка скандэнсаваная, вобразы ўштукавання ў вершы, нібы каштоўныя камяні ў дыхтоўныя аправы. Насамрэч, для тых, хто яшчэ захаваў здольнасць прычашчацца словам, – святое пісьмо.

На саракавінах па паэце за жалобным сталом устаў сівы пісьменнік і доўга гаварыў пра вернасць Вялюгіна былым ідэалам. Маўляў, не здрадзіў, як некаторыя, старым савецкім сімвалам, пад якімі пражыў усё сваё некароткае жыццё. У пацвярджэнне цытаваў вялюгінскія радкі:

Памяці бронза,
скарбовае золата,
нафты растопіцы
і малака, –
усё,
што здабыта
сярпом і молатам,
пушчана
з малатка.

Я быў знаёмы з Вялюгіным намнога менш часу, чым сівы пісьменнік, а таму засцерагуся сцвярджаць гэтак катэгарычна. Але, чуючы ў вялюгінскай “Спробе тастаманту” скрушлівы ўздых: “столькі непатрэбшчыны ў падарожным набытку”, спрабую вызначыць гэтую непатрэбшчыну ў немалым наробку паэта. Што ён, “перабіраючы ўсё па каліву”, стараўся апускаць у апошніх выбраных, што перапісваў нанова? І прыгадваю, як паэт з эпічнай няспешнасцю чытаў мне пераніцаваную “Паэму любові”, адзін з найлепшых сваіх твораў, дзе, як рэфрэн у песні, як замова, двойчы паўтараецца страфа:

Чысты кужаль на золку
бяліла ты ў белай расе,
а крывёй тваіх кроўных
зара на тканіну цякла, –
і ты Сцяг узняла!
Сёння думку галубім усе:
каб крывінка мая

у чырвонай палосцы была!

Без цяжкасці можкна адшукаць у вершах Вялюгіна і гэткую ненавісную сямую-таму сённю “Пагоню”. А як трапна сказана паэтам пра наш мітынгowy час:

Не злічыш да суботы
пад ветласцю жалезнай,
на колькі тысяч ботаў
падкута незалежнасць.

Ды марны гэта занятак – дзяліць паэта: тут ён наш, там трошкі ваш, а ў там-тым творы – іхні. Хоць гэтая дзяльба не мінае, мабыць, ніводнага таленавітага творцы, які жыў у пераломны час. Купалу да гэтай пары дзеляць. Не мецьме, напэўна, спакою і аўтар вядомай паэмы “Вецер з Волгі” Анатоль Вялюгін.

Зрэшты, калі ёсць крэсіва, паэтычную іскру можкна высекчы і з манумента правадыра.

Гартаю апошнюю вялюгінскую кнігу і не магу пазбыцца назойлівай думкі. Так, і вайну перажкыў, і букет хваробаў пад старасць нажыў, і сямейныя трагедыі не прайшлі бяследна, але быў жа трывалай вялюгінскай пароды – чаму так імкліва згарэў? Мо таму, што неабачліва, раз за разам пачаў закранаць тэму смерці...

Раніцай ганяе галубоў
чалавек смяротнага узросту.

.....
Вясна гартае чарнавік
маіх астатніх дзён.

.....
Адно скупое “ку-ку”,
і змоўкла варажбітка,
мне толькі год (акрайчык)
пакінуўшы на жытку.

.....
Ары глыбей, варочай глыбы,
бо жыць табе астаўся дзень.

Дасведчаны ў паэзіі, ён і ў жыцці не бачыў патрэбы лічыцца з прымхамі і забабонамі? Але гэтая прымха жахае праўдзівасцю. Тут дарэчнымі будуць развагі пісьменніка Фазіля Іскандэра: “У паэта, як і

ў кожнага чалавека, можа ўзнікнуць няскерпны боль, агіда да жыцця, жаданне пазбавіцца ад гэтага болю. Але, напэўна, ёсць грандыёзная розніца паміж жаданнем развітацца з гэтым жыццём і яго зафіксаванасцю ў паэтычным творы. Д’ябал хапае гэты верш і бяжыць да свайго начальства, нібы з даведкай: “Вось яго подпіс! Ён сам захацеў!” Д’ябал увогуле любіць даведкі”.

На аснове гэтых жыццялюбнай вялюгінскай паэзіі згаданымі вышэй вершамі выткаўся містычна-конавы ўзор. Зборнік “Заклён на скрутны вір” скончыўся “Заклятым годам” – творам развітальным, хоць у апошніх радках і жыла надзея. Закляты залом над паэзіяй абярнуўся зломам у жыцці.

Анатоль Вялюгін быў шчодры і ў літаратуры, і ў побыце. Цэлую бібліятэку маглі б класці беражліва адрэдагаваныя ім, ахрышчаныя паводле аднаму яму вядомых святцаў кнігі. Здаралася, Вялюгін пісаў да зборнікаў іншых паэтаў не толькі прадмовы – у шэрагу выпадкаў гэта відно няўзброеным вокам. Сёй-той з паэтаў, відаць, цяпер вымушана прымюкне – безь вялюгінскай падмогі. Шмат хто з творцаў і сёння, мабыць, даношвае вялюгінскія гарнітуры, капелюшы і галыштукі. Не заўсёды вучні былі ўдзячныя свайму настаўніку. Складаліся абразлівыя эпіграмы – Вялюгін не быў анёлам. Але так павялося ўжо здавён, што калялітаратурнае жыццё нярэдка пранізана зайздрасцю, непрыманнем не свайго, узаемнай непавагай, што часам пераходзіць усялякія межы. І Рэмбо з Верленам страляліся, і Гумілёў Валошына на дуэль выклікаў, і Купала Коласа пасярод лужыны з машыны высаджваў...

Здаралася, былыя вучні, увядоміўшыся, самі пісалі прадмовы да кніг Вялюгіна. Цудоўнае эсэ Рыгора Барадуліна да апошняга вялюгінскага двухтамавіка, эмацыйнае і адначасна разважлівае ўступнае слова Міхася Стральцова да кнігі перакладаў “Журавлиный реквием”, якая так і не пабачыла свету. А перакладалі Вялюгіна расейскія паэты першай велічыні Мікалай Асееў, Барыс Пастарнак, Мікалай Забалоцкі, Ганна Ахматава. Адзін з найлепшых вялюгінскіх вершаў “Летнік” загучаў неяк па-ахматаўску першародна:

К чубу липнут осы.
Летник вьётся лесом,
Сенные очёсы
На ветвях навесом.

Ахматава “пацяруху” пераклала не зусім дакладна як “очёсы”, але як яны, гэтыя незацяганыя “очёсы”, тут да месца.

Сам выдатны паэт і бліскучы крытык, Міхась Стральцоў да паэзіі А. Вялюгіна ставіўся пашанліва. Кажучы пра вялюгінскі “вобразны аскетызм, пругкасць слова і чаканнасць яго”, Стральцоў цытаваў “Рыбацкі могільнік” і захапляўся: “Майстар, паэт Анатоль Вялюгін, майстар!”

Паслухаем, як майстар гаворыць пра майстра (пра адзін з ягоных восеньскіх вершаў), бо стральцоўскі артыкул да гэтай пары не друкаваўся.

“Здаецца, у Горкага дзесьці ёсць сведчанне пра тое, як захоплены быў сталы ўжо Талстой “празаічнай” дакладнасцю радкоў маладога Буніна:

Грибы сошли, но крепко пахнет
В оврагах сыростью грибной.

Талстым яны ўспрымаліся, напэўна, нароўні з любімымі цютчаўскімі:

И паутины тонкий волос
Блестит на праздной борозде.

Таксама ж – пра восень.

Не дакарайце мяне суседствам імёнаў. Проста я хачу сказаць, што мастацтва Анатоля Вялюгіна вельмі высокай пробы і зайздроснага, ні ў кога не пазычанага майстэрства”.

Наўслед за Стральцовым не ўтрымаюся і я, каб прылюдна не захапіцца вялюгінскімі радкамі – паўнагучнымі, дакладна-барэльэфнымі, хоць спрабуй навобмацак:

Пахошчы лета мёдавейна
нясе ў кашах вусаты Спас.
Папас крамяны і надзейны,
З гурком і яблыкам папас.

У нізкім небе хмарны статак
пасеш вачамі. Смех і грэх,
Занятак старца, а дастатак –
маланкай спалены арэх.

Папас душы – як дол парожні,
дзе попел страт, сляды падкоў,

на холадзе аўсянай пожны
ссівелі вочы васількоў...

Цаны няма ім, гэтым “ссівелым вачам” выцвілых на сонцы васількоў. Як і ні ў якіх каратах не вымераць таго залатога запасу вялюгінскай паэзіі, дзякуючы якому ёй не пагражае ніякая інфляцыя.

Аднойчы мне давалося быць сведкам шчыmlівай і ўзрушальнай сцэны: паважаны навуковец, аўтар шматлікіх даследаванняў і манаграфій, чалавек чулы, але ўраўнаважаны, паслухаўшы новыя вершы Вялюгіна, укленчыў і моўчкі, зусім не па-мужчынску, пацалаваў аўтару руку. Рэдкі ў наш час учынак, але і вершы вялюгінскія таго вартыя.

Я наведваў яго ў больніцы. У неўралагічным аддзяленні паэт пачуваўся нязгорш, прынагодна ўсміхаўся, жартаваў. Суседам па палаце аказаўся былы дырэктар аднаго з акадэмічных тэхнічных інстытутаў, даўні знаёмец. Інтэлігентны чалавек, ён выявіў неблагі досвед і ў літаратурных справах, смешна распавядаў пра сустрэчы з Кандратам Крапівой, захоплена чытаў уласныя экспромты. Помніцца дабрадушна-хітраваты вялюгінскі прыжмур: маўляў, і ў лякарні даводзіцца весці адзел паэзіі (як ён шмат гадоў вёў яго ў “Полымі”, ды і паўсюль, дзе толькі ні заходзіла гаворка пра паэзію, – вялюгінскі аўтарытэт быў непакісны).

У чарговы свой прыход я не застаў яго на старым месцы, сусед устрывожана паведаміў, што з Вялюгіным вельмі блага – у яго знайшлі новую хваробу і перавялі ў іншы корпус. У цеснаватай, напоўніцу заселенай новай палаце паэту бракавала прасторы, ён цяжка дыхаў, моцна змяніўся з твару. Развітваючыся, я не мог пазбавіцца думкі, што гэтае спатканне апошняе...

Сонечным кастрычніцкім днём мармуровы горад за паўночнай менскай ускраінай прымаў на вечнае пасяленне новага жыхара. Не раскідаў кветак вецер, не шугала залева, як напісаў адзін паспешлівы мемуарыст. Да небакраю, як паспалітае рушэнне, цягнуліся незлічоныя легіёны помнікаў. Доўга і няўмела забіваў цвікі трунар – апошняя хата ўпарта не хацела зачыняцца, была зацеснай.

Паэта выпраўляла ў неба авіяшкола, лучылі белай повяззю з сонечнымі высямі галубы (паэмку пра іх ён узнёсла назваў святаспевам). Але зямное прыцягненне падступна заманула ў жвірыстую яму.

Ён бачыцца мне не зблажэлым, на больнічным ложку, а светлатвара-белгаловым, у рухомым снежнакрылым воблаку ля свайго лысагорскага лецішча.

Братаніч неба.
У галубіньм німбе.

1996

ПРАЗ МАГІЧНЫ КРЫШТАЛЬ СЛЯЗЫ

Прыехаўшы да маці, люблю залезці на гарышча нашай вясковай хаты. Ходзіш па рыпучых бэльках і раз-пораз натыкаешся на забытыя рэчы. Дакранешся да іх і адчуваеш, як яны ссумаваліся па чалавечых руках на пакінутым нават дамавікамі, пасьпаным пілавіннем гарышчы...

Добры сялянскі звычай – не выкідаць непатрэбнае на сметнік, не збываць старызніку, а заносіць на падстрэшша, дзе павукі сплятаюць свае каардынаты быцця, а ўзняты ў паветра пыл на вачах ператвараецца ў залаты пылок, які доўга не асядае ў касяках сонечных промняў, што заглядаюць у гэтае царства спакою праз дзіравую страху.

Вось вісяць на страпіліне непаясамаробныя канькі. Школьнікам я купіў сталёвыя палозкі, доўга думаў, да якога абутку прыбіць. І адумаўся. Выцягнуў з шафы пашанліва загорнутыя ў хустку матчыны чаравічкі, у якіх яна ішла пад вянец, прымераў – акурат у пару. І – прыбіў. І пабег на коўзанку, з якой так боязна было вяртацца дахаты... За тых канькі мне да гэтай пары сорамна перад маці.

А вось бакавіна аконнай рамы з узорыстай ліштвай. Яе я падбраў чатыры гады таму на быкаўскім падворку ў Бычках, дзе на месцы старой раскіданай хаты спешна будаваўся новы дамок-музей. Праз гэтую раму малы Васіль глядзеў у свет, пры ёй, на вузкім падваконніку клаў разгорнутую кнігу ці маляваў...

А вось цэлае радовішча кніг – школьныя падручнікі, часопісы, зборнікі вершаў. Трапіўся на вока “Дзень паэзіі-82”, я прысеў на ляжак, гартануў і натрапіў на дваццаць шэсць гадоў таму падкрэсленыя радкі: “Жыццё пражыць – нібы няцяжка, яно не муляе плячо. Ах, Ніна, Ніначка, Мацяшка – зусім дарослае дзяўчо...” І адразу ўспомніўся красавік 1998 года, трохгадзінная вечарына паэзіі ў перапоўненым доме культуры ў Белаазёрску. Са сцэны тады чыталі вершы Ніна Мацяш, Алесь Разанаў, Васіль Сёмуха, Уладзімір Арлоў, Лявон Баршчэўскі і аўтар працытаваных вышэй радкоў – Артур Вольскі.

“Жыццё пражыць – нібы няцяжка...” Можна, і няцяжка камусьці, хто прывык спажываць, а не ствараць, спакойна сузіраць, а не суперажываць, абьякава прамінаць жыццёвы рэзрух, а не аднаўляць парушанае – на вобраз і капыл Божы. Паэту – цяжка. Бо – не бывае лёгкага слова. І не ўспыхвае той цвятаеўскі “лёгкий огонь, над кудрями пляшущий – дуновение вдохновения” без пакутаў духу.

Ёсць у Ніны Мацяш верш, які пачынаецца радкамі: “Выяснівайся дзень. І ноч растаць хацела... О, як твая сляза ў маю слязу глядзела!” І чацвёрачы, зарыфмаваным рэфрэнам, паўтараецца гэты шчасліва знойдзены радок, які сам па сабе з’яўляецца закончаным творам, і які літаратуразнаўцы з поўным на тое правам маглі б назваць монавершам: “О, як твая сляза ў маю слязу глядзела!”

Збаў нас Божа ад болю і плачу, але якім жа абноўленым, прасветленым і падабрэлым бачыцца нам навакольны свет праз магічны крышталёвы слязы! Калісьці прафесар Алег Лойка паказаў мне свой прыватны музей, зладкаваны ў ягоным слоніміскім доме над Шчарай. Запомніўся стары тэлевізар, прапрадзед сённяшніх “віцязяў” і “гарызонтаў”, з вялікай пустацелай лінзай, што прымацоўвалася перад экранам. У лінзу налівалася вада, і выява ў тэлевізары набліжалася, набывала больш акрэсленыя рысы, западала ў вока. Сляза выконвае ролю падобнай лінзы, праз яе мы бачым свет больш блізкім і праўдзівым.

Фенаменальны вобраз слязы вельмі ўдала выкарыстаў у фінале вядомага фільма “Пакуты Хрыстовы” рэжысёр Мэл Гібсан. Памятаеце? Божая Сляза падае з галавакружнай вышыні на Галгофу, дзе ўкрыжаваны Збаўца. Падае ўсяго некалькі імгненняў, а здаецца – вечнасць. І ўся гісторыя чалавецтва мільгае ў той усеабдымнай Слязе.

Калі перачытваў кнігу Ніны Мацяш з невыпадковай назвай “Паміж усмешкай і слязоў”, міжволі захацелася пазначыць радкі з гэтым знакавым словам. Нечакана іх атрымалася даволі многа: “І ў Даліне слёз – так, як у раі: кушчы, травы ў квецце ды расе. У Даліне слёз і неба грае – але ціша перуны пасе”; “Смех паклоніцца нізка слязе за спатканае шчасце”; “Тры дні і тры ночы праляцелі, як тры пчолкі: мёду слязіначка свеціцца”; “На раскрылле карычневай стракацы падае чыстае, быццам слязіна, “люблю”; “Але прамень святла на веі ужо кладзецца ад слязы – ад той слязы, пасля якой дыханне набывае песня”; “Так не вязаўся мірны краявід з пякельнай ношай слёз”; “Слёзы словам сваім сама сабе выцірала”; “Нават слёз няма, адно здранцвенне”; “І не хаваў ніхто сваёй слязы”...

Не, жанр плачу-трэнасу, ведамы нашай літаратуры яшчэ з часоў Мялеяца Сматрыцкага, зусім не ўласцівы Ніне Мацяш. Паэтку цікавіць мікракосм слязы, яе сусвет, спалучаны з іншым падобным сусветам: “О, як твая сляза ў маю слязу глядзела...”

Каб спатрэбілася схарактарызаваць вершы Ніны Мацяш адным-адзіным словам, я назваў бы іх – далікатнымі. Гэта не азначае, што паэтка цураецца грамадзянскіх тэмаў, зусім не. Але прызначанне яе, яе “моцарт” – менавіта ў лірыцы, якая не можа быць не далікатнай.

Ноч. Ні зыку. Ад стала дападае
Ясначольх кацярынак дыханне.
Над зямлёю ледзве-ледзве світае,
А ўва мне і апоўначы – ранне.

Скуль узяўся ты ў мяне гэткаі,
Што ва ўсенькай старане наскай
Кветкі толькі ад цябе – *кветкі*,
Ласка толькі ад цябе – *ласка?*..

Караценькі верш, але як у ім усё выверана і ўзважана – не раўнуючы як на фармацэўтычных вагах! Ці не той гэта выпадак, калі “ўсе словы дарэчы, усе ўчынкі да месца, усе стрэлы ляцяць у цэль” (Алесь Разанаў).

І яшчэ адзін “учынак да месца” хочацца прыгадаць. Памятаю, са здымачнай групай Беларускага тэлебачання прыехаў я ў Белаазёрск – тэлевізійнікі здымаць фільм пра Ніну Мацяш, я – браць у паэтку інтэрвію для радыё “Свабода”. Пакуль аператар прыладкоўваў камеру, Ніна Мацяш села на фоне бел-чырвона-белага сцяга і ўсім сваім выглядам паказала, што аніякія прамінулыя рэферэндумы з месца яе не зрушаць. Аператар разгублена патаптаўся за сваім трыножнікам, параіўся са сцэнарысткай і – пачаў здымаць. А праз пэўны час школьнікі на тэлеўроку па беларускай літаратуры атрымалі яшчэ і ўрок павагі да нацыянальнай святыні.

Трэцім разам мы прыехалі ў Белаазёрск з дударом Змітром Сідаровічам. Проста на беразе Белага возера ён выцягнуў з меха дуду і зайграў – сцішэлай вадзе, крыклівым чайкам і сонцу, што сляпуча адбівалася ў затоцы. І гукі дуды ляцелі далёка-далёка – да каміноў электрастанцыі, да гарадскіх шматпавярховікаў, да вёскі Нівы, дзе калісьці ў мнагадзетнай сям’і Язэпа Мацяша нарадзілася дачушка Ніна. Там, на Бярозаўшчыне, яна вырастала і сталела – ад слова прамоўленага да слова напісанага. Там, у Белаазёрску – самым маладым горадзе Беларусі – яна засвоіла высокі паэтычны пілатаж – пускаць у свет нечування і не моўленыя раней словы. У самым поўным беларускім слоўніку, шасцітамовым тлумачальным, больш за сто тысяч словаў. Але сапраўдным паэтам іх не хапае, сапраўдны паэт заўжды дастварае мову – шэдэўральны твор, які давершыць, дакончыць, дапісаць немагчыма. Прыдумваў-канструяваў новыя словы Уладзімір Дубоўка, засяроджана вынаходзяць наватворы Рыгор Барадулін і Алесь Разанаў. Стварае свой слоўнік і Ніна Мацяш. Вось слоўцы, выпісаныя з яе невялічкага зборнічка “Богава дрэва” (“Про

Хрысто”, 2004): прыластаўчыцца, угнездаваць (у сэрца), апірка, святліна, вільгота, дніна, чуйнар, сыплівы (пясок), вогніцца, сонечніцца... Гэй, айчынныя мовазнаўцы, не спіце ў шапку! Гэта ж падзея – нараджэнне слова, рэгіструйце яго, дабраслаўляйце – хай жыве на радасць мове і людзям.

Светлай памяці Уладзімір Калеснік назваў свой артыкул пра паэзію Ніны Мацяш высокімі словамі – “Дар гармоніі”. Як жа няпроста ў нашым мітуслівым, задыханым і затузаным часе на неспакойных кроснах душы выснаваць тую гармонію! Каб – не закралася ў твор ні лішняга гуку, ні празмернага пачуцця, ні выпадковае інтанацыі.

Не спяшаешся адгукацца.

Замаўкаю сама.

А ў духмяных сумётах акацый
Дацвітае мая зіма.

Як усё, праміне і гэта.

Адгарэняць плады.

О, няўжо мы пакінем свету
Толькі раннія халады?

Сэрца – быццам пчала на гронцы:

Медазбор, медазбор...

Як мы ўсё-ткі аблашчаны сонцам
Пры ўзыходжанні на касцёр!..

Што ж, сонца прызнання почасту і сапраўды з’яўляецца на паэтавым небасхіле запознена. Нават пасля таго, як ужо і касцёр адпалаў. Дзіўна і парадаксальна гэта выглядае, але, відаць, сучаснікі паэта нараджаюцца пасля ягонаў смерці. Тыя, хто зразумее паэта, для каго ён насамрэч пісаў, – прыходзяць пасля завяршэння ім зямнога шляху. Прыклады? Так сталася з творчасцю Валянціна Таўлая, Алеся Салаўя, Міколы Купрэева, Янкі Юхнаўца, Васіля Гадуалькі...

Здавалася б, Якуб Колас даўно выдадзены, вывучаны, ацэнены і заслужана пастаўлены ў нешматлікі шэраг айчынных класікаў. А ў кожным томе яго новага Збору твораў у дваццаці тамах, што нядаўна пачаў выходзіць у свет, – невядомыя вершы. Толькі ў чацвёртым томе я налічыў пяцьдзесят адзін (!) твор з пазнакай – друкуецца ўпершыню. Так што да разумення асобы нібыта добра знаёмага Якуба

Коласа, да асэнсавання ягонай паэтычнай спадчыны мы ўсё яшчэ набліжаемся – і праз паўстагоддзя з дня смерці паэта. “И как нашёл я друга в поколение, читателя найду в потомстве я,” – прадбачліва заўважыў у свой час Яўген Баратынскі. А самы праўдзівы сучаснік паэта – ягоны адданы і дасведчаны чытач.

У далёкія школьныя гады (калі чалавек напітваецца паэзіяй і прозай жыцця на ўвесь свой астатні век) проста над маёй партай вісела на сцяне выказванне, здаецца, Ламаносава пра аднаго каранаванага паліглата. Да гэтай пары помніцца: “Карл V, рымскі імператар, гаварыў, што па-іспанску – з Богам, па-французску – з сябрамі, па-нямецку – з ворагамі, па-італьянску – з жаночым полам размаўляць прыемна”. Падчас адной з сустрэчаў я папрасіў Ніну Мацяш удакладніць венцаносца, пры якім, дарэчы, на роднай імператару іспанскай мове загаварыла ўся захопленая канкістадорами Паўднёвая Амерыка. Адказ паэткі, якая валодае асноўнымі еўрапейскімі мовамі – французскай, ангельскай, нямецкай, польскай, украінскай, – быў прадказальны. Бедны Карл V! Калі б ён ведаў беларускую мову, то на ёй лёгка паразумеўся б і з сябрамі, і з ворагамі, і з каханаю.

Ды няўдзячная гэта справа – даваць парады каралям ды імператарам. Хай сабе і чужым. Вернемся да свайго. Беларуская літаратура прэтэндуе на бяссмерце яшчэ і таму, што яна ўлучаная ў адзіную энергасістэму сусветнай літаратуры. І тут выключная роля належыць перакладчыкам – наладчыкам гэтай энергасістэмы. Яе функцыя бачацца мне ў тым, што калі па нейкіх прычынах у адной з рэгіянальных сетак падае напружанне, неабходныя вольты падаюцца звонку. Гэткая ўзаемавыручка культураў дзеля выжывання. І таму не думайма, што мы адзінокія ў змаганні з антыбеларускімі сіламі. Ніна Мацяш прывяла ў наш лагер ці мала сапраўдных рыцараў духу, прыналежных да Ордэна літаратуры, пераклаўшы іх творы на беларускую мову, а значыць – сцвердзіўшы іх як неаспрэчную з’яву айчыннага прыгожага пісьменства.

І падстаўляе нам надзейнае плячо ўсмешлівы і бястрашны француз Антуан дэ Сэнт Экзюперы: маўляў, беларусы, бярыце прыклад з майго Маленькага Прынца і выпольвайце баабабы са сваёй зямлі, каб не пусцілі карані і не здрапежылі вашыя ўрадлівыя чарназёмы.

І падміргвае нам жыццялюбная ўкраінка Ліна Кастэнка: “Друзі! Душа пройшла всі стадії печалі – тепер уже сміятися пора”.

І спяшаецца нам на падмогу цэлы замежны легіён – паэты французскай Пляяды на чале з адважным П’ерам дэ Рансарам.

І выказвае нам сваю салідарнасць Нобелеўская лаўрэатка полька Віслава Шымборска, чыя беларуская кніга “Свет, варты вяртання” з’явілася акурат у 1991-м – як падарунак нованароджанай незалежнай Беларусі.

Дзякуючы Ніне Мацяш свае вольты ў аслабелую энергасістэму беларускай літаратуры апрача названых паэтаў аддалі і Прастэр Мэрымэ, і Тарас Шаўчэнка, і Юльёш Славацкі, і Ян Бжэхва, і Мамчыла Джэркавіч, і Луі Арагон, і Бажыдар Бажылаў, і Марыя Паўлікоўска-Яснажэўска, і Франсуа Марыяк, і Уладзіслаў Бранеўскі, і Франсуа Жакмэн, і Крысціна Лавант... Толькі ў зборніку выбраных перакладаў Ніны Мацяш “Перабіраю самацветы” (2002) – больш за сорок паэтаў з усёй вялікай Еўропы. Дык хвала перакладчыцы за гэтыя падсілкавальныя зарады, яны вельмі дарэчы ў напалову зрусіфікаванай Беларусі пачатку XXI стагоддзя!

Увогуле, перакладчыцкая дзейнасць Ніны Мацяш – прыклад нячастага ў гэтым жанры безагляднага ўжывання ў эпоху арыгінала, калі перакладчык як бы атаясамлівае сябе з перакладаным паэтам. Рыса, уласцівая яшчэ вялікім актёрам. Вось як пра гэта гаворыць сама перакладчыца ў прадмове да зборніка паэтаў згаданай ужо французскай Пляяды “Багаславі сустрэчу мне” (2001): “Калі я чытаю пляедаўскі маніфест з ягонымі галоўнымі заклікамі: абараніць французскую мову ад яе ахайнікаў, праславіць яе, даць ёй вялікую літаратуру, як гэта патрапілі здэяць італьянцы, – час для мяне размываецца, узаемапранікае, як бы перастае існаваць наогул, бо ў адным шэрагу паўстаюць і таджыкскі фальклор, і французскі Рэнесанс, і беларускае нацыянальнае Адраджэнне”.

Сапраўды, усе паэзіі ў свеце звязаныя міжсобку тысячамі нябачных нітак, яны пераклікаюцца, узаемадапаўняюцца, асвятляюцца тысячамі агульных сузор’яў. І Ніна Мацяш – на высокай службе параднення беларускай літаратуры з сусветнай.

І параднёнасць гэтая часам ператвараецца ў блізкае сваяцтва. Напрыклад, чытаючы славугую “Вандроўнікаву начную песню” Гётэ ў перастварэнні нашага сучасніка Аляся Каско, мы міжволі згадваем лермантаўскія “Горныя вершыны...” Але ж і гётэўскі “першатэкст” “Wanderers Nachtlied” – своеасаблівы пераклад са старажытнагрэцкага паэта Алкмана! Такім чынам беларускае XX стагоддзе “начной песняй” перагукваецца з расейскім XIX, а тое ў сваю чаргу з нямецкім XVIII, а тое – ажно з грэцкім VII стагоддзем да Нараджэння Хрыстовага!

Ужо ў XXI стагоддзі Ніна Мацяш бліскуча пераклала верш П’ера дэ Рансара (гады жыцця: 1524-1585):

Ніко, Прырода ўзброіць кожнага змагла:

Быка – рагамі, дужакрыласцю – арла,

Каня – ягонымі цяжкімі капытамі,

А зайца – шпаркасцю, а рыбу – плаўнікамі.

Змяі дастаўся зуб з атрутай унутры,

А льву Яна дала і пашчу, й кіпцюры.

Мужчыну мудраю развагай надзяліла,

А больш развагі не знайшлося, не хапіла,

Каб і жанчыне даць, як меч, як здіду, – й вось

Тады ўручыла ёй Прырода прыгажосць.

І мы палоннікі красы жаночай сталі:

Яна мацней людзей, багоў, агню і сталі.

Але ж чалавек, абазнаны ў літаратуры, прачытаўшы гэтыя радкі, адразу ўсклікне: гэта Анакрэонт – данашаэрнае VI стагоддзе! Такім чынам ланцужок Мацяш – Рансар – Анакрэонт, як нітка Арыядны, вядзе нас у далёкія краіны і эпохі. Рансар з Мацяш аздобілі-аперылі радкі рыфмай (Анакрэонт пра яе не чуў і не ведаў) – і верш праз стагоддзі даляцеў да нас.

З чым толькі не параўноўвалі паэтычны пераклад розныя дасціпнікі! І з засушанай кветкай, і з акторскай гульнёй, і з пацалункам праз шыбу. Чамусьці кожнаму з іх карцела прынізіць перакладчыцкае майстэрства. Варты жалю занятак! Асмелюся прапанаваць ласкаваму чытачу сваё параўнанне. Спрадвеку на Гарадзеншчыне ткалі падвойныя дываны – іх можна пабачыць у вядомым Гудзевіцкім этнаграфічным музеі. Падвойныя, бо асновы ў іх дзве, адрозніваюцца колерамі, а ўзоры на іх – з абодвух бакоў арыгінальныя, вытканыя паводле адмысловай ткацкай тэхналогіі. Вось жа і паэтычны пераклад нагадвае мне падвойны дыван, павярні яго любым бокам і ўбачыш твор мастацтва, – яркі, каларытны і натхнёна-непаўторны, бо ж *тчэ, забыўшыся, рука...* Асабліва калі гэта рука таленавітай майстрыхі, якою я без сумненняў лічу Ніну Мацяш.

Да яе горнуцца творчыя людзі, бо вакол яе – жывая прастора сусветнай культуры.

Ёй пішуць паэты з усёй Берасцейшчыны – яна рэдагуе адзіны ў рэгіёне літаратурны альманах “Жырандоля”.

Яе ведаюць у Кракаве, у Парыжы і Берліне, з гэтых культурных сталіцаў Еўропы ў Белаазёрск пошта прыносіць бандэролі з кнігамі – для перакладу.

Паэзія Мацяш у наш час культурнага зацменьня не дае чытачу ўпасці ў адчай і беспрасветны смутак, бо самага безнадзейнага зняверцу, я ўпэўнены, падбадзёрыць яе афарыстычная формула: “Гасподзь схіляецца да ўсіх, ды ніцых духам Ён не чуе”.

Мяне даўно цікавіць гэткае з’ява прыроды, як балотны агонь. Уявіце сабе – глыбока пад зямлёй загараецца торф. Пажарнікі закачваюць пад зямлю цыстэрны вады – а ён гарыць. Перакрываецца доступ паветра ўніз – а ён гарыць. На зямлю ападаюць залеўныя дажджы – а ён гарыць. Тыднямі, месяцамі, нават гадамі. Незгасальны падземны агонь. Прыйдзе час – ён вырвецца на паверхню і запалае з падвойнай і патройнай сілай.

Балотны агонь – чым не метафара напаўпадпольнай беларускай культуры пачатку ХХІ стагоддзя?

Мы ж – людзі на балоце. І дым ад нябачнага пажарышча не выядае нам вочы: дзякуючы яму мы навучыліся глядзець на свет праз магічны крышталь слязы.

2008

ШТО Ў ПІМЕНЕТАБЕ МАІМ?

Паэты старэюць хутчэй за чалавецтва. Чалавек, пачынаючы ад Адама, не-не дый падмалодзіцца на цэлае жыццё – і пазнае сябе юнаком бацька ў сыне, дзядуля ва ўнуку. Таму чалавецтва і ў Мафусаілавым веку выглядае на падлетка.

У паэтаў біблейскі ўзрост... Сапраўды, колькі гадоў Гамеру? Лёгка можна памыліцца на стагоддзе-другое, прыгадваючы славу тага Міколу з Гусава. Адзначылі першае стагоддзе вечнасці Максіма Багдановіча... Паэты старэюць хутка, але ім наканавана зайздроснае жыццё – вечная пара сталасці, мудрасці, развагі. Каб дапамагчы добрай парадай нам, няспелым на розум, па-дзіцячаму найўным і бескапотным.

Разбураюцца звыклыя ідэалы. Німбы над галовамі куміраў аказаліся звычайным падманам зроку. Ранейшыя святыя – звычайныя грэшнікі і нават злачынцы. Ад адных патрабуюць пакаяння, другім загадваюць спяваць замест «Інтэрнацыянала» «Пагоню», трэціх просяць гуртаваць сілы, каб бараніць тыя самыя светлыя ідэалы.

«Пасееш вецер – пажнеш буру», – кажуць у народзе. Што ж мы пасеялі? Калісьці ў часы маленства я быў вельмі ўражаны тым, што зярняты, якія шчодро сыпала калгасная сеялка на веснавую раллю, аказваецца, атручаныя. Іх спецыяльна пратручвалі на элеватары адпаведнымі хімікатамі, каб ніхто не мог скарыстаць калгаснае добро. Як жа потым, – не магла даўмецца дзіцячая душа, – з атручанага насення вырасце хлеб, які будзем спажываць?.. Ці не гэтакі хлеб мы елі ўвесь гэты час, і не хацелася нікому інакшых прысмакаў...

Людзі шукаюць апірышча – бо нельга душы чалавечай доўга блукаць у цемры, без прытулку і разумення. Многія кінуліся ў пошуках ратунку да царквы. Але як можна, пераплавіўшы звон на гармату, салютаваць пры кожнай нагодзе ў неба, нібыта ўслаўляючы імя Божае? Як можна з ваяўнічага атэіста зрабіцца адданым вернікам? Як можна гвалтоўна выкінуць на вуліцу музей, запаліць у будынку свечку, памаліцца і сцвярджаць, што на ўсё гэта ёсць воля Божая?

Найперш трэба навучыцца «людзьмі звацца». Чытайма Купалу. Трэба паразумецца паміж сабой, убачыць, што «мы ўсе разам ляцім да зор». Чытайма Багдановіча. Трэба адчуць сваю спрадвечнасць на гэтай зямлі, паверыць у тое, што «мы ёсць, мы былі, мы будзем». Чытайма Геніюш і Караткевіча. Трэба, прайшоўшы агонь незлічоных войнаў і ваду адзінага пакуль што сусветнага патопу, паспрабаваць

«прайсці праз вернасць, зразумеўшы, нарэшце, што «без чалавечнасці не будзе і вечнасці». Чытайма Танка і Панчанку.

Гэта – вялікія. З імі мы не маем права называцца беднымі, наракаць на абдзеленасць лёсам.

Мала маем мы прыгажосці, паэзіі ў сваіх душах. Не імкнемся да ачышчэння праз слова. Часам можна пачуць, што некалькі тысячаў асобнікаў для паэтычнае кнігі – мізэрны наклад. Але ж Біблію Скарына таксама не меў магчымасці выдрукаваць на ўсіх жыхароў Старабеларускае дзяржавы. А слова Божае ў роднай мове ўсё ж знаходзіла шлях да сэрцаў людскіх... «Калі паэзія ёсць, людзі могуць не заўважаць гэтага, але калі яе няма – людзі задыхаюцца», – гэта было сказана задоўга да нашага неспакойнага часу. І Божа збаў нас ад немагчымасці дыхаць на поўныя грудзі...

...Гаспадыня Зоя Кірылаўна ў вітальні прымае з маіх рук мокры парасон і запрашае ў пакой паэта. Дзверы за мной зачыняюцца, і я бачу дзве крыніцы святла. Гэта вочы Панчанкі. Яны не сінія, не блакітныя, не шэрыя, яны – светлыя. На зэдліку пры канапе міргае жаўтлявым вокам старэнькі прыймач. І мне адразу ўспамінаецца:

Сяджу ўсю ноч каля прыёмніка,
За гузік шар зямны кручу.
То свіст, то твіст, то пра біёніку...
Чаго шукаю? Што хачу?
Зямля падзеямі аглушана:
Эпоха мае бас густы.
Мы словападам зацярушаны,
Як снегам цёмныя кусты.

Неяк не думалася пра магчымасць такой набліжанасці: Дастаеўскі і Панчанка. А вялікі пісьменнік, продкі якога паходзілі з беларускай зямлі (узгадайма маёнтак Дастоева, што на Піншчыне) – адзін з улюбёных творцаў народнага паэта. Я адарваў яго ад чытання «Братоў Карамазавых». Кнігі складанай і забытанай, «вяршыні, на якой дух займае», – прызнаўся быў Караткевіч. А перад «Братамі...» Панчанка перачытваў «Бесы». І гэта ў ягоным веку! Пасля нядаўняга інсульту...

Панчанка бярэ ў рукі адзін з светла-карычневых тамоў:

– Чытаць Дастаеўскага можна ўсё жыццё. І кожны раз пачынаеш разумець нешта новае. Вядома, калі дваццацігадовым юнаком я, працуючы ў школе, імэтна займаўся антырэлігійнай прапагандай і не толькі прапагандай («Я цэрквы закрываю я абразы

паліў», – прыгадаўся мне радок з пакаяльнага верша «Ратуйце нашы душы». – М. С.), то найрад ці ўсур'ез задумваўся, што ёсць Бог і для чаго ён патрэбны чалавеку. Якраз пра патрэбу Бога ёсць добрыя думкі ў Дастаеўскага. Калі людзі вераць у існаванне Царства Божага, то гэтая вера як бы стрымлівае, прымушае жыць па заветах Божых. Але калі Бога няма, то ўсё дазволена. Пераступай мяжу налева і направа. І не будзеш пакараны ні на гэтым, ні на тым свеце. Але ж калі чалавек вырашае прысвяціць сваё жыццё служэнню Богу, ідзе, як мы кажам, у манастыр, то ён некалькі гадоў павінен праводзіць у штодзённых малітвах, рыхтаваць сябе. І гэта вельмі важна...

Я ўзгадваю прынагодныя, як мне здаецца, радкі Панчанкі з ягонай кнігі «Пры святле маланак» (дарэчы, сам аўтар лічыць яе лепшай за іншыя, ну хіба яшчэ «Дзе начуе жаўранак»):

Не спакушай нас высокай песняй
Гэтак рана, Галактыка.
Як валуны неачэсанья, –
У нас цяжкія характары.
Ёсць у нас і турмы
З арміяй канвойнай,
Ёсць у нас плямёны
З каменнага веку.
Мы яшчэ у жорсткасці,
Мы яшчэ у войнах,
Мы яшчэ у злосці,
А ты нам – пра Вегу.
Мы яшчэ сварымся з-за прапіскі,
Загрудкі бяромся з-за розных прэмій...

Чытаю з памяці ўслых, і паэт нечакана, жартуючы, распавядае цікавы выпадак з жыцця на «літаратурным алімпі»:

– Дзяліў неяк адпаведны камітэт Дзяржаўныя прэміі СССР. Па разнарадцы перапала адна прэмія і беларусам. Думалі-варажылі высокія чыноўнікі – трэба даваць Панчанку. Ды тут падняўся член Камітэта Пятрусь Броўка ды паведаміў, што Панчанка піша вялікую паэму. Вось закончыць, майляў тады і прэмію дамо – наступным разам. Разлік быў дакладны – Броўка сам стаў лаўрэатам. Праз некаторы час сустракае мяне адзін з камітэтчыкаў ды пытае: “Нуяк там, Пімен, твая паэма?” А я пра тую паэму і не думай. І смех і грэх. А прэмія ад мяне не ўцякла...

Наша размова перапыняецца – прыходзіць доктар з лечкамісіі. Колькі хвілінаў у пакоі гучыць чужая мова: чалавек у расхрыстаным белым халаце «деловито осведомляется о самочувствии», удакладняе з Зояй Кірылаўнай нейкія фармаьльнасці і кіруецца да дзвярэй. Панчанка ледзь паспявае сказаць наўздагон: «Хрыстос уваскрос!» (сустрэча адбывалася ў велікодныя дні). У пакоі запахла аптэкай...

Паэт і ўлада, адносіны моцных свету гэтага да беларускай культуры (нават на аснове дзі савецкай рэчаіснасці) – тэма цікавая, свайго роду феномен. Сапраўды, дзе яшчэ такое магчыма, каб кіраўнік дзяржавы не ўмеў размаўляць на мове гэтай дзяржавы... Панчанка гаворыць нетаропка, пагладжваючы ката, які прылёт поруч на ложку і прымружыў вочы ад асалоды:

– Уся бяда наша якраз у тым, што ў Беларусі доўгі час не было беларускага талковага кіраўніцтва. Як у той прыпавесці Караткевіча пра найгоршае ў свеце начальства... Праўда, Панамарэнка ў свой час ратаваў Купалу і Коласа – гэта калі былі заменены ордэры на ордэны. (Факт, дакументальна не пацверджаны. – М. С.) Мазураў паспрабаваў быў выступіць на адным з партыйных форумаў па-беларуску, але калі Хрушчоў сказаў, што «ни черта не понятно», на гэтым усё і спынілася. Патолічай дык той за планами і пастайкамі ўвогуле свету не бачыў. Гэта ён нацягаў у Беларусь начальнікаў быў Машэраў. Незалежны меў характар, не любіў, калі Масква ўмешвалася ў беларускія справы. За гэта і налажыў галавою... А пільнасць, вядома ж, была. Памятаю, як наводле высокага загаду быў вымушаны перапісаць чатырохрадкоўе ў вершы «Родная мова», якое прыйшлося «не ко двору»:

*Ці плачуя, ці пняю?
Восень. На вуліцы цёмна.
Пакіньце мне мову маю.
Пакіньце жыццё мне.*

Так і друкаваліся ў зборніках радкі, якія задаволілі ўсіх:

*Ці плачу я, ці пняю,
Ці размаўляю з матуляю –
Песню сваю, мову сваю
Я да грудзей прытульваю.*

А Міхась Стральцоў нават назваў іх «так шчасліва народжанымі аднойчы, пранізлівымі і прачулымі...»

Жыццё не стаіць на месцы, шмат зменаў адбылося, шмат яшчэ абдудзецца. Ад аднаго хацелася б перасцерагчы – ад паспешлівасці. Неяк у Францыі мне давялося пабачыць Пантэон нацыянальных герояў. Дык вось, поруч з знакамітым рамантыкам Віктарам Гюго ды іншымі славутасцямі, што чынілі добрыя справы дзеля сваёй Айчыны, там знайшлося месца і Напалеону Банапарту, які дажываў сваё жыццё на востраве Святой Алены ў вялікай апале, адрынутае ўсёй Еўропай.

Гаворка ізноў вяртаецца да літаратуры, і Панчанка добрым словам узгадвае Пташнікава і Казько (усё своечасова чытаецца ім), паказвае цэлы стос кніжак маладых паэтаў, адзначае талент Леаніда Галубовіча. Успамінае, як аднойчы адведаць яго ў лякарню прыйшоў Анатоль Сыс з цэлым абярэмкам кветак. Расказвае паэт і пра сустрэчу з Купалам, паказвае кнігі з аўтографамі тых, з чьёй творчасці і складаецца беларуская класіка. На старэнькім, 40-х гадоў, выданні чытаю напісанае рукой Якуба Коласа: «Дарагому Пімену Панчанку. Дык будзь жа, браток паэтам-летапісцам і далей».

Прыемная неспадзяванка чакала мяне, калі адгарнуў том Івана Мележа: «Дарагі Пімен! Адзін з самых радасных успамінаў майго юнацтва – сінія-сінія, чыстыя-чыстыя вочы аднаго, тады малавядомага паэта. І яго чыстая, шчырая, светлая кніжка «Упэўненасць». Цяпер, азіраючыся, бачу: сінія вочы не ашукалі (хоць за жыццё пабляклі, сталі больш шэрыя): паэзія гэтага ўжо далёка-шырока вядомага «дзеда» – уся надзіва чыстая...»

Значыць, і я не прыдумаў пра дзве крыніцы святла...

* * *

Памятаю даўнавата бачанья два фотаздымкі з паэтам.

Усмешлівыя Панчанка і Васіль Быкаў на нейкім зімовым свяце – у шыкоўных кажухах, ажно зайздрасць бярэ – і па зімах тых марозна-снежных, і па кажухах, не на канвееры зробленых, і па ўсмешках зычліва-шчырых. І подпіс да здымка, што ўспрымаўся натуральна і не выклікаў пярэчання нават у студэнта-максімаліста, – «Народныя».

Здымак другі, хоць і быў выгляджаны ў адной з паважных энцыклапедыяў, выклікаў несур'ёзныя асацыяцыі з камсамольска-справаздачным мерапрыемствам: шчыльны падлесак рук, супакоеныя дружнай аднагалоснасцю твары. І ў першых шэрагах – Пімен Панчанка з дэпутацкім сцяжком на грудзях.

Памятаю, з якой невялікай ахвотай купляў у букіністычнай краме апошні, чацвёрты, том збору твораў улюбёнага паэта, большую частку якога склалі яго выступы на пісьменніцкіх пленумах і г.д. Дзе паэт апынаўся ў неўласцівай яму ролі статыста. Дзе творчая фантазія скоўвалася ідэалагічна вывераным і выдаваным разам з пісьменніцкім білетам рэгулямінам – як сябе паводзіць і гаварыць на падобных сходах. Панчанка вяртаўся дамоў і даваў волю пачуццям – да астатку выказваўся ў вершах...

Перачытваю Пімена Панчанку – і згадваюцца радкі Барыса Пастарнака: «Сто спящих фотографий Ночью снял на память гром». Так мне бачыцца панчанкаўская манера: успышка бліца, імгненная фіксацыя і уштукаванне гатовага твора ў дыхтоўную раму. Нездарма адна кніга Панчанкі гэтак і называецца – «Пры святле маланак». Паэт ніколі не забываўся на праўдзівую, на мой погляд, формулу: метафары – паравозікі паэзіі. Няма каму падпіхнуць хай сабе і не пустой пародай грузанья вагоны – і стаяцьмуць яны нязрушна на ціхім паўстанку. У Панчанкі ж «чмыхнуў раз, чмыхнуў два шустры паравозік» – і верш ажыў, прышоў у рух:

Вясне так хочацца прысеці
На сакавітую траву.
Каштанаў факельнае шэсце
Ёй закружыла галаву.

Памятаю Каралішчавічы, 1984 год. Нас, студэнтаў-першакурснікаў, пасадзілі перад высокімі гасцямі – Нілам Гілевічам ды партфункцынерам Іванам Антановічам – і прапанавалі задаваць пытанні. Мне карцела пацікавіцца ў партыйнага начальніка, ці не даводзіцца ён часам сваяком маёй бабулі Антановічысе, але больш спрактыкаваны аспірант Алесь Бяляцкі (будучы старшыня таварыства «Тутэйшыя») падбіваў на крамолу – спытацца, чаму мая родная «Гродзенская правда» выдаецца не па-беларуску? Але цяжка было дачуцца праўды ў акругленых адказах прамоўцы. Ды і не гэта здавалася мне тады галоўным. Галоўнае было ў тым, што мы жылі ў невялікім дамку на ўзбоччы ад цэнтральнага палаца – на лецішчы Пімена Панчанкі! Мы доўга абвыкаліся ў адсырэлых сценах з рагамі адліжных пацёкаў на шпалерах (лецішча ўзімку не ацяплялася), прымяраліся да не новых пашарпаных ложкаў і крэслаў (як у іх ляжыцца і сядзіцца класіку?), не адразу адважыліся ў тых мемарыяльных пенатах на вакхічныя пасядзелкі з такімі ж бесклапотна-маладымі паэткамі... Пішу пра гэта без усялякай іроніі,

проста хочацца, каб магчымы чытач зразумеў, кім ужо на той час быў для нас Панчанка.

А крытычныя папрокі можна закідаць каму заўгодна. З пазіцыі беларуса-незалежніка можна папракнуць Пушкіна з яго “імперскімі” радкамі: «Славянские ручьи ль сольются в русском море...» З антытаталітарнага гледзішча можна паўшчуваць Купалу, чые хлопчык і лётчык неабачліва ляталі над Крамлём. Можна ўпікнуць і Панчанку, што не на які-небудзь старадаўні курган ці замчышча (дзеля патрыятычнага выхавання) павёў унука, а ў Маўзалеі. Магчыма, грэх з гэтага насміхацца, ды сёння, калі любы графаман паспешліва лепіць гліняныя камы-вершы на актуальныя грамадзянскія тэмы, дазволю сабе зацывтаваць чатырохрадкоўе расейскага паэта Мікалая Глазкова, «паэта для паэтаў»: «Мне говорят, что «Окна ТАСС» Моих стихов полезнее. Полезен также унитаз, Но это не поэзия». Менш за ўсё трэба думаць аб прыкладным значэнні паэзіі.

А яшчэ варта памятаць, што сучаснікі паэта нараджаюцца пасля ягонай смерці. Бо з заканчэннем паэтавага зямнога шляху, як правіла, пачынаецца ягонае літаратурнае, духоўнае, а значыць, – пазачасавае жыццё.

Прадчуваючы яго, Пімен Панчанка пісаў у адной з апошніх сваіх кніг:

“І страшна запытаць у роднага народа: што ў Пімене табе маім?”

І хоць народ, як вядзецца здаўна, маўчыць, я ведаю адказ на гэтае пытанне.

1991, 1996

ПАД СЭРЦАМ У РАДЗІМЫ

Вышыня была наканавана яму ад нараджэння – вёска Горна, прозвішча Голуб. Раўнінная Зэльвеншчына тысячы гадоў захоўвала ад выветрывання ды размывання ледавіковую спадчыну – некалькі стромістых пагоркаў, – каб у трэці пасляваенны год клапатліва падставіць плячо падлётку. З узвышэння, як вядома, лягчэй узлятаць. Ды і галубінае прозвішча, думаецца, у яго невыпадковае.

Нягучнае, але старажытнабеларуска-біблейскае. І калі нейкі там гусак Рым уратаваў, дык голуб, прынёсшы пальмавую галінку да закінутага сярод бяскрайняга мора-акіяну Ноевага каўчэга, уратаваў усё чалавецтва.

Але біблейскі падтэкст прозвішча ўраўнаважыўся язычніцкім коранем імя – ад Ярылы, што так неахвотна пераўвасабляўся ў святога Юрыя на хрысціянскіх іконах. І гэта таксама было прадугледжана звыш, бо з праведнікаў звычайна бываюць дрэнныя паэты.

Юрка Голуб – паэт не ад абазнанасці ў рознага кшталту літаратурных хітрыках, паэт не ад універсітэцкага філфаку, дзе паспяхова навучыліся рыфмаваць дзесяткі вершапісцаў. Ён паэт ад неба, паэт ад Яе Высокасці Радзімы. Услухайцеся ў нябесную прысутнасць у назвах ягоных зборнікаў: «Гром на зялёнае голле», «Дрэва навальніцы», «Сын небасхілу»...

Вось ужо дзесяць гадоў хаджу па сталіцы і ўсім даводжу, што Юрка Голуб – адзін з лепшых паэтаў сучаснасці. Не вераць. Тады я пачынаю казаць пра шчыльнасць стылю (галоўны, паводле Барыса Пастарнака, крытэр ацэнкі паэта), паказваю ў адной з энцыклапедыяў запіс пра Голуба – “валодае непаўторнай манерай пісьма”.

На сённяшні час і сённяшніх твораў, імя якім легіён, – характарыстыка даволі рэдкая.

Апошнім часам у мяне з’явіўся аргумент, пацверджаны жыццёвай практыкай, і я раскажваю, як нядаўна складаў зборнік паэзіі для школьнікаў. Пасля набору беларускіх вершаў кампутар занерваваўся ды раздрукаваў творы дваццаці трох паэтаў у аднаму яму вядомым парадку. Я адчайна блукаў па раскладзеных на падлозе вершах і спрабаваў сумленна размеркаваць паміж аўтарамі імі ж напісанае. Пры зверцы выявілася, што я пераблытаў усіх з усімі. Менш блытаніны было з вершамі Анатоля Сербантовіча і Уладзіміра Лісіцына – іхняя шчодрая метафарычнасць пазнавалася адразу. І зусім без памылак скаалася нізка Юркі Голуба – ягоны почырк быў відзён з першага радка... У адказ даводзілася чуць пра зямляцтва...

Кожны раз мне нічога не заставалася, як выкарыстоўваць апошні козыр. І я выцягваў з запаснікаў памяці якую-небудзь незнакамітую голубаўскую страфу:

На вымоінах спешных дажджоў
Назіранні страсаліся ў кузаў.
Ты паказвала:
...хлопчык ішоў...
...вербы сталі...
...развалена кузьня...

Звычайна апошні доказ спрацоўваў, і неглухі да паэзіі чалавек згаджаўся з пашанотным месцам Юркі Голуба на шырокай лаве беларускай літаратуры.

Пяць дзесяцігоддзяў за плячэма. Пяць кніжак выдадзена. Як на першы погляд, дык і няшмат. Ды і танклявасцю сваёй кніжкі тыя больш да твару пачаткоўцу. Але паэзія як золата – калі яго зашмат, яно таннее. Вершы Голуба нешматслоўныя, як і іх аўтар. Але іхні настрой, іхняя інтанацыя могуць неяк самі па сабе ўспомніцца і праз дзесяць, і праз дваццаць гадоў.

А словы сумныя увосень.
І нечакана з-пад пяра
Жураў абвесціць, што пара
Снягі чакаць, ісці у войска.

Кладзе спалоханы сланечнік
Панура голаў на платы.
Павольна чорныя пльыты
На рэках раяцца аб нечым.

І лета згрэбена на сена.
І сцежка ўночы не відна.
Губамі грэю да відна
Твае радзімкі, як насенне.

Кароценькі трохслупковы верш. А ў ім паэт ужыў сем мастацкіх тропаў! Гэта да ведама творцаў, якія апантана закладваюць свае цагляныя шматтомнікі ў падмурак пад будучыя помнікі, але ў чыхіх вершах самая свежая метафара – «дождж ідзе».

Вершы Голуба ашчадныя на эмоцыі. Паэт не шкадуе вобразаў, сыпле іх не пчопцямі, не жменьямі – цэлымі прыгаршчамі, а воклічы захаплення ці абурэння скупа адмервае па кроплі, нібы мікстуру ў аптэцы. Я тройчы пералічыў: у зборніках «Векапомнае поле» і «Помню пра цябе» роўна па сем клічнікаў.

Паэт гаворыць няспешна, напайголасу. І напайголас ягоны – хай сабе нават і шэпт – непадробны, яму ўласцівыя і свой тэмбр, і сваё дыханне.

Нас возера прысніла.
Нас возера вязло.
І літасці прасіла
Кляновае вясло.

Спакойная вада.
На беразе вуголле.
А нехта спіць, відаць,
У вопратцы на голлі.

Які трывоікны міг –
І войны...
І радзіны...
І як блізняты – мы
Пад сэрцам у Радзімы.

Ці не гэтым адчуваньнем сябе пад сэрцам у Радзімы тады яшчэ малады паэт прыйшоўся да душы Ларысе Геніюш. Яна заапекавалася таленавітым земляком, пісала яму сардэчныя лісты, а аднойчы прыслала цёплыя рукавіцы – каб грэў «лапяняты». Прачытаўшы часопісную падборку вершаў Юркі Голуба і яго літаратурных аднагодкаў, Ларыса Антонаўна 15 снежня 1966 года напісала ліст, ад якога ў дзевятнаццацігадовага аўтара магла закружыцца галава:

«Дарагі Галубок, харошы! Сёння прыйшло «Польмя», і я ледзь бачу пісаць... Ты гэта што прыдумаў, зубраня дарагое? Заплюшчваю вочы і здаецца мне, што гэта гаворыць зямля мая, і адыходзіць з сэрца ўпарты боль, і ноша цярпенняў старых становіцца – неіснуючай. Дзякуй табе, зубранё, крылатае і надзейнае! Перадай ад мяне словы шчырага прызнання і вялікай радасці сябрам тваім па пяру. Вершы вашыя з сэрцаў вашых, а сэрцы, як бачна, жывуць і крынічаць з роднай зямлі. Вітаю і бласлаўляю на магутную сілу ваш першы, вялікі голас зубрыны! Жадаю вам патрасаць ім пушчы і сэрцы

і пяць Беларусі па праву неадродных сыноў Зямлі гэтай! Жадаю вам шляхоў лягчэйшых і яснейшых і сілаў, якія перамагаюць зло! Трымайцеся, дарагія! Застаюся з вялікай надзеяй на вас, з каханнем і вераю ў вас. Ваша: паэтка, змагар, вязень і друг».

Пасля такіх словаў галубінае буркатанне мела ўсе шанцы перайсці ў магутны зубрыны рык. Але ломка голасу, як вядома, пагражае яго поўнай стратай. Голуб застаўся пры сваім, дадзеным прыродай, голасе. Хоць часам папрактыкавацца ў зубрыных арыях карцела. А як Белавежская пушча далекавата, ішоў у гарадзенскі рэстаран «Зубр»...

Маўчаць таму, хто мае ад Бога дар прамаўляць, невыносна. Але сёння пропуск у друкарню паэтам выдаюць за іншыя таленты, якія да паэзіі не маюць аніякага дачынення. Рукапіс новай кнігі Юркі Голуба ўжо некалькі гадоў ляжыць без руху ў выдавецтве. У тым самым, дзе зноў трапілі пад забарону вершы яго славутай зямлячкі Ларысы Геніюш. Але іхняе слова не прыцьмее, бо распаленае на агнішчы любові да Бацькаўшчыны і гартаванае ў ззалелых водах Зальвянкі.

Чытач зачакаўся новай сустрэчы з Юркам Голубам, і гэтае чаканне павінна паддаць паэту яшчэ большага творчага імпэту. А я штодня атрымліваю шчодро аперанія метафарамі ўнебаўзлётныя вершы – не з рук лістаношы і не ў аддзяленні сувязі пры наяўнасці пашпарту. Іх мне прыносіць галубіная пошта памяці.

НА СУМОЎІ З БОГАМ

Раней я думаў, што манастыр – гэта рэпетыцыя смерці. Чалавек знікае для сяброў і сваякоў, тлумных застоляў і штодзённага змагання за месца пад сонцам. Апынаецца ў абмежаванай прасторы, дзе не змаўкае рэха малітваў, а вочы святых з абразоў ні на мірг не пакідаюць яго сам-насам – супакойваюць, прасвятляюць, дакараюць. Чалавек сыходзіць, і свет спахопліваецца, і абураецца – яго пакінулі, бо знайшлі лепшы, яму казалі “бывай”, але не дазволілі падвесці рысу эпітафіяй.

Калі ў манастыр сыходзіць паэт, аматары эпітафіянага жанру задаволены паціраюць рукі і востраць зубілы, каб выбіць на мармуры развітальны радок. Як быццам існаванне паэта ў пазагрэшным свеце цалкам немагчымае. Расейцы нават любяць рыфмаваць “стихи – грехи”, але ж гэта расейцы, у іх свае правілы жыцця...

Ды мінае час, і свет пачынае зазіраць праз шчыліны ў манастырской агароджы – а як там паэт, што ён думае пра мяне *цяпер*? І гэтая абывацельская цікавасць нагадвае інтарэс доктара Моўдзі, які запісаў сведчанні дзвюх тысячаў пацыентаў, што пабылі на тым свеце. Ну вельмі хочацца паглядзець на сябе ў люстэрка, прымацаванае ў другім вымярэнні. І манах пачынае спаважна дзяліцца набытай у святых сценах мудрасцю, шчодро цытуючы айцоў царквы.

Гэтак мо дзе на Валааме ці на Салавецкіх выспах. А прымяркоўна да беларускай сітуацыі... Няхай не ўспрымуцца мае словы як уваходжанне ў чужы манастыр са сваім статутам, але беларускамоўны паэт у праваслаўным манастыры здаецца мне місіянерам, які наварочвае ў сваю веру новых вернікаў. Робіць хрост беларускім словам.

Паслушнік Алег Бембель у Жыровіцкім манастыры – стваральнік вершаў-маленняў, каталізатар беларушчыны. Кожны з насельнікаў манастыра стараецца ў размове з ім хоць колькі словаў сказаць па-беларуску. Я на свае вушы чуў, як у *трапезнай* сыпала беларускімі словамі *матушка* Саламея, як павольна падбіраў напам’яць за дваццаць гадоў жыцця на чужыне словы айцец Леанід. А ўжо выйшла семнаццаць нумароў багаслоўска-літаратурна-мастацкага лістка “Жыровіцкая абіцель” – трохмоўнага, але ўсё ж першынство на яго старонках аддадзена беларускай мове. Рэдактар ягоны, як і сталы аўтар – паслушнік Алег. Распаўсюджваецца лісток бясплатна сярод наведнікаў манастыра, а іх за год тут перабывае тысячы. І разносяцца па Беларусі лятучыя лісткі з нязвыклымі вершамі, у якіх шматкроп’яў – нібы на спіне ў божых каровак:

...зямную сцяжыну завершы
раскаяным сэрцам, найперш...
маленні – вышэй за вершы...
хай стане маленнем – верш...

Паэт почасту ўжывае словы *завершы, завершыў*. Канцавыя вехі імкнецца разгледзець, ці мо таму, што ў іх чуюцца *вярышыні, вершы?*

Здаўна помніцца чатырохрадкоўе, вартае калі не ўвечнення "на камні, жалезе і золаце", то памяткай кожнаму хрысціяніну мусіла б быць абавязкова:

...раскрыжаванне кат завершыў,
аблашчыў кужаль кроў жыцця...
...так, плашчаница – гэта першы
мой бел-чырвона-белы сцяг!..

Напісаў паэт Зніч гэтыя радкі і адчуў адказнасць, несувымерную са звычайнай людскай адказнасцю за ўчынкі ці словы, кінутыя на паперу, як на вецер. І стаў паслушнікам Алегам, каб прыслухацца да таёмна-глыбінных сэнсаў. Каб жа ўсе майстры пяра *так* вычувалі слова! Прыгадваю назвы нядаўна выдадзеных беларускіх кніжак: "Галгофа", "Ручнічок на крыжы", "Зніч крыжовых дарог", "На крыжовай дарозе", "Нясу свой крыж", "Аброчны крыж", "На крыжах"... Суцэльнае ўкрыжаванне, а не прыгожае пісьменства. Атрымліваецца, што да вядомых з тысячагадовай гісторыі крыжоў – лацінскага, антоніевага, андрэўскага, георгіеўскага, грэцкага, ерусалімскага – трэба дадаць і беларускі літаратурны крыж...

Час, вольны ад манастырскіх послухаў, брат Алег праводзіць у зацішным кутку за ўнебаўзлётным Крыжаўзвіжанскім храмам. Там – ягоны скіт пад адкрытым небам, за якім цікуе хіба засамочаны бусел з буслянкі на старым дубе. Як пасланец нябёсаў, дапільноўвае – ці зрыхтаваўся паэт да прымання боганатхнёнага радка, да радаснага сумоўя з Богам.

ПАЭТ БЕДАРУСІ

На рэчыцкім Палессі, у Гарошкаве над Дняпром, у роднай паэтавай хаце, на пабеленай печы – барэльэф сэрца. Там, дзе звычайна вымуроўваюцца адмысловыя пячуркі для запалак-сернікаў ці лучыны. Дзе звыкла цешаць вока промні-каснікі сонечнай цыбулі. Дзе дбайная гаспадыня наперад накажа муляру прыладзіць драцяны гаплік, на якім зручна прасушыць вопратку.

А тут – сэрца. Як абраз любові, які моўчкі пераглядаўся з маляваным абразом, што на покуці. Пад гэтымі позіркамі і гадаваўся Анатоль-Толік, сын Ціхана Сыса. Са старой пабеленай печы мураванае Сэрца глядзела на русявага хлапчука. Маці Божая – з покуці.

Ці не таму пазней у Сысавых вершах слова СЭРЦА станецца сэнсавай і частотнай дамінантай. У ягонай самай поўнай (і першай пасмяротнай) кнізе “Лён” у сугучных варыяцыях яно сустракаецца больш за сотню разоў. І ў іншых паэтаў найперш вабілі Сыса радкі, у якіх хай сабе жураўлінае, хай сабе вышыванае кратамі, а білася неўтаймоўнае і палымянае сэрца.

“Каб былі грудзі на завесах, дык бы сэрца паказаў”. Калі б не ведаў, што прыгаданая прыказка запісаная ў пачатку мінулага стагоддзя на Лагойшчыне, падумаў бы, што памяць паслужліва падсунула яшчэ адзін радок Сыса – настолькі гэта ягонае. Сэрца сваё ён адкрываў для ўсіх. Прычым адкрываў насцеж, не надта рупячыся пра ахоўныя засланкі і завесы, што мусілі ўсё ж засцерагаць ад празмерных пранікненняў.

Сысава паэзія апякае, як расплаўленая магма. Схаладнелыя пачуцці і словы ў паэтавым сэрцы дасягалі градуса кіпення – не, не стоградусавага ўзвару, а плаўлення жалезнай магмы! Каб затым у вартку натхнення гартаваліся і насычаліся моцай на вечнае жыццё вершы. Яны – своеасаблівыя сэрцаграмы паэта, па чыёй крывяноснай сістэме замест лейкацытаў і эрытрацытаў шугалі тысячавольтавыя шаравыя маланкі. “Я сам, як маланка”, – вызначаў свой стан паэт у хвіліны творчага гарэння.

Нездарма свой першы зборнік Анатоль назваў “Агменем”. А паэме пра “радаводнае дрэва беларусаў”, змешчанай у тым зборніку, даў імя “Агонь-птушка”. Нязгасны агонь палымнеў на Сысавым паэтычным ахвярніку. Агню паэт давяраўся і, не баючыся апёкаў, размаўляў з ім “вусны ў вусны”. Бо агонь – самая чыстая зямная стыхія.

Ці працяглае яно – ачышчальнае сумоўе з агнём? Кажучы папросту, ці мае паэзія, апрача якаснага, яшчэ і колькаснае вымярэнне? Максім Багдановіч – аўтар аднаго, але неўміручага

“Вянка”. Паўлюк Багрым “выкаваў” усяго два творы: верш на паперы “Зайграй, зайграй, хлопча малы...” і верш у метале – жырандолю. Камусыці – мала. З гледзішча вечнасці – дастаткова.

З гледзішча вечнасці Анатоль Сыс пакінуў больш чым дастаткова. Асабліва калі ўлічыць, што сваім паэтычным крэсівам ён выкрасаў іскры маланкападобныя, прызначаныя не для распальвання труту, а для запальвання сэрцаў.

Калі вольналюбны Пегас і зможа хадзіць пад дугой, дык толькі пад вольтавай. На жаль, яна вельмі небяспечная для самога вершніка – можна згарэць на паўдарозе.

“Я яшчэ не попел і не прысак!” У гэтым воклічы паэтавым і надзея, што не пагасне зацэплены сэрцам зыркi агмень, і разуменне, што ўвесьчасна знаходзіцца пад напружаннем немагчыма і небяспечна.

Не, не праходзіць бяследна здабыванне паэтычнага агню. Дарагой цаной даводзіцца плаціць творцу за кожную здабытую іскрынку. Не толькі бяссоннем, спаленымі нервамі, але і жыццём. І гэты спаконвечны спосаб Праметэя, на жаль, не мае альтэрнатывы.

Таму не спяшайцеся папракаць творцу за працяглае маўчанне. Яно – ратавальнае, хоць адначасова і пакутнае. Аркадзь Куляшоў перад “Новай кнігай” (1964) маўчаў восем гадоў. Янка Купала – цэлых шаснаццаць, напісаўшы ў 1926-м развітальнае: “Я адплаціў народу, чым моц мая магла”. І хто ведае, да чаго б дамаўчаўся...

Не творачы – паэту жыць невыносна. Дні без вершаў – як абязводжаны пясок у пустэльні, высыхаюць, выпетрываюць і пазбаўляюцца сэнсу. Калі Бог праграмаваў паэта на малітоўнае Слова, на высокае гучанне, то хто праграмуе яго на маўчанне? А магчыма, маўчанне – проста заменнік вершаванаму пустаслоўю? Тады і яно – ад Бога.

Бо паэт – Божая жалейка, у якую не мае права дзьмуць нячысцік. Права не мае, але карціць яму, часам, падкрасіцца і выдзьмуць з тае жалейкі яе спеўную мілагучную душу. Толькі жалейка, настроеная Богам, мусіць і гучаць па-боску. Суладна і гарманічна, адпаведна з Божымі задумамі.

Анатоль Сыс у апошнія гады маўчаў, але не дазволіў запляміць гербоўнік свайго паэтычнага гонару. Не даў нячысціку зрабіць у жалейцы дадатковую адтуліну – дзеля фальшывай ноты.

Філосаф Мікалай Бярдзьеў пісаў, што сэнс творчасці – у сустрэчным руху да Бога, у супрацоўніцтве з Ім. Паэзія Сыса і ёсць трапяткім сустрэчным рухам, хоць сваю палову дарогі паэт адолець не спяшаўся. А чаго спяшацца, калі ў абодвух у запасе вечнасць...

З другога боку, праз вершы паэт выбаўляецца ад болю, які назапашваецца ў ім. Назбірваецца крытычная маса, а сродку для анестэзіі няма і няма... Боль выходзіць – разам з цёрневым вершам. І адбываецца катарсіснае ачышчэнне. Для паэта, літаратуры, нацыі.

Па балючасці Сысава паэзія ў сучаснай айчыннай літаратуры не мае сабе роўных. Кроў, крыж, сляза, атрута, агонь (агмень), вярэгі – выпавядальная, болевая лексіка Сыса. Вобразы ягонья (асабліва ў вершах апошніх гадоў, што мелі скласці так і не выдадзеную кнігу “Ягамосць”) жахаюць: “А над светам белы чэрап поўні”, “Беларусь мая – мая магіла”... У адным з Анатолевых аўтографаў слова “Беларусь” напісанае як “Бедарусь”. Выпадковасць? Звычайная апіска? Ці – паказальная?

Як паэт-пасіянарый, Анатоль Сыс спрабаваў весці за сабой народ. Не атрымлівалася... Сябры следам ішлі, папалечнікі ішлі, “Тутэйшыя” ішлі, а народ чухаў патыліцу. Зноў жа, як у Купалы: “Па колькі нам дасі чырвонцаў, калі мы пойдзем за табой?”. Канфлікт паэта з народам – з’ява ў Беларусі амаль традыцыйная. Бо адпачатку незразумела: што стаіць за словамі “беларускі народ”? Філосафы над гэтай загадкай век цэлы біліся – не разгадалі. Пісьменнікі ў роднага народа дзве душы ўбачылі – а пэўнасці не было і няма. Паасобку людзі – як на рэнтгенаўскім здымку відны з усімі сваімі вартасцямі і недахопамі, а ў мільённай сваёй іпастасі ўяўляюць з сябе таямніцу вялікую. І што на душы ў народа – не ведае, напэўна, ніхто.

Думаю, калізія гэтая не аднойчы паглыбляла ў адум і Сыса. І прападала ў яго ахвота “з цэлым народам гутарку весці”. Іншая справа – з наведнікамі сталічнага Дома літаратара, ці з роднымі гарошкаўцамі. А пасля спробаў няўдалага сумоўя з народам застаўся верш-прысуд “Дух”.

Прыканцы 1980-х гадоў на менскім стадыёне “Дынама” адбываўся адзін з самых шматлюдных мітынгаў, ініцыяваны Беларускім Народным Фронтам. Слухачоў сабралася тысяч дваццаць, пераважна паслужыяная партыйная наменклатура, што прыйшла на стадыён па казённым абавязку службы. Сыс хадзіў і ажно трымцеў у прадчуванні яднання з народам. Але словы пра адраджэнне грузлі ў пыжыкавых шапках, як у заімішэлым балоце. Не дакрычацца, не дагукацца. І паэт адмовіўся выступаць. Помняцца яго ўмомант патухлыя вочы.

А чытаў Сыс, як і пісаў, – непаўторна. Праз хвіліну-другую ад першых прамоўленых словаў авалодваў аўдыторыяй, як маг-чарадзеі. Адухоўлены твар, бездакорная дыкцыя, вібрацыі голасу – усё супадала

і змушала безадрыўна слухаць. Энергетыкай паэт валодаў незвычайнай. Шаравыя маланкі і тут давалі пра сябе знаць.

Незабыўны яшчэ адзін выступ Анатоля Сыса. Увосень 1987 года ў Купалавым скверы сабралася грамада – адзначыць Дзень памяці Дзяды. Спачатку Анатоль электрызаваў слухачоў “Маналёгам “Тутэйшага”. “І Радзіма твая, паглядзі, – русакосая Янычаршчына”, – неслася над анямелым скверам, рэзануючы між абкарнанымі званіцамі касцёла і спічкамі праваслаўнага сабора. А потым у чуйнай цішыні прагучалі імёны загубленых у 1930-я гады.

Уладзімір Хадыка... Валеры Маракоў... Тодар Кляшторны...

Здавалася, Сыс імёны не прамаўляў, а высякаў, як каменячос, на мармуры.

Міхась Чарот... Алесь Дудар... Цішка Гартны...

Здавалася, Сыс не памінальны спіс чытаў, а рэабілітоўваў усю расстраляную літаратуру, маючы на гэта паўнамоцтвы не ад павярхоўна-вярхоўных судоў, а ад самога Бога.

Анатоль Вольны... Алесь Салагуб... Юлі Таўбін...

Пасля тых Дзядоў узнік “Мартыралог Беларусі” – арганізацыя, якая нямала зрабіла для ўшанавання памяці рэпрэсаваных.

І ў паэзіі Анатоль Сыс любіў зладзіць пераклічку. Любіў адштурхнуцца ад чужога радка – Фэдэрыка Гарсія Лоркі ці Міколы Купрэва. І няма ў гэтым аніякай заганы. Бо ў паэтычным космасе сусветы паэтаў не ізаляваныя адзін ад другога. І межаў там не існуе. Наадварот, іх святло ўзаемаспалучаецца і прырастае суседнімі промнямі.

Ну каго, скажыце, абурае, што ў шэдэўральным “Я помню чудное мгновенье...” радок “гений чистой красоты” належыць не Пушкіну?.. Ці каму не дае спакою той факт, што Штакавіч у сваёй Пятнаццатай сімфоніі выкарыстаў музычныя фрагменты з Расіні і Вагнера?.. Ці не задумана такое спалучэнне дзесьці на нябёсах і ці не ёсць яно яшчэ адной спробай дамагчыся найвышэйшай дасканаласці?

Прыемна чытаць вершы ў залах з наладжанай акустыкай. Але гук павінен адбівацца не ад сценаў ці сцяпенняў, а ад людскіх душаў. У гэтым сэнсе няма вялікай розніцы, дзе гучыць паэзія – у Чырвоным касцёле ці на Пляцы Бангалор, адведзеным менскімі ўладамі пад “масавыя мерапрыемствы”. Але і душы людскія – сейсмограф ненадзейны. Сёння цябе слухаюць тысячы на плошчы, а заўтра – пяць сяброў на кухні. Найлепшы і самы дасканалы рэзанатар – час, а ён, як вядома, да ўсіх ставіцца з аднолькавай патрабавальнасцю. Змяняецца час, і верш раптоўна пачынае гучаць і рэзанаваць на новы лад.

Летась на міжнародным паэтычным фестывалі “Робосца-2005”, які ладзіцца на захадзе Польшчы, у размове з сербскім паэтам Даянам Мацічам я працываваў Сысавы радкі пра тое, як у Дняпры “тры русалкі, славянкі тры янычаравых мыюць коней”. Працываваў і адчуў, як раптоўна наструніўся сябра серб – два паэтычных светлы судакрануліся балючай для абодвух метафарай.

Дык дзе ж месца паэта ў гэтым далёка не ідэальным свеце? У высокай і зацішнай вежы ці, наадварот, на змагарных барыкадах?

Месца паэта – за пісьмовым сталом. А ўсе астатнія дарогі, дзе б яны ні пралягалі, – толькі подступы да таго стала і тых імгненняў пакутлівага шчасця, якія даводзіцца за ім перажыць.

Паэзія жыве ў паэтавай душы на ўзроўні інстынкту. Таму немагчыма забараніць нараджэнне радка. Ён прыходзіць – і ўсё. На выспах Акіяніі вядуцца птушкі, якія вымошчваюць свае гнёзды каменьчыкамі, а потым расфарбоўваюць іх сокам са сваіх дзюбак. І дзейства гэтае не што іншае, як інстынктыўны мастацкі акт. Птушкі-мастакі круглы год дыхаюць вільготным марскім брызям, а таму не ведаюць, што такое сухмень і смага. Беларуска паэты ведаюць.

Кастрычнік 1989 года. У ДOME літаратара праходзіць вечарына трыццацігадовага Анатоля Сыса. Выступоўцы сядзяць на сцэне ў даволі шматлюдным прэзыдыуме. Пакуль паэт у белым патрыцыянскім убранні заварожвае прыціхлую залу, я са збанка на століку наліваю ў шклянку падазрона чырвонае пітво. П’ю – сапраўды віно. “Жыць без паэзіі? Гэта ж пагібель! Жыць без віна? Гэта ж смерць удвайне.” А хто ж пажадае паэту падвойнай пагібелі...

Адзін з сямі мудрацоў антычнасці Анахарсіс яшчэ дзве з паловай тысячы гадоў таму даводзіў сваім бахусалюбным сучаснікам: “Любая вінаградная лаза дае тры гронкі – асалоды, п’яноты і мярзоты”. Але як вызначыць межы паміж гэтымі трыма станами – старажытны мысляр не патлумачыў.

Анатоль Сыс жыў з адчуваннем дараванай яму ад нараджэння свабоды. Паэзія яго была свабоднай, і сам ён аніякіх вярыгаў на сабе не цяпеў. “Ні грошай, ні славы – я волі хачу.” Як гэта рэдка ў жыцці бывае: вызначыць для сябе credo і да апошніх дзён трымацца яго. Сыс трымаўся. Большага бяспрэбраніка, чым ён, і ўявіць складана. Жыў у сваёй аднапакаёўцы, жывіўся чым Бог паслаў. Раздаваў сябрам і знаёмым кнігі, рэчы, падараванья яму мастакамі карціны. З адным толькі партрэтам Максіма Багдановіча не разлучаўся. Мабыць, змог бы жыць і ў пячоры пустэльніка і вершы на сценах пісаць. Ёсць жа наскальны жывапіс, чаму наскальнай паэзіі быць не можа...

У паэзіі Анатоля Сыса шмат фантасмагарычнага. У рэальным жыцці ён таксама нярэдка дазваляў сабе розныя містыфікацыі. І ў свой апошні шлях выправіўся, выкарыстаўшы незвычайны антураж. Калі цела паэта выносілі з Дома літаратара, у небе расцвіталі гронкі салютаў. Чуліся ўзмоцненыя дынамікамі воклічы “Ура!” На календары было 9 траўня; Менск чарговы раз святкаваў Дзень Перамогі.

Падобнае дзейства адбылося ў 1918 годзе ў Парыжы. Калі з царквы святога Тамаша Аквінскага выносілі ў труне Гіёма Апалінэра, французская сталіца святкавала замірэнне з Нямеччынай. Тады натоўп таксама гарлавіў “Ура!”

Сыс і тут не ўтрымаўся, каб не зладзіць своеасаблівую пераклічку. Апошнюю. З паэтам, якога любіў, які называў бутлі з шампанскім найлепшай у свеце артылерыяй. Продкі якога, Кастравіцкія, былі беларусамі.

Шырокавядомы матыў у беларускіх народных песнях: хлопец гіне на вайне, а яго конь сам-адзін, без вершніка, прыбягае дадому.

Можа, і Сысаў паэтычны Расінант, самотны, вярнуўся ў Гарошкаў, блукае па зарослым бэльнягом старажытным Гарадзішчы.

“Ой, сівы конь стаіць...”

Сівы крылаты конь, што хадзіў пад вольтавай дугой.

2006

СТОКНІЖЖА АЛЕГА ЛОЙКИ

Здрабнела сучасная літаратура – у модзе кароткія жанры: абразкі, эсэ, замалёўкі. Чытач апраўдваецца: няма калі чытаць. Раман сёння яўна не ў чытацкім фаворы. Беларускі верш таксама зазнае тэндэнцыю да скарачэння, нездарма асабліваю папулярнасць апошнім часам набылі трохрадковыя хоку ці пяцірадковыя танкі. Не паэты пайшлі, а праз аднаго *танкісты*, *хакуісты* і *басёкі* (гэтыя наследуюць японцу Басё). Ведама ж, сцісласць – сваячка таленту.

Знаёмы выдавецкі работнік нядаўна паскардзіўся – атрымаў заданне “Людзей на балоце” даходліва пераказаць на... пяці старонках. Для абітурыенцкага падручніка. Хутка пачнуць скарачаць Біблію. Але ж літаратура – гэта не толькі сюжэт, з якога, як з разарванага ланцуга, можна дастаць пару звенчакоў. Характары не скароціш.

Таму буйныя формы – не прыхамаць аўтараў і не спосаб зарабіць.

Збор твораў Льва Талстога займае 90 тамоў. Фёдара Дастаеўскага – 40. Антона Чэхава – 35. Бальзака ашчадныя французы ўпіхнулі ў 30.

Ніл Гілевіч распачаў выданне свайго 23-тамовіка. Якуб Колас умясціўся ў 20-ці. Янка Купала і Уладзімір Караткевіч маюць па 10 тамоў. А што далей? “Не ў колькасці справа, а ў якасці, – чую я голас. – Вунь Паўлюк Багрым...”

Адзіны багрымаўскі верш я таксама люблю. Але заманулася мне аднойчы даведацца – хто самы пладавіты беларускі аўтар? Пасля пэўных росшукаў атрымалася, што Алег Лойка. Я тройчы перападлічваў, каб не памыліцца, але ўсё сышлося: два гады таму ён выдаў кнігу ўспамінаў “Дрэва жыцця” з парадкавым нумарам 100! Для падстрахоўкі я пракансультаваўся са слоніmsкім паэтам і краязнаўцам Сяргеем Чыгрыном і менскім энцыклапедыстам Янкам Саламевічам. Яны пацвердзілі стокніжжа свайго земляка. Сто кніг прычакаў з варштата Скарыны паэт, прэзаік, літаратуразнаўца, гісторык літаратуры, перакладчык Алег Антонавіч Лойка! Гэта рэкорд, які ў інтэрнэтную эпоху мае ўсе шанцы застацца непераўздыдзеным.

Вядома, не ўсе кнігі свайго універсітэцкага выкладчыка я маю ва ўласным кнігазборы. Але галоўныя – стаяць на паліцы: двухтамовая “Гісторыя беларускай літаратуры”, раманы пра Я. Купалу і Ф. Скарыну ў прэстыжнай калісцы маскоўскай серыі “ЖЗЛ”, выбраная “Скрыжалі” з прадавай Рыгора Семашкевіча... Люблю перакладзены Лойкам томік Поля Верлена “У месяцавым ззянні”. З апошніх набыткаў

пахвалюся дзвюма ягоньмі аўтарскімі анталогіямі: “Маланкай жагнанья” (нямецкія рамантыкі) і “Ад Буга да Віслы” (польская паэзія). Апошняя – яшчэ адзін рэкорд. У яе ўвайшлі пераклады са 180-ці польскіх паэтаў, што жылі і тварылі ў XX стагоддзі. З такім размахам у нас яшчэ ніхто не перакладаў.

Чаму Лойкаваму Верлену верыш? Бо ведаеш, што перакладчык у Калеж дэ Франс на юбілеі Адама Міцкевіча выступаў па-французску. І Айхендорф з Навалісам на яго не ў крыўдзе – ён у Ёнскім універсітэце сваю нямецкую мову не адзін год дасканаліў. І з самім Мацеем Казімірам Сарбеўскім Лойка змог сумовіцца без пасярэднікаў, бо яшчэ падлеткам вучыў лаціну ў слонімскай гімназіі. А ўжо што Лесьмян з Норвідам яго за свайго лічаць, то тут няма аніякага сумневу: адна з Лойкавых паэтычных кніжак – польскамоўная. Дзіву даюся, як прафесар яшчэ і на такія эксперыменты часу дабраў?

Лекцыі Алега Лойкі захаплялі студэнтаў-філолагаў. Ён з такім імпэтам крэсліў на дошцы кругі-схемы, з такім энтузіязмам расказваў пра Гусоўскага і Купалу, што нешматлікія на філфаку хлопцы забываліся адказваць на запіскі дзяўчатаў. Здагадкі прафесара мяне ашаламлялі. Па якой дарозе ехаў Скарына ў Кракаў? Іншага шляху тады не было – толькі праз Слонім, Зэльву, Ваўкавыск, Горадню. Юнацкая фантазія на ўсё здольная, і я тут жа на лекцыі лёгка ўяўляў, як стомлены Францішак просіцца нанач на дзядзінцы Сынковіцкай царквы, да якой ад маёй роднай вёскі рукой падаць.

Памятаю паэтычныя вечарыны на філфаку – “Аснежаныя рытмы”. Тады я ўпершыню пабачыў Рыгора Барадуліна, Міхася Стральцова, Уладзіміра Някляева. Рэй на тых вечарынах нязменна вёў Алег Лойка. На іх мы, студэнты, намагнічваліся паэзіяй на ўсё астатняе жыццё.

Памятаю паседжанні літаратурнага аб’яднання “Узлёт”. Паэт-прафесар зычліва выслухоўваў нашыя рыфмаванкі і ніколі нікога не адштурхоўваў ад паэзіі. Колькі пачаткоўцаў за трыццаць гадоў вывёў ён за руку на ўзлётную паласу літаратуры, паставіў на крыло!

Памятаю, як вазіў ён нас, першакурснікаў, кудысьці на менскую ўскраіну, у “Гасцёўню Галубка”. Каб напітваліся беларушчынай, загнанай тады, як і цяпер, у запечак культуры.

Згадваю дзве сустрэчы з Алегам Антонавічам – у Крывічах на маёй Зэльвеншчыне і ў Слоніме.

У крывіцкім клубе гуло вяселле, я прыехаў з недалёкага Дзярэчына на матацыкле. Тармазнуў, пабачыўшы праз адчынення насцеж дзверы галавакружныя піруэты полькі. Ды яшчэ больш здзівіўся, згледзеўшы ў віхурным танцы ўзмакрэлага вясёлага

прафесара. А праз колькі хвілінаў ён ужо чытаў мне лекцыю па гісторыі Крывічаў, звыклым рухам раз-пораз папраўляючы залатыя дужкі акулераў. Аказалася, дзядзька ягоны з Крывічаў, і сам паэт залічае сябе да крывіцкага роду...

У Слоніме, на Лабазоўцы, паэтава сядзіба відавочна мемуарнела. Мемуарнеў мурог, па якім басанож хадзіла ці не ўся беларуская літаратура. Мемуарнеў дубок, пасаджаны над Шчарай лонданскім прафесарам Арнольдам Макмілінам. Мемуарнелі дыхтоўныя бочкі ў падвале, з якіх пацягвалі самаробнае віно сапраўдныя і будучыя класікі. Мемуарнелі дзверы ў той падвал, спісанья іх аўтогарафамі. Я чытаў, помніцца, і прыгадваў, што знакамітую “Начную песню вандроўніка” Гётэ напісаў менавіта на дзвярах паляўнічай хаткі.

У сонечных Афінах ёсць храмы з фрэскамі і барэльефамі, якіх не відно з зямлі. Чалавек не можа бачыць створаных старажытнымі майстрамі шэдэўраў. Значыць, тагачасныя скульптары і мастакі тварылі не для людзей, а для Бога, які бачыць усё. Безумоўнай ухвалы заслугоўвае такая чыннасць майстроў, але асабіста мне больш даспадобы мастацтва, даступнае воку, слыху і ўсім астатнім органам успрымання. Ці, калі наўслед за Скарынам, яно не толькі “Богу ко чці”, але і “людям посполітым к доброму наўчэнню”.

Творчасць Алега Лойкі падкрэслена дэмакратычная. Акадэмічныя даследаванні напісанья мовай, зразумелай і школьніку. Паэтычныя балады нагадваюць гутарку: “Быў хлопец з-пад Слоніма родам, у Слонім прыйшоў сувязным...” Лойкавага Шылера можа чытаць дзед на прызбе, і не спатрэбіцца тлумачальны слоўнік.

Я схіляю галаву перад Стокніжжам Алега Лойкі. Гэта каласальная праца. Яна пад сіду толькі чалавеку, які паводзе зацікаўленняў сваіх, апантанасці сваёй павінен быў нарадзіцца ў эпоху Леанарда, што і фрэскі пісаў, і саборы будаваў, і парашуты праектаваў.

Тысячы студэнтаў слухалі Лойкавы лекцыі-імправізацыі, якія было немагчыма заканспектаваць, але пасля якіх хацелася прызнавацца ў каханні дзяўчыне высокім стылем Кірылы Тураўскага. На правах аднаго з тысячаў я асмелюся нагадаць прафесару пра адну няздзейсненую задуму — біяграфічны раман пра Максіма Багдановіча.

Хай бы ўзнікла годная трыяда – Скарына, Купала і Багдановіч.
Я чакаю сто першую кнігу.

СОНЕЧНЫ ІНЕЙ

Уявіце сабе сляпуча-сняжыстую сонечную раніцу. Дрэвы застылі крышталёвымі вазамі, паралельна правісаюць калматыя правады, сонца нерашуча прыпыняецца на небасхіле – не хочацца яму разбурыць белую далікатную графіку зімы.

І раптам неспадзяваны парыў ветру, і – бязважкі раней іней падае на зямлю. Падаюць не пухнатыя сняжынкi, а цэлыя грацыёзныя лёдавыя канструкцыі, таму над зямлёй стаіць лёгкі, як пацалунак маладога месяца, перазвон.

Гаварыць пра вершы Іны Снарскай – як сняжынку разглядаць на далоні: не паспеў прыгледзецца, а яна ўжо знікла, перайшла ў іншую стыхію, і там ёй таксама вольна і натуральна існуецца.

Кропля вады, каб вярнуцца на неба, мусіць прайсці праз яшчэ адну рэінкарнацыю – ператварыцца ў пару. На промніку сонца ці ў бильярднай лузе вулкана. Таму вершы Іны – яны часам і вулканічнага паходжання, дзе магма пачуццяў льецца, не зважаючы на сінтаксіс.

Прыказка раней хадзіла пра чалавека, які запамінаў усё на свеце: у яго памяць, як дарога ў Палтаве – хто не ідзе, а галёшу згубіць. Гразкія, мабыць, дарогі палтаўскія былі.

А тут не галёша, а прыгажуня-палачанка-крывічанка згубілася. Пакінула свой родны Полацк і падалася ў Палтаву жьщдэвае шчасце шукаць. А беларусам хоць паспалітае рушэнне следам арганізоўвай, каб вярнуць дамоў сваю крывінку. Але ж пачухалі патыліцы беларускія рыцары – не хочацца загінуць, як шведам пад Палтавай, а за проста так Украіна сваю паэтку не аддасць. Сваю – бо з выходам дзвюхмоўнай кніжкі “Дзве зямлі – дзве долі” і ва ўкраінскай культурнай прасторы магнетычна засвеціцца імя Іны Снарскай. І тут беларусам хоцькі-няхоцькі давядзецца дзяліцца.

Беларус – як верба, дзе лёс да зямлі прытуліў, там і прыжыўся. Хоць на голых сухадолах, хоць пры балоце-чароце, хоць на гліне пры даліне.

Мы – *вярба*-льная нацыя і ў другім значэнні: *verbalis* у перакладзе з лацінскай — слоўны. Мы ад слова, як ад печы, пачалі свой нацыяўтваральны танец.

Свет зладкаваны такім чынам, што ўсё да ўсяго без вынятку прыцягваецца, усё падпарадкавана законам гравітацыі. І яблык на галаву Ньютану трапіў дзякуючы зямному прыцягненню. Але магутную сілу зямной гравітацыі магчыма пераадолець. Немагчыма

асіліць гравітацыйнае поле Радзімы. Я не ведаю людзей, якія б канчаткова і незваротна вырваліся за межы гэтага поля. Нават самым зацятым касмапалітам, я перакананы, сніцца той *садок вішневай коло хаты ці той родны кут, што сэрцу мілы.*

“Тот, хто вольно отчизну покинул, волен выть на вершинах о ней”, – пісаў безрадзімец Уладзімір Набокаў. Ён і хаты сваёй не меў, жыў у гасцініцах. У арэоле сусветнай славы, у дастатку, на вяршынях. І выў.

Іна Снарская, калі прыязджае ў Беларусь, яна да яе прыпадае, яна ёю дышае, яна яе назапашвае, як пахучае сена на зіму клапатлівы гаспадар. Каб сілай свайго слова потым ажывіць залаты гербарый, каб кветка расцвіла і лісток разлапушыўся.

Іна прыязджае і зацярушвае ўсіх, хто да яе набліжаецца, сонечным інеем везялосці. Адвядзіны Радзімы – дзейства для яе амаль што сакральнае.

У Заслаўі на старажытным замчышчы Іна адчула сябе вайдэлоткай і пайшла па коле ў язычніцкім танцы.

У Ракуцёўшчыне, пасля выступу, яна прысела на пагорку, які ўзвышаецца перад сцэнай ландшафтным амфітэатрам, і літаральна патанула ў кветках і разнатраўі, дзе яе прызналі за сваю конікі і матылькі.

У летніку каля Лунінца Іну доўга не адпускалі школьнікі, і ёй упершыню ў жыцці давялося даваць аўтографы на далонях рук і на хлапечых загарэлых спінах. А потым яна плавала ў Белым возеры і было незразумела: ці гэта возера яе абдымае, ці яна – возера, каб надоўга запомніць пяшчотныя вільготныя абдымкі.

У Менску на IV з’ездзе беларусаў свету Іну доўга не адпускалі з трыбуны. Яна чытала вершы на біс, а прэзідыум усё больш насцярожваўся: яшчэ пару вершаў і беларусы свету канчаткова забудуцца пра мэты з’езду. Але паэзіі ніколі не бывае зашмат.

Вершы Іны Снарскай не ведаюць спакою: калі яны дождж, то – залева, калі яны вецер, то – бура, калі яны снег – то завіруха, калі яны рака, то ў выглядзе вадападу...

Я люблю іх за гэтую разняволенасць, за нястрымны шал. Але яны і афарыстычныя, без чаго не бывае сапраўднай паэзіі. “Адной слязой не дазавешся шчасця.” “А мне цябе смяротна не хапае.” Радкам гэтым наканаваны доўгі век.

У Еўропе сёння карыстаюцца попытам кніжкі-білінгвы. Паэты спрабуюць знайсці чытача ў іншамоўнай прасторы. У Менску выходзяць паралельныя беларуска-нямецкія, беларуска-літоўскія, беларуска-польскія зборнікі.

Палачанка-палтаўчанка Іна Снарская зладзіла беларуска-украінскі паэтычны пярэгалас. Яе дзвюхмоўная кніга “Дзве зямлі – дзве долі” злучае Беларусь і Украіну, як дзівоснае восілка вясёлкі.

І яно не растане, як растае сямікалёрная дуга ў насычаным аэонам паслянавальнічным паветры. Пад яе чароўнай аркай будуць пралятаць вырайныя гусі, звінець разбуджання сонцам шумёлы. І будзе церусіцца на шэрую зямлю вясёлы сонечны іней.

2005

ПАЛОННІК БОГА АПАЛОНА

Водзіцца ў рэках Афрыкі і Еўразіі незвычайная расліна чылім. Белая кветка, узорныя, нібы выразаныя з бляхі, лісты, гнуткае сцябло незаўважна пераходзіць у карань. Чылім незвычайны тым, што ён – пльвун, плыве па рацэ, прыб'ецца да берага, упадабае мясціну і – апускае якар-корань, чапляецца за дно. А надакучыць на адным месцы – падбірае карань і плыве далей. За сваё кароткае жыццё чылім-вандроўнік бястрашна пераадоўвае колькісоткіламетровыя адлегласці, абжывае чужыя берагі і сваёй прагай да жыцця здзіўляе людзей, якія занеслі яго ў Чырвоную кнігу.

Нягледзячы на тое, што вада ў рацэ ад вусця да дэльты аднолькавая і яе хімічная формула H_2O не змяняецца, напэўна, чыліму бывае няпроста прыстасоўвацца да штораду новых умоваў жыцця. Дно бывае і тупкае, і камяністае, і глеістае, ды і сакавітыя лісты прынадныя для рознай падводнай жывёнасці. А суадпаведны з хуткасцю рачной плыні дрэйф не можа ўратаваць ад імклівай востразубай андатры. Але чылім не дранцвее ў страху, абвіўшыся дзе-небудзь ля палі моста, выжывае, знаходзіць спакойную затоку і далільноўвае свой зорны час росквіту...

Natura sic voluit. Так пажадала прырода.

Жыццялюбны, бязбоязны чылім прыгадваецца мне, калі думаю пра лёсы беларускай эміграцыі. Жыве чалавек на зямлі, урабляе сваю ніву, і раптам – праносіцца віхура, разбурае ягоны дом і гоніць бяздомнікам у незнаёмы свет. І трэба ратавацца, трэба не згубіцца ў рэках людской распачы, трэба, як таму, чыліму, абжываць новыя берагі.

Эміграцыя перакладаецца з лацінскай мовы бяскрыўдным словам перасяленне. Прыхавана чуецца ў ім нават падзяка (згадайма італьянскае *gracie*) – за магчымасць перапісаць чарнавік жыцця: а раптам другая спроба акажацца больш удалай. Але пакіданне роднай зямлі не па сваёй волі – гэта найперш трагедыя. Трагедыя для чалавека, для сям'і, для краіны. А для творцы? Тут адназначнага адказу няма. Уяўляецца сабе аблашчанага публікай рэспектабельнага паэта Дантэ, які ў садочку пад фантанамі піша “Боскую камедыю”? А калі б у 1824 годзе расейскі ўрад не выслаў Адама Міцкевіча ў аддаленыя ад Беларусі губерні, ці пабачылі б свет слаўтыя “Крымскія санеты”? Наўрад ці з'явілася б у сусветнай паэзіі і перліна “Мцыры”, каб Лермантаў не трапіў у выгнанне на Каўказ, пад кулі

вольналюбных горцаў... Ёсць, ёсць нейкая патаемная павязь паміж выгнаннем і духаўздымным палётам душы чалавечай.

Кветка на вадзе. Гармонія слова. “Краса ніколі не памрэ на свеце...” Паўтысячы гадоў гэтым радкам Шэкспіра, паўстагоддзя яны гучаць па-беларуску ў перакладзе Уладзіміра Дубоўкі. Шэкспіраўскі запеўны санет прыходзіць на памяць, калі бяру ў рукі вершы Рыгора Крушыны. Паэт з Божай ласкі, безрадзімец, выгнаннік, ён не трымаў за душой злосці на эпоху, у якую давялося жыць. Ён і над полем бітвы, у бразганні мячоў, чуў спеў жаўрука. Ён не мог жыць паводле формулы *ira facit poetam* – гнеў спараджае паэта. Нягледзячы на тое, што паэтам ён сябе адчуў акурат на эміграцыі, на руінах паваяеннай Еўропы, калі цэлымі народамі кіравала помста – за загубленыя ў ваенным міжагнёўі жыцці, за паламаныя лёсы.

Ад 1947 года, з часу выхаду ў свет зборніка “Лебедзь чорная” вядзе адлік часу паэтычны хранометр Рыгора Крушыны. Згадайма, які гэта быў час. У незлічонай колькасці з варштата Гутэнбэрга, рэквізаванага ў пераможанай Нямецчыны, сыходзілі хваласпевы кіроўнай партыі і яе мудраму правадзюру. На заходніх межах савецкай імперыі паспешліва ўзводзілася жалезная заслона. І падважваць яе лірычным вершам не варта было і брацца. Паэты разам з усімі бежанцамі адплівалі на далёкія мацерыкі. Караблі ставалі на якар у партах Паўночнай і Паўднёвай Амерыкі, Аўстраліі, Новай Зеландыі. Пачыналася новае жыццё.

Карабель можа і не вярнуцца ў порт прыпіскі. Паэта, дзе б ён ні быў, як бы далёка ні адпльываў ад радзімы, заўжды ў любую буругайданку трымае на абраным фарватэры толькі адзін якар. І якар гэты – родная мова. Паэт злучаны ім са сваім народам, з нацыянальнай культурай, і гора яму, калі ён легкадумна пазбаўляецца гэтага злучва.

Нарадзіўся Рыгор Крушына (сапраўднае прозвішча Казак) 20 лістапада (паводле новага стылю – 3 снежня) 1907 года ў вёсцы Бязверхавічы на Случчыне. Бацька будучага паэта Міхал Акімавіч Казак быў афіцэрам царскага войска, падчас персідскай кампаніі ачольваў вайсковую пошту. Маці Марыя Янаўна працавала на гаспадарцы. Падчас Першай сусветнай вайны Казакам, як і тысячам другіх беларускіх сем’яў, давялося бежанцамі шукаць прытулку ажно ў Разані. Там Рыгор закончыў трохгадовую народную школу і паступіў у гімназію. Але – чужым хлебам сыты не будзеш, і, як толькі надарылася магчымасць, Казака падаліся на родную Случчыну, дзе і прайшло юнацтва Рыгора.

У 1924 годзе ён разам з братам Міколам запісваецца на агульнаадукацыйныя курсы ў Слуцку, заснаваныя чатырма гадамі раней – наўзамен зачыненай Слуцкай беларускай гімназіі. Гімназія атрымлівала субсідыі ад Урада БНР, ад Беларускага нацыянальнага камітэта ў Менску, а першым яе дырэктарам быў Радаслаў Астроўскі. Гімназісты ў вачах бальшавіцкай улады дарэшты скампраметавалі сябе ўдзелам у беларускай моладзевай арганізацыі “Папараць-кветка”, у антысавецкім паўстанні, таму гімназія была пераўтвораная ў шараговую школу II-й ступені. Адчыніліся курсы. Але і на іх ровень шкалення быў даволі высокім. Варта згадаць, што выкладаць беларускую мову ў Слуцк з няблізкай стаіцы наязджаў Якуб Колас. Настаўнічаў на курсах і Юры Лістапад – у нядаўнім мінулым сябра Беларускай Рады Случчыны, актыўны паўстанец, які ў родны горад вярнуўся нелегальна з Польшчы, дзе пераседзеў бальшавіцкія рэпрэсіі.

На курсах браты Казакі далучаюцца да беларускага краязнаўчага гуртка і з дапамогай сяброў пачынаюць выпускаць рукапісны часопіс “Наша слова”, які выходзіць пад лозунгам: “Няхай жыве вольная Беларусь!”. Для часопіса пішуць пераважна чатыры аўтары – Апавядальнік Алесь (Рыгор Казак), Самотны Міхась (Міхась Макарэня), Малы Язэп (Мікола Казак) і Пачатковы Міхась (Міхась Дземідовіч). Псеўданімы, зразумелая рэч, – для канспірацыі. Але карыснай плошчы 88-старонкавага выдання не хапае для самарэалізацыі творчых намераў юнакоў, і яны паспяхова засвойваюць жанр улётка. Улёткі распаўсюджваліся па слудцкіх ваколіцах, нагадвалі пальмяныя лісткі “Мужыцкай праўды” і мелі яўна антысавецкі характар:

“Таварышы, раней нас душыў пан, а цяпер душыць бальшавік. Сяляне, годзе вам спаць! Прачніцеся! Савецкая ўлада натравіла суседа на суседа, брата на брата, каб вы не верылі адзін другому і не згаварыліся проці ўлады. Сяляне! Арганізуйцеся ў хаўрусы! Ваш ворак не сусед, а бальшавік! Далоў новых паноў-камуністых! Яны вас ашукалі і далей будуць ашукваць. Нас сілком падзялілі. Адно частку Беларусі душаць польскія паньы, а другую – маскоўскія бальшавікі. Далоў ашуканцаў! Няхай жыве Вольная злучная Беларусь!”.

Заклікі на ўлётках амаль даслоўна паўтаралі лозунг з вокладкі “Нашага слова”, а словы “нас... падзялілі” нібы цытаваліся з твора выкладчыка курсаў Якуба Коласа, з ягонага верша “Беларускаму люду”, напісанага пасля трагічнага для Беларусі Рыжскага замірэння: “Нас падзялілі – хто? Чужаніцы, Цёмных дарог махляры...”

Зразумела, што ўлада пільна адсочвала ўсе праявы атысавецчыны на неспакойнай Случчыне. ГПУ не драмала і звычайна

пачало распрацоўку чарговай арганізацыі. У 1925 годзе арыштоўваюцца Юры Лістапад, уся рэдкалегія “Нашага слова”, а таксама некалькі сялянаў, якія дапамагалі расклеіваць улёткі. Кіраўнік ГПУ па Беларусі Іосіф Апанскі падпісвае ордэр на ператрус у Якуба Коласа. Пясняр, які па задуме карных органаў павінен быў узначаліць антысавецкую змову на Меншчыне, на допыце прызнаў толькі знаёмства з Лістападам, усё астатняе катэгарычна адпрэчыў. У Міколы Казака, які па маладосці не меў аніякага ўяўлення пра канспірацыю ды іншыя змоўніцкія хітрасці, гэлеушнікі знайшлі камплект нумароў часопіса і спытак з вершамі брата. Васемнаццацігадовы Рыгор, дапытаны 25 кастрычніка 1925 года, мусіў прызнаць сваё аўтарства ў “Нашым слоце” і сяброўства ў студэнцкім гуртку, мэтай дзейнасці якога была адбудова вольнай і незалежнай Беларусі.

У менскім ДOME працаўнікоў асветы 5 сакавіка 1926 года распачаўся судовы працэс, пазней названы Лістападаўскім. За тры месяцы да працэсу І. Апанскі дае інтэрв’ю карэспандэнту газеты “Савецкая Беларусь”, дзе распісвае, як ягонья падначаленыя “ліквідавалі контррэвалюцыйную групу ў Слуцкай і Менскай акругах”. Шэф беларускага ГПУ, спышаючыся сфармаваць грамадскую думку, блытае факты і імёны (прыкладам, называе Лістапада Рыгорам), беспадстаўна вінаваціць удзельнікаў гуртка ў тэрарызме і абяцае ім хуткае судовае разбіральніцтва.

Шырокага грамадскага розгаласу І. Апанскі і сапраўды дамогся. У фанатэцы аўтара гэтых радкоў зберагаецца зроблены ў 1999 годзе запіс успамінаў Максіма Лужаніна – апошняга пазасталага на той час у жывых сведкі Лістападаўскага працэсу. Па словах М. Лужаніна (дарэчы, таксама вучня Лістапада), у Дом працаўнікоў асветы было не прабіцца, каля ганка стаяў натоўп, людзі адкрыта сімпатызавалі тым, хто апынуўся на лаве падсудных: Ю. Лістападу, М. Макарэню, М. Дземідовічу, М. Казаку (Рыгор быў вызвалены з-пад варты пасля допытаў). У зале ў першым шэрагу сядзелі Я. Купала і З. Бядуля, у якасці сведкаў і экспертаў на судзе выступалі Я. Колас, М. Гарэцкі, С. Рак-Міхайлоўскі, А. Смоліч, З. Жылуновіч (Ц. Гартны). Пракурор, спасылаючыся на артыкул 62 крымінальнага кодэкса (удзел у контррэвалюцыйнай арганізацыі), патрабаваў для падсудных найвышэйшай меры пакарання – расстрэлу... Але працэс цягнуўся амаль два тыдні, жарсці патроху сціхалі, і ў ноч з 17 на 18 сакавіка быў абвешчаны вырак – усе атрымалі па пяць гадоў вязніцы: Ю. Лістападу вырак пакінулі ў сіле, астатнім тэрмін зменшылі да двух гадоў, М. Казака, улічваючы яго малады век (15 гадоў!), урэшце

асудзілі ўмоўна і вызвалілі. Асуджаным пашанцавала: ішоў 1926 год, пазней з падобнымі “злачынцамі” савецкая Феміда не асабліва цацкалася. Праўда, шанцунак ім выпаў усяго толькі часовы – у 1938 годзе Лістападу прыгадаюць-такі мінулыя грахі і расстраляюць, Казак-малодшы будзе арыштаваны паўторна і згіне ў гулагаўскіх нетрах годам раней. Лёс астатніх “лістападаўцаў” – невядомы...

Зразумела, усе гэтыя падзеі, удзельнікам і навочным сведкам якіх давялося быць Рыгору Казаку, не маглі не пакінуць следу ў ягонай уражлівай душы. Воляю выпадку ён паспеў выхапіцца з-пад махавіка пачварнай рэпрэсіўнай машыны, якая неўзабаве распачне свой жудасны чалавекапавал на адной шостаі частцы зямное цвердзі.

На суд над братам і папалечнікамі ў Дом працаўнікоў асветы Рыгор хадзіў ужо студэнтам-другакурснікам Белпедтэхнікума – і тады ўстановы слынай, якая неўзабаве (за часамі міністра асветы Усевалада Ігнатоўскага) ператворыцца ў элітны гадавальнік настаўніцкіх і літаратурных кадраў. Белпедтэхнікум на той час ачольваў вядомы педагог, правадзейны сябра Інбелкульту і будучы рэктар БДУ Язэп Каранеўскі, у ім выкладалі браты Антон і Язэп Лёсікі, Якуб Колас, геолог і паэт Міхайла Грамыка, мовазнавец Мікола Байкоў, матэматык Аляксандр Круталевіч, кампазітар Уладзімір Тэраўскі. У тэхнікуме ўжо вучыліся будучыя літаратурныя раўналеткі Рыгора – Максім Лужанін, Антон Адамовіч, Пятро Глебка, Наталля Вішнеўская, Сяргей Дарожны, Зінаіда Бандарына, Валеры Маракіў, Уладзімір Сядура, Віктар Казлоўскі... Моладзь хінулася да літаратуры, сталічныя перыёдыкі ахвотна друкавалі пачаткоўцаў, ці не кожная шматтыражная газета лічыла сваім абавязкам выдаваць літдадаткі. Паводле ўспамінаў колішняга белпедтэхнікумаўца М. Лужаніна, рэдакцыя ў той час нярэдка атрымлівалі ад старшыняў выканкамаў суправаджальныя лісты падобнага зместу: “Пры гэтым накіроўваецца 30 фунтаў вершаў, напісаных паэтамі з нашай воласці”. Карацей кажучы, час для ўваходзінаў у літаратуру быў надзвычай спрыяльны.

Рыгор Казак у 1927 годзе становіцца сябрам “Маладняка”, праўда, не ў лепшы для аб’яднання час. У самай масавай да нядаўняй пары літаратурнай арганізацыі краіны (каля пяці соцень аўтараў!) адбылося ўжо некалькі расколаў, частка самых таленавітых пісьменнікаў пакінула “Маладняк”. Прычына арганізацыйнай неразбярыхі – улада хацела трымаць літаратараў на кароткім павадку і, выкарыстоўваючы іх энергію і таленты, уплываць на народныя масы. Спробу падначалення літаратуры трапна схаарактарызаваў У. Дубоўка ў паэме “І пурпуровых ветразяў узвівы”:

Ты думаеш, культура ходзіць
у портках ката слаўнае камуны,
у портках генерала Галіфэ?
Або у марынарцы ходзіць Фрэнча –
другога ката, ката нашых дзён?

Няцяжка здагадацца, які “кат нашых дзён” хадзіў на той час у фрэнчы – ён глядзеў з кожнай газетнай паласы, з кожнага плаката.

Зусім нядоўга набыўся Р. Казак у “Маладняку”, нават ні разу не надрукаваўся ў часопісе літаб’яднання. У тым жа 1927 годзе ён выходзіць з дарэштты зачаўрэлай арганізацыі – разам з Паўлюком Шукайлам, Петрусём Броўкам, Янкам Відуком (Скрыганом), Уладзімірам Прыбыткоўскім, каб заснаваць новую суполку – “Беларускую літаратурна-мастацкую камуну”. Яе лідэр (таленавіты як арганізатар і залішне крыклівы як паэт) П. Шукайла дамогся ва ўлады фінансаў на новы часопіс “Росквіт”, дзе з’яўляюцца і першыя паэтычныя імпрэсіі Р. Казака. Парадаксальна, але факт: Шукайла будаваў сваю калялітаратурную кар’еру акурат на крытыцы такіх лірыкаў, як Казак, упікаючы ім гранне на “пяшчотных струнах” ды поцяг да “пярыннага блажэнства”. Пэўна, доўга не набыўся б паэт і ў “камуне”, але яна неўзабаве распалася сама. Тым жа 1927 годам азначыўся і праявілі дэбют Казака: у “Чырвоным сейбіце” (ілюстраваны дадатак да “Беларускай вёскі”) выходзіць яго апавяданне “Круцель”. Потым Казаковы праявілі творы яшчэ некалькі разоў з’яўляецца ў друку, але іх аўтар паступова разумее, што не ў прозе яго прызначанне, што яго высокае натхненне, яго “Моцарт” (стан, калі радок дыктуецца звыш) – у паэзіі. Як музыка спрабуе новы інструмент і даліць гармонію з дапамогай камертона, так і паэт услухуецца ў мілатоніку ўласнага радка:

Зацвітае думак сенажаць,
Нават кветкі так не зацвіталі.
Чую, чую – клавішы дрыжаць,
Не заціклі гукі на раялі.

Але даслухаць “дрыжанне клавішаў” не выпадае, бо эпоха пачынае біць у літаўры. А паэт апынаецца ў чужароднай для любой творчасці атмасферы вайскавай казармы. Конны полк, у якім даваўся службыць, стаяў у Гомелі, там жа ў паэтаў-кавалерыстаў Рыгора Казака, Сяргея Ракіты і Вячаслава Палескага выходзіць у свет

зборнік вершаў “Разгон” – адзін на трох. У кніжку ўвайшло восем вершаў Казака, пра якія ён абсалютна слухна палічыў патрэбным у далейшым забыцца. Кавалерыйскі галоп часова заглушае музыку, і ў голасе паэта пачынаюць гучаць нехарактэрныя для яго мілітарныя ноткі: “Мой верш – не гукі арф, а шрот”.

Неўзабаве ў кнігарнях з’яўляецца другі, ужо самастойны зборнік Рыгора Казака “Паэзія чырвонаармейца” (1931), якім ён пазней таксама наўрад ці ганарыўся. На вокладцы пад прозвішчам аўтара стаяла ўдакладненне – “член БелЛАЧАФу” (Беларускай літаратурнай арганізацыі Чырвонай арміі і флоту).

Мабыць, зборнік быў зусім нялішнім у сумных вайсковых бібліятэках, дзе стаяў на адной паліцы з шэра-аднолькавымі статутамі. У параўнанні з імі кніжка яўна выйгравала і магла выклікаць перасмешкі на занятках па баявой і палітычнай падрыхтоўцы. Часам здаецца, што з падобнай мэтай яна і пісалася, іначай навошта паэту-кавалерысту, паклаўшы даланю на эфес шаблі, раптам самапарадыйна называць сябе “гейзерам высокіх пачуццяў...”

Пасля звальнення з войска Р. Казак вярнуўся ў Менск і пабраўся шлюбам з Яўгеніяй Мікалаеўнай Петраковай – інжынерам малочнай прамысловасці, якая прыехала ў Беларусь з Ростова-на-Доне. У іх нарадзіўся сын Ігар, шчаслівая маладая сям’я зняла кватэру ў доме Сянькоўскіх непадалёк ад сталічнага вакзала. Паэт шмат піша, рытуе да друку кнігу з суадпаведным эпосе назовам “Шкумат пачуцця” (яна так і засталася ў рукапісе).

На сярэдзіну 30-пачатак 40-х прыпадае і зацікаўленне Р. Казака перакладамі. Перакладчыкаў у рэдакцыях тады з’арыентоўвалі на “правільныя” творы. Скажам, у 1940 годзе ў Менску гасцявала грамада польскамоўных пісьменнікаў з нядаўна далучаных заходніх абласцей БССР. У “ЛіМе” пад здымкам задаволеных гасцей змяшчаюцца аперацыйна перакладзеныя іх творы. Р. Казаку тым разам дастаўся верш Тэафіла Главацкага “Лётчык”. Але паэта цягнула да праверанай часам класікі, і ён перакладае санеты і баллады А. Міцкевіча, вершы Л. Украінкі, дапамагае загаварыць па-беларуску сваім знакамітым сучаснікам – У. Маякоўскаму, Б. Пастарнаку. Выбар апошніх невыпадковы. Пастарнак прязджаў у Менск на Усеаюзны літаратурны пленум, бараніў ад літаратурных касталомаў далікатнага Уладзіміра Хадзьку, цытаваў яго вершы ў арыгінале. А Маякоўскі пасля паездкі па Беларусі засведчыў сваю любоў да беларускай мовы ў крылатым чатырохрадкоўі:

Я немало слов придумал вам,

взвешивая их, одно хочу лишь:
чтобы стали всех моих стихов слова
полновесными, как слово «чуеш».

За гэткаія рэверансы варта было аддзячыцца...

Паперакладаўшы маскоўскіх зычліўцаў беларускай літаратуры, Рыгор Казак і сам едзе ў Маскву – паступае ў Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт, потым пераводзіцца з яго на сцэнарны факультэт Інстытута кінематаграфіі. Дыплом сцэнарыста атрымлівае ў 1935-м. Па ўсёй краіне, як грыбы, раслі кінатэатры, кіно на вачах рабілася найгалоўнейшым з мастацтваў, прафесія кінематаграфіста ўваходзіла ў моду. У Ленінградзе распачынае дзейнасць кінафабрыка “Савецкая Беларусь”, здымаецца першы айчынны мастацкі фільм “Лясная быль”. Слаўны савецкі кінематограф сама ўбіраўся ў сілу, як грымнула вайна...

Падчас нямецкай акупацыі паэт жыве ў родным Слуцку, дзе загадвае кінатэатрам. Зрэдку друкуецца (ужо як Рыгор Крушына) у “Беларускай газэце”, “Раніцы”, “Беларускім работніку”. Той, хто схільны папракнуць паэта за гэта, хай растлумачыць мне адну рэч: чаму ў беларускамоўнай “Раніцы” друкаваць лірыку ганебна, а ў расейскамоўнай “Сталинской молодёжи” прэстыжна?

Усе тыраніі на свеце падобныя, як сіямскія блізняты. Усе яны пачынаюць з абмежавання свабоды слова, а заканчваюць шыбеніцамі і канцлагерамі для іншадумцаў. Каб не быць галаслоўным, прывяду дзве цытаты, пакінуўшы чытачу права самому рабіць высновы.

“Кожны мастак мае права тварыць свабодна, але мы, камуністы, павінны накіроўваць яго творчасць”.

“Мастак павінен развівацца свабодна, без уціску збоку, але мы патрабуем аднаго: прызнання нашых перакананняў”.

Першая цытата належыць Леніну, другая – Альфрэду Розэнбергу. Хто ў каго пазычыў мудрую думку пра “свабодную” творчасць – для нас вялікага значэння не мае. Як бачым, клопат у іх быў адзін.

Пазасталая ў 1941 годзе ў Менску жменька дзеячоў культуры (пісьменнікі А. Салавей, Н. Арсеннева, М. Сяднёў, Х. Ільяшэвіч, Ю. Віцьбіч, Ант. Адамовіч, кампазітар М. Равенскі, спявак В. Селях-Качанскі, гісторык М. Шкялёнак) намагаюцца і ў ваеннай калатнечы рабіць усё магчымае дзеля ўратавання беларускай самасці. І сёе-тое ўдаецца: патроху адраджаецца нацыянальнае школьніцтва, тэатр, пачынаюць выдавацца кнігі. Але ў “новай” Нямецчыне, як і ў “старым” Савецкім Саюзе, беларускаму народу адводзілася маргінальная роля, усе новыя-старыя акупанты найперш дбалі пра

павелічэнне сваёй жыццёвай прасторы. Марачы пра Lebensraum аж да Урала, Гітлер, тым не менш, у 1942 годзе вёў сакрэтныя перамовы са Сталіным, падбухторваючы таго да сумеснай вайны супраць ЗША, а ў выпадку згоды гатовы быў нават змяніць колер свастыкі на дзяржаўным сцягу з чорнага на чырвоны...

У 1944 годзе Рыгор Крушына пакідае Беларусь, як аказалася – назаўсёды. Пакідае, каб уратаваць сябе, свой талент. А талент, па словах Я. Баратынскага, – “заданне Бога, якое неабходна выканаць у любых абставінах”.

Сёння можна толькі здзіўляцца, як беларусы – птахі пераважна не пералётныя – здолелі так хутка акліматызавацца на чужыне. І не проста акліматызавацца, а за кароткі час наладзіць паўнаважныя культуратворчы і адукацыйны працэсы: заснаваць дзесяткі перыёдыкаў, выдавецтваў, навучальных устаноў, моладзевых арганізацый. Вось далёка няпоўны пералік выданняў, што з’явіліся ў паваеннай Заходняй Еўропе: “Беларускія навіны”, “Моладзь”, “Божым шляхам” (Парыж), “Беларус на чужыне” (Лондан), “Студэнцкія весткі” і “Крывіцкі светач” (Мюнхен), “З беларускага жыцця” (Зальцбург), “Наперад” (Вялікая Брытанія), “Звіняць званы старой Сафіі” (Рэгенбург), “Шляхам жыцця” (Ватэнштат), “Голас беларусаў” (Шлезвіг), “Вольнае слова” (Ольдэнбург), “Бацькаўшчына” (Остэргофэн)... Толькі ў адной Нямеччыне выходзіла 49 выданняў. Большыня з іх, праўда, мела вельмі кароткі век.

Былы “ўзвышэнец” Юрка Віцьбіч гуртуе вакол сябе літаратараў-эмігрантаў, у выніку з’яўляецца аб’яднанне “Шыпшына” з сур’ёзным творчым патэнцыялам, для разгарнення якога яўна бракуе сціпых магчымасцяў аднайменнага ратарнага часопіса. На яго старонках сталела цэлае плеяды таленавітых аўтараў, якія цягам наступных дзесяцігоддзяў будуць годна прэзентаваць беларускую літаратуру на выгнанні: Наталля Арсеньнева, Алесь Салавей, Масей Сяднёў, Міхась Кавыль, Уладзімір Дудзіцкі, Мікола Цэлеш, Рыгор Крушына... У дэкларацыі “Шыпшыны” сярод іншых знаходзім і гэтыя пункты: “працаваць над стварэннем вялікай літаратуры”, “стаяць на варце поўнае творчае свабоды”, “тільнавацца высокай мастацкай якасці твораў”. Апрача задачай чыста літаратурных, “шыпшынаўцы” ставілі перад сабой і прыкладную палітычную мэту: не даць пашырыцца расколіне між прыхільнікамі БНР і БЦР, прымірыць “крывічоў” і “зарубежнікаў”, “усходнікаў” і “заходнікаў”. На жаль, палітычныя звадкі палагодзіць не ўдалося, і яны яшчэ доўга атручвалі жыццё ўчарашнім аднадумцам, час ад часу выплёскаючыся і на старонкі літаратурных выданняў.

Жывучы ў лагеры для выгнанцаў у Заходняй Нямецчыне, Рыгор Крушына выдае кнігу “Лебедзь чорная” (1947), у якой і намёку няма на колішняе “кавалерыйскае” вершатворства. З трэцяй спробы ён патрапіў нарэшце ў сваю паэтычную стыхію, якой і будзе трымацца цягам усяго астатняга жыцця. Дыянісійскае светаадчуванне паступова перамагае эсхаталагічнае, ад якога, дарэчы, беларуская паэзія не магла пазбавіцца з часоў Багушэвіча. Служыць у светлым храме бога Апалона народжаны быў Максім Багдановіч, але “мігдаловы горкі пах” не адпускаў яго ні на хвіліну, шторазу нагадваючы сакраментальнае *memento mori*. Танатас у беларускай літаратуры не-не ды і браў вяршэнства над эрасам, што магло прывесці да сумных вынікаў (як у самім прыгожым пісьменстве, гэтак і ў дэмаграфіі).

У праграмным, загалоўным вершы кнігі “лебедзь чорная з перасечаным крылом” мае свайго антыпода – гусь белую, што ляціць “з ласкай сонечнай” на Радзіму. У гэтым творы закладзеная глыбокая сімволіка: святло і цемра уступаюць у супрацьборства. І святло перамагае. Як і ў пазнейшым класічным вершы С. Гаўрусёва: “Чорны воран, белы лебедзь, вам далёка да радні” (дарэчы, духоўнае сваяцтва гэтых двух твораў адразу кідаецца ў вочы). “Лебедзь чорная” сталася апошнім прыстанішчам для духаў цемры. Творы Крушыны, як сіфанафоры ў марскіх глыбінях, робяцца носьбітамі святла, яны люмінісцэнтныя па сваёй прыродзе. Вось лексіка толькі аднаго верша: “белая віла”, “сонца”, “пячоры казачнай святло”, “праменні”, “празрыстыя хвалі”, “прыгожы свет”.

Паказальна, што ў Рыгора Крушыны няма ніводнага верша пра вайну. Хоць ён быў яе сучаснікам і пра ваенныя падзеі меў магчымасць атрымліваць дастаткова поўную інфармацыю. Выключэнне – прысвечаны сыну Ігару верш “Пад дажджом агню” (1944), у якім вайна падаецца як казачны сюжэт:

Пад гарою ў царстве сонным
Ян-царэвіч на кані
Б’ецца з волатам-драконам,
Меч гартуецца ў агні.
На грудзях таго дракона
Заламаны чорны крыж.

Варта падкрэсліць, што верш напісаны ў Нямецчыне, у Штутгарце - у логвішчы яшчэ даволі агрэсіўнага “дракона”, у якога

хоць і не адрасталі новыя галовы заместа сцятых, але агню ў пашчы яшчэ хапала, каб спапяліць мільён-другі ахвяраў.

Праз год “дракон” сканаў, але беларусы ў Нямецчыне не ўздыхнулі з палёгкай. Савецкая радзіма іх не чакала, чакалі іх лагеры на Калыме ці ў Комі АССР – змрочнае царства-гаспадарства яшчэ аднаго “дракона”. Па лагерах для перамешчаных асобаў ездзілі савецкія прапагандысты, агітавалі вяртацца ў СССР, дзе ўсе грахі будуць велікадушна дараваныя, дзе ўсіх чакае вялікая стваральная праца. Паэтка Вольга Таполя (Зубко) паверыла, вярнулася і – дзесяць гадоў правяла ў Гулагу. Ант. Адамовіч успамінаў: пасля адной з лекцыяў ён падышоў да лектара, былога сябра па “Узвышшу”, і пачуў ад яго кароткае, сказанае нападўголасу: “Не едзь”.

Жыццё ў лагеры для перамешчаных асобаў нагадвала чаканне на вакзале. Людзі пільнаваліся сваіх клункаў і чакалі цягніка, які з невядомых прычынаў затрымліваўся. Так міналі дні, тыдні, месяцы, гады... Наўрад ці падобныя ўмовы спрыяльныя для сур’ёзнай творчасці, пра нейкае матэрыяльнае заахвочванне гаварыць таксама не выпадала. І ўсё ж пісьменнікі не адчувалі сябе забытымі, дзсяткі выданняў прапаноўвалі ім сваё супрацоўніцтва, добрыя аўтары ішлі нарасхоп. Часопіс “Сакавік” (Остэргофэн, выйшла ўсяго тры нумары) надрукаваў без згоды аўтара Крушынаву паэму “Персідская легенда”, прызначаную для “Шыпшыны”. Паэт вымушаны быў даваць тлумачэнні Юрку Віцьбічу.

Там жа, у лагеры, Рыгор Крушына напісаў паэму “Эротава скрыпка” і пераказаў вершам “Песню песням Саламона” – вядомы біблейскі гімн каханню. Гэта было нязвычайнае чытво для беларускай публікі, якая на той час не магла не быць кансерватыўнай – падобных тэкстаў па-беларуску да гэтай пары папросту не было. Песням Саламона, здаецца, так і не знайшлося месца на старонках усіх згаданых вышэй 49-ці друкаваных і рататарных выданняў. Што ж, не будзем дакараць іх выдаўцоў, тым больш (красамоўны факт!) і метраполія як магла аберагала цноту роднай літаратуры: наступны пераклад старажытнага *шэдэўра*, зроблены Васілём Сёмухам, упрыгожыць наша краснае пісьменства толькі праз паўстагоддзя: Песня Песням выйдзе 8-тысячным накладам на трох мовах (па-беларуску, па-ангельску і па-расейску) ужо ў незалежнай Беларусі.

Калі ўявіць паваенную беларускую літаратуру ў выглядзе аркестра, то расклад музычных інструментаў мог выглядаць наступным чынам. Праваруч ад дырыжора (пад смокінгам – усё той жа фрэнч, у які апраманалі культуру яшчэ ў 20-я гады і нарэшце апранулi) пагрозліва гудуць басэталі. Леваруч, у аддалі, самазабыўна

бубняць бубны. З імі саборнічаюць кантрабасы. Пасярэдзіне вухаюць трубы, валторны і трамбоны... Выконваецца араторыя “Як добра ў краіне савецкай жыць”. Зразумела, што скрыпічна-эратычнае сола Крушыны ў гэтым аркестры было непатрэбным. Але яно гучала, хоць і без асаблівай надзеі быць пачутым. “Вось гэта музыка сама / сабе гучыць. Ёй справы мала, / што дзесьці музыкі няма, / што дзесьці музыкі не стала” (М. Стральцоў). Музыка самакаштоўная: і ўзвышаныя пярэклічы зорак, і лірычныя перамовы двух сэрцаў адбываюцца і без зацікаўленага прыслуховання збоку.

Я пад Эротаву іскрыпку
Імправізую песнятвор.
Вулкан свой жар хаваў углыбку,
А потым зрынуў на прастор.

Я – твой Везувій, ты – Пампея,
Імпэтнай лавай абыйму,
У позніх прыцемках сагрэю
І на вяршыню уздыму.

Цікавае прачытанне “Эротавай скрыпкі” даў даследчык беларускай эмігранцкай літаратуры з Нью-Ёрку Лявон Юрэвіч. Ён уважае паэму “разгорнутай эратычнай метафарай”, у якой вытрыманыя этапы: уверцюра, развіццё тэмы, coitus, кульмінацыя (аргазм), фінал. Такім чынам, крушынаўскі любоўны тайнапіс быў нарэшце-такі расчытаны. Застаецца пашкадаваць, што адбылося гэта не пры жыцці аўтара, які ў лістах да сяброў неаднойчы наракаў на маўчанне крытыкі адносна сваёй творчасці.

Увогуле, сапраўдная паэзія – гэта тайнапіс, шматсэнсавасць якога спасцігаецца не адразу. Як і ноты, паэзію дадзена чытаць не кожнаму. Паэтычнаму таленту патрабуецца талент чытацкі. Прыгадайма, колькі новых сэнсаў адкрыў Алеся Разанаў у знаёмым кожнаму са школьнай парты купалаўскім “Мужыку”! А як перабраў літаральна па складах Анатоль Клышка багдановічаўскую “Пагоню”, ён *выканаў* яе, як натхнёны скрыпач музычную пёску! Уладзімір Набокаў узяўся каментываць “Яўгена Анегіна”, у выніку на паўтары сотні старонак пушкінскага тэксту набралася 700 старонак каментара!

Часам творы літаратуры чакаюць на такое прачытанне стагоддзямі.

Не варта думаць, аднак, што Рыгор Крушына не меў свайго чытача. Меў і чытача, і слухача, бо не цураўся публічных выступаў. Скажам, улетку 1949 года разам з Міхасём Кавылём і Янкам Золакам браў удзел у літаратурнай вечарыне ў лагеры Бакнанг. Што ён там чытаў? Думаецца, тую ж “Лебедзь чорную”, “Малітву выгнанца”, “Мроі” – вершы, якія маглі гучаць і з эстрады.

На пачатку 50-х лагеры бежанцаў у Нямеччыне расфармоўваюцца, і іх насельнікі раз’язджаюцца па свеце. Алесь Салавей трапляе ў Аўстралію, Уладзімір Дудзіцкі – у Венесуэлу, Сяргей Хмара – у Канаду, Наталля Арсеннева і Масей Сяднёў – у Злучаныя Штаты Амерыкі. Наўслед за імі ў снежні 1952 годзе выправіўся ў ЗША і Рыгор Крушына. Новы год сустракалі пасярод Атлантычнага акіяна на караблі “Генерал Мюір”, які вазіў амерыканскіх жаўнераў у Карэю, а на зваротным шляху падбіраў на свой борт эмігрантаў.

У ЗША паэт удзельнічае ў заснаванні Беларускага Інстытута навукі і мастацтва (БІНіМа), у стварэнні нью-ёркскага аддзела Беларуска-Амерыканскага задзіночання. Складае першыя нумары бінімаўскага альманаха “Конадні”, у выходных дадзеных якога падаецца хатні адрас паэта: R. Kazak, 191 Henri St., New Jork, 2 USA. У “Конаднях” друкуе вершы і аповяданне “Чорныя Дразды” – пра нямецкі канцлагер для ваеннапалонных пад Менскам. У аповяданні знайшла сваё выйсце тэма вайны, што ніяк не клалася на арфічныя струны паэзіі.

На другім кантыненте прыжыцца было няпроста, эмігранты з Беларусі напачатку не мелі ні страхі над галавой, ні працы. Даводзілася перабівацца выпадковым і мазольным заробкам: Н. Арсеннева закатвала слоікі з гароднінай на кансервавай фабрыцы, Ю. Віцьбіч на фабрыцы ткацкай працаваў запакоўшчыкам, М. Кавыль уладкаваўся дворнікам пры фабрыцы медычнай, чорнарабочымі на заводах падпрацоўвалі М. Сяднёў, У. Клішэвіч, Р. Крушына, Я. Золак... І наўрад ці трэба вохкаць ад спачування: маўляў, во як эксплуатавалі паэтаў праклятыя капіталісты! Прыгадайма, як кавалак хлеба надзённага даваўся паэтам пры саветах: як М. Цвятаеву не бралі мьць посуд у літфондаўскую сталоўку, як Л. Геніюш пазбавілі паўстаўкі прыбіральшчыцы ў зэльвенскай больніцы...

Рыгору Крушыну рэдка выпадалі дарункі лёсу. Даводзілася часцей пляць супроць плыні. І хоць, паводле У. Дубоўкі, “у перашкодах дух расце”, трэба быць волатам, каб без стомы крышыць тыя перашкоды. Але і волаты ўрэшце знаходзяць спачынак пад

валатоўкамі, што ўжо казаць пра людзей, пазбаўленых роднай зямлі пад нагамі.

Мабыць, гэта быў дарунак лёсу, – не абжыўшыся ў ЗША, паэт вяртаецца ў Мюнхен і пачынае працаваць у беларускай рэдакцыі радыё “Вызваленне”. Жыццё набывае страчаны сэнс. Праца са словам, праца для Беларусі, магчымасць займацца любімай літаратурай – што яшчэ трэба эмігранту?

Да таго ж, у Нямеччыне Рыгор Крушына сустракаецца са сваёй даўняй знаёмай Галінай, якая неўзабаве становіцца ягонай жонкай і – музай на доўгія гады. Апошняя акалічнасць абавязвае нас распавесці пра яе больш падрабязна.

Галіна нарадзілася ў Пецярбургу, па мячы мела продкаў-немцаў (прозвішча яе бацькі было Гэмэр), па кудзелі ж у яе радаводзе значыліся французы, маці паходзіла з роду Лябрэнс. На пачатку 30-х гадоў Галіна працавала стэнаграфісткай у Саюзе пісьменнікаў, дзе пазнаёмілася з Янам Скрыганом і выйшла за яго замуж. Прыгадайма: Крушына (гады яшчэ Казак) і Скрыган (на той час – Відук) разам уваходзілі ў шукайлаўскую літаратурна-мастацкую камуну, сябравалі, але наўрад ці маглі здагадавацца, якая далікатная акалічнасць спалучыць у будучыні іхнія зямныя лёсы... У 1936-м Скрыган трапляе пад чарговую хвалю барацьбы з нацдэмамі, арыштоўваецца і пад канвоем пакідае Беларусь на доўгія васемнаццаць гадоў. Галіна з маленькім сынам Усеваладам застаюцца ў Менску. У вайну іх вывозяць на прымусовыя работы ў Нямеччыну, адкуль яны, нічога не ведаючы пра лёс бацькі і мужа, не вяртаюцца. (У сваю чаргу, ссыльны Я. Скрыган думаў, што яго сям’я загінула ў разбамбаваным Менску – пра гэта яму паведамілі менскія знаёмыя.) І вось – нечаканая сустрэча ў нямецкім гарадку Рэмшайд, успаміны пра гады маладосці, сардэчныя пачуцці... Рыгор і Галіна ствараюць новую сям’ю, жывуць у Керпэне пад Кёльнам, потым перабіраюцца ў ЗША. А сын Галіны Усевалад Скрыган так ніколі і не сустраўся са сваім родным бацькам, на якога, дарэчы, вельмі падобны; ён і цяпер жыве ў нямецкім горадзе Дуйсбург...

“Таворыць радыё “Вызваленне”. Пры мікрафоне Кастусь Рамановіч...” – патанаючы ў атмасферных бяздоннях і пераадольваючы шум глушылак, далятаў да Беларусі голас. Чулі яго многія, нямногія ведалі, што належыць ён паэту Рыгору Крушыну, які ў радыёэфіры выступаў пад псеўданімам.

Займаўся пераважна літаратурнымі перадачамі, рыхтаваў гэтак званыя “скрыпты”, якія паралельна друкаваліся ў газеце “Бацькаўшчына”. Жывыя прыгадкі пра тых, каго ведаў, з кім

сустракаўся ў далёкія 20-30-я гады: пра Ю. Лістапада і Я. Коласа, К. Чорнага і М. Чарота, Я. Пушчу і П. Шукайлу, пра alma mater – незабыўны Белпедтэхнікум...

Там жа, у Нямецчыне з-пад пяра Рыгора Крушыны выходзіць паэма “Кантата самотных”, напісаная акуратнай рансаравай страфой (увогуле, у галіне формы паэт меў цікавыя напрацоўкі, але пра гэта пазней). Летуценнік, рамантык Крушына ніколі не імкнуўся быць летапісцам, стараўся асабліва не ўмешвацца ў палітыку, хоць разумеў, што сучасная цывілізацыя ператварыла і дыягенаўскую бочку, і вежукастэлю ў незваротныя анахранізмы. “Кантата самотных” заснаваная на гістарычнай канкрэтыцы, у ёй паэт упершыню вяртаецца да падзеяў на Случчыне, “калі чужынцы бралі хлеб, / паролі скрозь, шукалі, дзе б / знайсці хоць зерне і забраць.” Не адпускае паэта і постаць брата Міколы, з якім разам ішлі супраць улады, а на пакуты ў пекла гулагу пайшоў ён адзін.

Ці льга цярпець, калі мой брат
Глядзеў замучаны з-за крат,
Пытаў, за што ён вязнем стаў?
Калі чужынцы ў нашай хаце
Перабіралі ўсё багацце...
Калі чужынцы секлі лес, –
Смяротны жаль у сэрца лез,
Гадзюкай джаліў жаль цяжкі.
Дык як памсціць за здэк над Маці,
Якую каты ў каземаце
Мардуюць, рэжучь на кускі?

Дынамічная, экспрэсіўная “Кантата самотных” засведчыла, што ў руках майстра і пяшчотная скрыпка можа падмяняць баявую сурму і клікаць на змаганне. Прыгадайма: менавіта за ігру на скрыпцы, толькі за скрыпічныя pizzicato ў свой час Паганіні адлучылі ад царквы.

Крытык Ант. Адамовіч у сваім вядомым творы “Супраціў саветызцыі ў беларускай літаратуры” (1958; выйшаў спачатку па-ангельску) антысавецкіх дыверсій у вершах і паэмах розных аўтараў навьяўляў безліч, нават у “Слове аб паходзе Ігара”, а “Кантаты самотных” чамусьці не заўважыў.

Падобную ніцавокасыць праявіў не толькі адзін Ант. Адамовіч. Р. Крушыну на эміграцыі працягвалі трактаваць як адарванага ад рэальнага жыцця творцу, які шпацыруе па аблоках і збірае зоры ў

шапку. З падобнымі закідамі выступалі ў друку М. Кавыль, К. Акула (тэма не абмяжоўвалася творчасцю Крушыны: можна прыгадаць паэтычную пікіроўку Н. Арсенневай і М. Сяднёва пра “ціхую браму”).

Ці мелі сэнс падобныя дыскусіі? І праз якую браму - Ціхую ці Вострую з яе “ваякамі на грозных канях” мусіць штодня хадзіць паэт? Пытанні рытарычныя. Як не прымусіш халерыка цалюткі дзень выседзець на адным месцы, а флегматыка – таньчыць да раніцы брэйк-данс, так і паэта не варта наштурхоўваць на неўласцівыя яму дзеянні.

Жыццё на эміграцыі давала свае перавагі. Найперш – адсутнасць цензуры, ад якой занепадала літаратура метраполіі. Савецкія (ці падсавецкія) пісьменнікі не заўсёды маглі адмовіцца ад трафарэта, які ўвесьчасна падсоўваўся ім на пісьмовы стол. А пісаць пад трафарэт улада спрабавала прымусіць усіх: і пачаткоўцаў, і класікаў. Ужо ў часы галаснасці народны паэт Беларусі Пімен Панчанка прызнаўся, што забароненых цензурай вершаў у яго набіраўся ладны зборнік. Янку Брыля прымусілі выкінуць некалькі сцэнаў з рамана «Птушкі і гнёзды». Практычна кожная аповесць Васіля Быкава праходзіла ў друк са шматлікімі купюрамі. Пэралік можна працягваць, фактаў падобных не бракуе, хоць далёка не ўсе яны зафіксаваныя ў памяці жывых.

Другі момант. Пісьменнік-эмігрант духоўна працягвае жыць на радзіме (пра якар-мову мы ўжо гаварылі). І погляд на родныя, але пазатымсветныя рэаліі збоку, здалёку, звысоку дае каштоўны досвед. Гэта – як касманаўт на зямлю глядзіць і бачыць, што яна трохі прыплюснутая, а не ідэальна круглая, як на глобусе. Але пакуль не завіснеш над ёю дагары нагамі і не аглядзіш у люмінатар – не адчуеш асаблівай ахвоты з Пталемеем спрачацца. Расейскі паэт паходжання ліцвінскага Уладыслаў Феліцыянавіч Хадасевіч калісьці напісаў: “Счастлив, кто падает вниз головой – / мир для него хоть на миг, а иной”. Дык вось: эміграцыя дае магчымасць пабачыць свет трошкі іншым. І гэта таксама істотна.

Калі б не чужамоўны свет навокал... Калі б не абьякаваць суродзічаў, з якімі апынуўся на адной выспе...

У 1957 годзе Рыгор Крушына, падрахаваўшы сваё трыццацігоддзе ў літаратуры выданнем “Выбраных твораў”, выступае на старонках “Бацькаўшчыны” з “думкамі аб паэзіі”. Лейтматыў артыкула: чаму ў век НТР паэтычнае слова не ў пашане? Трэба сказаць, што тут беларускі паэт апярэдзіў Барыса Слуцкага з ягоным “что-то физики в почёте, / что-то лирики в загоне”. Абодвум не хацелася, каб “веліч адступала ў лагарыфмы”. Не ў характары

Крушыны было скардзіцца, ён хутчэй меў за мэту справакаваць дыскусію, раскатурхаць чытацкае грамадзтва. І гэта яму ўдалося – “Бацькаўшчына” з пайгода публікавала водгукі. Але, насуперак сваёй натуре пачаўшы за супакой, паэт закончыў бадзёрым спічам у хвалу паэзіі: “Добры радок – гэта сцежка ў людскую душу. І сапраўдны паэт мае шмат такіх сцежак. Ён не будзе скардзіцца, што яго не разумеюць, не чытаюць. Ягонья пачуцці і настроі прамянеюцца ў народзе. І ніякія перашкоды, ніякія бар’еры не адгародзяць яго ад чытача, нават калі крытык ганіць ягоныя творы або ігнаруе іх маўчаннем”.

“Silentium: маўчы і ўтойвай думак рой...” Усё ж гэты цютчаўскі пастулат Крушыну закранаў як найменей. Дзеля аб’ектыўнасці прызнаем, што кнігі ягоныя выходзілі даволі рэгулярна, Беларускі Інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Ёрку тройчы ладзіў яго вечарыны, а ў Квінскім каледжы пры Гарвардскім універсітэце Я. Запруднік пра паэта чытаў адмысловыя лекцыі.

А які ж водгук ад усяго гэтага быў на радзіме? Можна з пэўнасцю сказаць, што Рыгора Крушыну на радзіме больш слухалі, чым чыталі. Як і другіх беларускіх літаратараў з вольнага свету. На ўсе прымачы не хапала глушылак, радыёхвалі ўпарта не хацелі цэнзуравацца. І ўлада мусіла рэагаваць на галасы з-за жалезнай засланы. А ўжо калі рэагавала, то з усіх відаў зброі. Артыкул “Не вам беларусамі звацца”, падпісаны васьмю вядомымі пісьменнікамі з Менску, у 1966 годзе быў надрукаваны ў “Звяздзе”, у тыднёвіку “Літаратура і мастацтва”, у “Голасе Радзімы”, у маскоўскай “Літаратурной газете”, у зборніку памфлетаў “На задворках”, прагучаў па савецкай радыёстанцыі “Родина”. Адрасоўваўся ён персанальна Р. Крушыну-Рамановічу, Ю. Віцьбічу-Стукалічу, К. Акулу-Козыру.

Не да месца тут пералічваць усе эпітэты, якімі пафасна хрысьцілі савецкія пісьменнікі несавецкіх – сам час іх прымірыў. Згадаю толькі, што артыкул заканчваўся дасціпнай парадай: уваходзячы ў літаратуру, выцрайце ногі!

Літаратары-эмігранты скарысталі з парады: адказ быў вытрыманы ў надзвычай дыпламатычным тоне, “крыўдзіцелі” высакародна называліся ў ім “аўтарытэтнымі і вядучымі сярод маладога пакалення”. На пафасныя абвінавачванні прагучалі аргументаваныя прэрэчэнні, на якія новых контраргументаў у больш ваўнянічага боку не знайшлося. Пад адказам стаяў і подпіс Рыгора Крушыны.

Прыведзены прыклад – толькі адзін маленькі эскіз да вялікага батальнага палатна пад назвай “Халодная вайна”.

Via est vita. Дарога – гэта жыццё. Згаданае лацінскае выслоўе магло б паслугаваць эпіграфам да ўсіх без вынятку кніг Рыгора Крушыны. Ён шмат вандраваў па свеце, яго натхнялі Капры і Венецыя, Пампея і Сіцылія, Парыж і Ерусалім, Сахара і Дамаск. У вершах мясцовы каларыт перададзены настолькі адчувальна, што здаецца, і пісаліся яны непасрэдна ў падарожжах. Месца выдання на кнігах пазначана таямніча: Нью-Ёрк-Мюнхен. Так і ўяўляецца падпольная друкарня дзе-небудзь на неабжытай выспе пасярод Атлантакі.

“Выбраныя творы” (1957) Р. Крушыны на старонках “Бацькаўшчыны” рэцэнзаваў Ст. Крушыніч (Станкевіч). Супадзенне псеўданімаў не гарантавала, аднак, прыхільных ацэнак. Крытык, над сім-тым паразважаўшы і сёе-тое паразжаваўшы, падвёў рысу: “Крушына ў галіне паэтычнай формы і мастацкіх прыёмаў не робіць ніякае літаратурнае рэвалюцыі, а ідзе працярэбленым традыцыйным шляхам”.

Быццам паэты – пагалоўна рэвалюцыянеры, якія так і мараць закласці бомбу пад спаракнелыя літаратурныя падмуркі. Каб на месцы курнай хаціны будаваць светлы палац. Але літаратура – гэта, мабыць, адзіны дом, які не падлягае суцэльнаму зносу, ён увесьчасна перабудоўваецца і дабудоўваецца, прычым са страхі, з коміну, з дыму над комінам.

Мне чамусьці здаецца, што заўвага рэцэнзента зачাপіла паэта за жывое, і вузельчык на памяць быў завязаны. З цягам часу Р. Крушына пачне мэтанакіравана працаваць над абнаўленнем формы. Праз амаль два дзесяткі гадоў у аўтарскай прадмове да свайго зборніка “Сны і мары” ён напіша: “Паэзія – спрадвечу прыхільніца прыгожага слова, прыбіраецца ў пышныя строі: метафары, алітэрацыі, багатыя рыфмы, арыгінальны рытм. Паэзія мае і класічныя формы – санеты, трыялеты, рандо, актавы, тэрцыны. У беларускай літаратуры пачынальнікам форматворчасці быў Максім Багдановіч. Пазней беларускія паэты (Уладзімір Дубоўка, Язэп Пушча і інш.) скарысталі часткова з гэтых формаў. Але шмат якія формы паэзіі аж да гэтага часу засталіся некранутымі. Я пастараўся, паводле сваіх магчымасцяў, даць прыклады не толькі вышэйзгаданых, а і розных іншых формаў”.

Чытаючы “Сны і мары”, не перастаеш здзіўляцца майстэрству і вынаходніцтву аўтара. Наўслед за М. Багдановічам ён смела абжывае космас паэзіі, здабываючы ў дэкаратыўных парках і непразных сэльвах ды высаджваючы ў беларускія паэтычныя гаі экзатычныя дрэўцы.

Вось першая беларуская таўтаграма:

Смутак спякотны.
Слухаюк спевык сняжынак.
Стогнек сухотны
Сіплык суглінак.

Сіверк спакоем
Сцішанык, сушыщьк смужынкі.
Срэбнымк сувоем
Сцелек сняжынкі.

Спевык сняжынак.
Сонцак сівоек сумуе.
Сённяк спачынак.
Садк салютуе.

Сэрцак спавіта
Спрутамк сакрэтныхк спружынак:
Снык селеніта,
Спевык сняжынак.

А вось першы беларускі паліндром – верш (вяршыня штукарства!), які чытаецца аднолькава злевак направа ік справак налевак:

Горадк. Тамк шматк дарог.
Гонарк. Атарак ног.
Масак. Ак сам
Як аматарк. Тратак мая –
Сачук час.
Ік марамі
Як сунуся:
Як – ік лаза ік азаліяк.

Апрача таўтаграмы і паліндрома, Рыгорк Крушынак прыдумаў першыя айчынныя туюгі, канцону, секстыну лірычную, віланель, газель, трыялетныя рапалічны. У зборніку “Сны ік мары” змешчаныя 86к вершаў, і амаль у кожным – маленькае адкрыццё. Паэт, якк цыркавык сілачныя чыгунныя шарамі, лёгкае жангляваўк ранейшыя нечуванныя ў суч.

бел. паэзіі (як пісалі ў савецкіх энцыклапедыях) гіпердактылічнымі рыфмамі, забяўляўся рознанаціскнымі амонімамі...

“Фармалізм, гульня ў словы – шырокім чытацкім масам гэта незразумела і непатрэбна,” – чую я голас з не зусім далёкага мінулага. У тым мінулым умелі ярыкаваць усіх, хто з таптанай сцежкі збочваў на цалік, адрываўся ад масавага чытача. Але яшчэ Цыцэрон гаварыў: “Я сваіх чытачоў не лічу, я іх узважаю”. То бок, не колькасць чытачоў мае значэнне, а іх вага. Хай бы ж прыслухаліся да мысляра ўсе тыя, хто шматтысячны наклад сваіх кніжак звык лічыць пропускам у вечнасць. Не адзін вялікі бор застаўся б падпіраць неба і шумець на радасць нашчадкам!

Рыгор Крушына аб'ездзіў паўсвету, пабываў у дзесятках краінаў. Вывучыў ангельскую, нямецкую, іспанскую, польскую, расейскую мовы. Стаў першым беларускім пісьменнікам – сябрам Міжнароднага ПЭН-клуба. Прыканцы жыцця купіў сабе невялікую кватэру на цёплым узбярэжжы – марскі клімат раілі лекары. Слухаў дыханне акіяна, успамінаў, думаў, марыў...

Пражыў прыгожае жыццё. Зведаў сапраўднае каханне. (Паводле падлікаў Л. Юрэвіча, у адным толькі зборніку “Выбраныя творы” словы *каханне*, *любоў* і вытворныя ад іх ужытыя 142 разы!) Пабачыў архітэктурныя дзівосы свету. Перажыў сотні хвілінаў сапраўднага натхнення – добраахвотным палоннікам у храме бога Апалона служыў красе, маліўся хараству. Несла ад берага да берага – намацваў дно, пускаў карані, як непераборлівы, жыццялюбны чылім. Даймала настальгія – ратаваўся ў гатычных замках санетаў, радаваўся шматкроць паўторанаму ў люстэрках трыялетаў свету, хаваўся ад будняў у бэзавую накець мэтафараў.

Ды – *festinat decurrere verox flosculus vitae*. Хутка асыпаецца недаўгавечная кветка жыцця.

Рыгор Крушына памёр 27 сакавіка 1979 года пад Вашынгтонам у штаце Вірджынія. Апошнія гады хварэў, але і ў шпіталі пісаў, спяшаўся завершыць кнігу “Рэквіем”. Жыў з моцартаўскім светлым светаадчуваннем і адысці хацеў па-моцартаўску.

Адпявалі паэта ў беларускай аўтакефальнай царкве Жыровіцкай Божай Маці ў Іст-Брансвіку (штат Нью-Джэрзі). Падчас пахавання на беларускіх могілках гучала “Кантата самотных”. У труну разам з абразком сын Ігар паклаў дарагую для бацькі кнігу – “Сны і мары”. Пазней усталяваў на магіле помнік з традыцыйнай Пагоняй, на жалобным мармуры якога золатам рассыпаная вершы, ажно чатыры. Можна быць, гэта самы паэтычны надмагільны помнік у свеце.

Да нядаўняга часу кнігі Рыгора Крушыны траплялі на радзіму выпадкова, у карабах сучасных кніганошаў. Колькі іх небам ці морам даляцела-даплыло да Беларусі, асела ў кнігазборах – прыватных і грамадскіх? Мабыць, няшмат.

Кнігі паэта зналіся з друкарскім станком Гутэнберга, прыйшоў час ім пазнаёміцца і з варштатам Скарыны.

Рыгор Крушына, хоць і запознена, вяртаецца дамоў з ваколсветных падарожжаў. На грэцкім Акропалі і ў акіянскай бязмежы мроіўся яму беларускі краявід. З пакручастай дарогай, з жаўруком у паднябессі, які песняй спыняе пабаявішча.

2005

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2012

© PDF: Камунікат.org, 2012

БІАГРАФІЧНАЯ ДАВЕДКА

Міхась Скобла нарадзіўся 23 лістапада 1966 года на хутары Шыя паблізу мястэчка Дзярэчын на Зэльвеншчыне ў праваслаўнай сялянскай сям’і Уладзіміра і Леакадзіі Скоблаў. Закончыў Угрыньскую васьмігадовую і Дзярэчынскую сярэднюю школы (1984), філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1991). Служыў у савецкіх паветрана-дэсантных войсках у Літве і Заходняй Украіне (1985-87). Працаваў намеснікам галоўнага рэдактара часопісаў “Роднае слова” і “Бярозка”, у Міністэрстве культуры і друку, у Дзяржаўным камітэце па друку, у выдавецтве “Беларускі кнігазбор”.

Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў (з 1991). З’яўляецца намеснікам старшыні СБП (з 2002). Вядзе аўтарскую праграму “Вольная студыя” на радыё “Свабода” (з 1998).

Друкавацца пачаў з 1982 года ў зэльвенскай раённай газеце “Праца”. Выдаў паэтычныя кнігі: “Вечны Зніч” (1990), “Вочы Савы” (1994), “Нашэсце Поўні” (2001), зборнік літаратурных пародый “Розгі ў розніцу” (1993), зборнік вершаў для дзяцей “Камень-перунок” (1998), кнігу краязнаўчых артыкулаў і эсэ “Дзярэчынскі дыярыюш” (1999).

Уклаў дзве фундаментальныя паэтычныя анталогіі: “Краса і сіла: беларуская паэзія XX стагоддзя” (2003) і “Галасы з-за небакраю: паэзія свету ў беларускіх перакладах XX стагоддзя” (2008). На высокім тэксталагічным узроўні падрыхтаваў для серыі “Беларускі кнігазбор” аднатомавікі твораў Уладзіміра Жылікі (1998), Ларысы Геніюш (2000), Рыгора Крушыны (2005), Рыгора Барадуліна (2008). Уклаў і пракаментаваў выбранае ліставанне Ларысы Геніюш “Каб вы ведалі” (2005) і збор твораў Анатоля Сыса “Лён” (2006).

Лаўрэат прэміі імя Ведзьмака Лысагорскага (1988) і прэміі імя Алеся Адамовіча (2000).

Творы М. Скоблы перакладалі: на ўкраінскую мову (Іван Андрусак, Марыя Якубоўская, Наталка Пазняк-Хаменка, Алеся Мамчыч, Пятро Сялецкі), на славенскую (Юрай Андрычак), на чэшскую (Францішка Сокалава), на літоўскую (Уладас Бразюнас), на польскую (Інэса Пянткоўска, Караліна Невядомска), на вугорскую (Лаёш Памфалві), на ангельскую (Алена Таболіч), на нямецкую (Уладзімір Чапега), на сэрбскую (Іван Чарота і Слабадан Вуканавіч), на расійскую (Пятро Кошаль, Таццяна Лейка, Валеры Ліпневіч, Уладзімір Бяразеў).

ЗМЕСТ

3 кнігі “Вечны Зніч”

“Бацька прыйшоў. На парозе прысеў...”

“Я прамаўляю слова Бог...”

“На пласе знямай рабіны...”

За імгненне да вяртання ў гэты свет

“Я хацеў бы памерці у сне...”

“Зорных шаляў, віхор, не вагай...”

У музеі

Маналог Каруся Каганца

“Пі кроў! – над Айчынаю меч...”

Вяртанне ветру

Камяні

Мост

Душа

Вечар

“Я верыў надзейным сябрам...”

Дзяўчына

Паганіні

Касцёл у Дзярэчыне

Начны дэсант

“Самыя пяшчотныя рукі – матчыны...”

Кадаўбешкі

Ля Дома кіно. 1990

Вочы Савы

“Сузор’і замярзалі...”

3 кнігі “Вочы Савы”

“У прыполе роднай хаты...”

“Паслухайце, чалавекі...”

Паэты

Стол Аляксея Пысіна

Узнясенне Шагала

“Як патухне агонь купальскі...”

Купалінка

“Душы дрэваў глыбока ў зямлі...”

Вайдэлотка

Ваўкалак

Дрэвы

Буршт’нінка

На хутары

Балада пра стайню

Готыка Рыгі

Круглая плошча

“Мора востравам мроіа сонечным...”

Дыпціх мора

Stella maris

Бог пайшоў, і чае чае пер’е...”

Пантэйскі студ
Экалогія
Казка пра дождж

3 кнігі “Нашэсце Поўні”

Звон
“Мова ўдыхнутая ў нас, як душа...”
Рэквіем сябравай кнізе
Аблокі
Тры імгненні Свіцязі
Дождж
“Цягнік адсопся, рушыў да сталіцы...”
“Хай навальніца не прыстане ліцца...”
“А мне? А мне, як кажуць, Бог не даў...”
“З балкона ў неба вядзе лаз такі...”
Свіцязь
На Браслаўскім замчышчы
Памяці дуба Адама Міцкевіча ў Шчорсах
Міцкевіч у Кракаве
Каска Апалінэра
Ноч у Кушлянах
Зэльвенская каса ў Музеі Максіма Багдановіча
Купалаўскі музей
Бортнікі
“У воблаку, бы ў белай ссышчы...”
Два лісты ў Парыж
Вьшшыня
“Ні слязой, ні абрыдлай звягой...”
Прыцягненне агнёў
Чатыры паклоны лесу
У Жыровічах
Вежа
Назіркам
“Кастрычнік. Дажджоў аблога...”
Слуцкая шаша
Зэльвенскі капеж
Капеж у Каралеўцы
Горад
Раніцай
“Вуліцы места маўчаць без’языка...”
Кудзеля зімы
Наўздагон снегападу
Палёт
Віры
Красавік па дарозе ў Заслаўе
Перакат
“Варожыць ноч на мясачным акрайцы...”
Нашэсце Поўні
Начныя Строчыцы
Прага з акна гатэля

Немач
Чарнобыльская талака
Mile nium

Вершы новага тысячагоддзя

Хрысціянства
“Мастакі – падгасподнікі Бога...”
“Бярозаў табун на скаку...”
“Нябёсаў вышераны шэры ток...”
Дзве касы
Дождж, адажью. Друзе нікі
“Два дыханні: у суме – душа...”
Хрышчэнне
“Гатэль раённы. З рыпам дзве ры...”
“У Жоўкве кветкі не пажоўклі...”
Ружанскі дывертысмент
“Зноў мы ў лясках над Ясельдай і Шчарай...”
Пакуль
Бакуны
Перад світаннем
“Дождж да мора бег наўскасмы...”
Більярд
У дождж
Палетак лета
Восень светлая
Вечар перад Калядамі
Тры слязы
Сэрцы
Гарадок над Гарыню
Хор сляпых у Строчыцкай царкве
У Сынкавічах
Цішыня
Меч
“Край стаіўся ў пятлі наспярожаных межаў...”
Nota bene
На ад’езд з Лунінца
Ода лазні
Ода баразне

Галасы з-за небакраю

Адам Міцкевіч. Тры Будрысы.... Ваявода.... **Канстанты Ідэльфанс**
Галчынскі. У леснічоўцы.... Ліст у рэдакцыю.... Вяртанне да Эўрыдыкі.... Вясёлы
мост.... Пра маю паэзію.... Салют, мадонна.... Увага! Новы часопіс!... Месяц.... **Ліна**
Кастэнка. “Маё каханне! Я перад табою...”.... **Васіль Стус.** “Хістанне дрэваў. Лісцяў
лапатанне...”.... **Міхал Чэрнік.** Бышычкі.... **Юзаф Шыман.** З ветрам.... **Гінтарас**
Патацкас. Жыццё каханка.... **Антанас А. Ёнінас.** Сонца на дарозе.... **Іван**
Малковіч. Лубок.... **Іван Андрусяк.** Цэркаўка з чаролу....

Балотны агонь

Бьць нататнікам Бога
Акно для матылькоў
Братаніч неба ў німбе галубіньм
Праз магічны крыштал слязы
Што ў Пімене табе маім?
Пад сэрцам у Радзімы
На сумоўі з Богам
Паэт Бедарусі
Стокніжка Алега Лойкі
Сонечны іней
Палоннік бога Апалона

Б і я г р а ф і ч н а я д а в е д к а

* * *

Міхась Скобла належыць да паэтычнага пакалення, разбуджанага перабудовачным штормам. У ім хаваецца паэт-камісар, які вызначае табель аб рангах, раздае кожнаму брату па дукату, судзіць строга і неперадузята ўсіх – і сябе ў тым ліку. У кожным ягоным радку чуецца подых беларускай рэвалюцыі, якая так і не адбылася. Такія робяцца камісарамі, вядуць народ на барыкады і гінуць першымі.

Аляксандр Фядута. “Паэтычны аглядальнік”

У чым адметнасць паэтычнай стылістыкі Міхася Скоблы? У ёмістасці яго сацыяльных і псіхалагічных метафар, у шчыльнасці і гушчыні яго мастацкага пісьма, калі “словам цесна, а думкам прасторна”. Метафары яго не толькі яркія, нечаканыя, але і вельмі змястоўныя, маштабныя... У душы і сэрцы паэта такі касмічны напор энергіі, што “язда са спушчанымі лейцамі” не для яго.

Ніл Гілевіч. “Народная воля”

Ён думае правільна, адчувае правільна, робіць правільна, піша правільна. Скобла – вялікі інквізітар правіла, ён стаіць на варце правільнасці і бічуе няправільнасць хвосткімі розгамі сарказму. І неўзабаве не застаецца ніводнага правільнага – усе няправільныя.

Вітаўт Чаропка. “Культура”

Міхась Скобла – явішце в білоруській літаратуры знакове. І не ліше тым, што від Бога мае неабіякий талант поэта, перекладача, есеіста, а ще вміе відчувати імпульси рідної землі, у яку вріс і корінням, і серцем.

Наталка Позняк-Хоменко. “Літературна Україна”

У эпоху Лу Міхась Скобла стаў пісаць мала, аднак гэта лепш, чым пісаць кепска. Ён цяпер амаль без пярэдыху гаворыць. І гэта добра, бо мова наша не гаваркая, не публічная стала. Быццам у Слова нашага – своеасаблівы пост перад Вялікаднем. І вось паэт яго разгаўляе, вызваляючы з пыльных кніжных залежаў, спрабуе зрабіць свабодным. І ўсё ж гавару: Міхась, заставайся паэтам!

Леанід Галубовіч. Са сцэны